

mästarens förenade magt, fördrifven. Husen utdömdes såsom stående för nära både Kyrka och Prestegård och derföre farliga för eldsvåda, pastor och scholmästare klaga öfver sina ringa ägor, och att Petter Læstander utan någon rättighet begagnar sådana som eljest kunde komma dem till godo, hvarföre yrkas att han måtte flytta till sitt innehafvande Lappland Buokt, hvilket ock Härads-rätten ålade honom. Man ser häraf att hela sjukan var att komma åt Petter Læstanders ägor, hvilka ock de båda allierade sedermera sinsemellan delade, ehuru väl, sanningen att säga, de lika litet som han torde hafva kunnat bevisa sin egande rätt dertill. Hvad hvar och en först börjat begagna, det ansågs han vara egare till, så hade pastor sjelf betraktat saken; ty såsom scholmästare hade han börjat slå några små myror östan för kyrkoplatsen, dem finnes han, då han blef pastor 1758, hafva "skänkt" till Scholbolet, och dervid har det förblifvit allt intill denna dag. Igenom klockarens eller Petter Læstanders fördrifvande kom scholmästaren i besittning af den sedermera så kallade scholkryddgården, som allt framgent förblef scholebolets nästan enda åker, och Pastor af Galliskuts, som också allt hittills är den förnämsta åkertegen på prestebolet. Det var bättre att taga hvad en annan förut upparbetat, än att sjelf upparbeta något. Imellertid har det gått med pastor och scholmästare i Ariepleg, som det alltid går med eröfrande bundsförvandter: de hafva beständigt betraktat hvarandra med afvoigt öga, så att dem imellan har aldrig varit fullkomlig sämja och vänskap. Fiskevattnet har varit det hufvudsakligaste trötoäplet, och striden

började icke långt efter klockarens fördrifvande, redan mellan Johan Öhrling och Eric Fjellström, ehuru slägtingar. Medan klockaren var qvar, lära de alla tre hafva fiskat gemensamt, både på pastors, scholmästarens och klockarens Lappland. Dervid vunno scholmästaren och klockaren, ty dels hade prestebölet bästa fisket, dels låg det också närmast till, så att man endast vissa tider lærer hafva fiskat på de andra fiskevattnen, men för öfrigt alltid på prestebölets. Men sedan nu klockaren var undanröjd, synes pastor också hafva börjat maka undan scholmästaren, hvarföre denne i en visitations-act klagar, att han måste fiska så aflägsse, och begär att, i likhet med pastor, få begagna fiskevattnet närmast omkring. Men gårdshund är en elak hund, heter det. Pastor var första man på stället och derföre icke så god att nappas med: han hade varit der 100 år förr än scholmästaren. Man vet, med hvilken vigtig mine den ena säger åt den andra: det kunde jag förr än du var född, det var jag förr än jag såg din näsa o. s. v. I sådan positur ungefärligen synes också pastor i Arieplog hela vägen igenom hafva bemött scholmästarens anspråk, under åberopande dels af handlingar, som likväl icke rätt mycket haft med saken att göra, men hvarpå likväl mycken vigt lagts, såsom vanligt är då de ej rätt väl styrka den rättighet man vindicerar, men äro till sina data något gamla; dels ock på gammal häfd, hvilket deremot kan hafva ett gällande vitsord så snart det ej har oskäl med sig. År 1776, då Nils Sundelin den äldre, efter Johan Öhrlings transport till Jockmock, var blefven pastor, finnes han vid visitation hafva med Eric

Fjellström kommit öfverens, att de under sin tid skulle nyttja fiskevattnet gemensamt, hvilket "vackra drag" visitator (Doctor Theophilus Gran i Piteå) önskar måtte blifva perpetuelt, och äfven Consistorium uttrycker sin tillfridsställelse öfver, heldst man tillförne sport en obehaglig missämja mellan pastor och scholmästare i denna del. Hufvudsakliga driffjädern till denna förening torde likväl hafva varit den, att Sundelin, såsom nykomling, hvarken var kännare af fiskevattnet eller hade fiskredskap så mycket som behöfdes. Det säkra är, att den nya vänskapen icke blef långvarig, och afvogheten deremot långt större än tillförne. Redan 1778 inträffade "*Sup-Böndagen*", som sedermera af allmogen en tid bortåt räknades som en epoch, hvartill de hänförde sin tideräkning, sägande: så och så många år efter det der året då *Sup-Böndagen* inträffade. Dermed förhöll sig saken på följande sätt. Sundelin var nere i Piteå och ämnade sig upp till Arieplog till första Bönedagen som instundade, men Gran, som var trakterad af hans sällskap, bad honom stanna qvar hos sig öfver böndagen, och förmodade att Eric Fjellström, som var scholmästare på stället, nog skulle vidmagthålla Gudstjensten. Sundelin deremot, som kände förhållandet, försäkrade, att Fjellström ingalunda gjorde det. Gran lofvade då skriva till pastor Edin i Arvidsjaur och bedja honom skicka sin adjunct, Gavelin, till Arieplog att tjenstgöra om böndagen. Sundelin lät på det sättet öfvertala sig och Gran skref som sagdt var, men Edin tyckte sig behöfva sin adjunct sjelf och skickade honom icke. Imellertid samlades Lapparna som

vanligt — den tiden höll man strängt hand öfver bönedagarnes bevistande, och Lapparna vistades mest inom socknens område. — Ingen prest kom, och ingen Gudstjenst blef af. Scholmästaren kunde icke förmå sig ens att gå upp i kyrkan och hålla bön. Lapparna, åt sig sjelfva lemnade såsom får utan herde, togo sig då till att drygta bort tiden medelst supande: — det var icke så långt efter marknaden, så att brännvin sannolikt var att tillgå på de handlandes nederlag. Som de nu intet hade att göra, och ingen att frukta för, så lära de också hafva supit ohejdadt, och deraf fick bönedagen sitt namn. I berättelsen om församlingens tillstånd det året — sådana berättelser afgåfvos årligen, då ej visitation hölls — frågar pastor, om ej scholmästaren vore skyldig att tjenstgöra i pastors ställe, när han vore på förhör, eller eljest i embetsärender borta. Häruppå svaras från Consistorium ungefärligen så, att det icke finnes någon författning, som frikallar scholmästaren från en dylik skyldighet! Detta var ungefärligen som i Kellgrens saga, der en bagare dömes till döden för en smed, emedan smeden, som föröfvat ett dråp, var outhärlig, men bagaren, deremot, som intet ondt gjort, var outhärlig, och ingen enda författning fanns, som förböd en bagare att dö för en smed. Imellertid synes scholmästaren lika litet hafva brytt sig härom, som pastor om den förklarade tillfredsställelsen öfver föreningen om fisket: hvarken fick den ena någon hjälp i embetet, eller den andra fiska, åtminstone med pastors goda mine: de bibehöllo en fiendtelig ställning mot hvarandra, så länge Fjellström lefde. Han gjorde aldrig den minsta

handräckning i tjenstgöringen, gick aldrig i sacristian eller fram i choret, utan satt på en bänk längst bak i kyrkan bland Lapparna. Der hände det sig en gång, att ett oljud mellan honom och en Lapp förorsakade den sednares olycka för all sin tid. Det var en ung Lapp vid namn Addak Pehrsson, hvars fader Pehr Addaksson berättas hafva haft 2000 vajor och 900 oxrenar, och hvilken också nu sjelf lærer varit den rikaste i socknen: han kom i bruilleri med scholmästaren angående en *Scholvaja*. Lapparna lära den tiden icke hafva velat sälja renar, hvarföre det hade blifvit statueradt, att 18 vajor ovilkohrligen skulle presteras åt scholmästaren såsom slagtrenar för scholbarnens räkning, likväl för betalning. Dessa kallades schol-vajor (*Schole Rodno*), och skyldigheten att lemna en sådan ren gick i en viss tour på Lapparna. Betalningen blef vanligen icke så särdeles stor, men så torde nog också slagtena hafva varit derefter. Nu var det Addak Pehrssons tour att lemna scholvaja, och han kom med en utmärkt stor och fet *Rodno* (Gall-vaja): den begärde han 1 R:dr för, i specie nemligen. Men Fjellström ville omöjligen gifva så mycket, sägande att han aldrig gifvit öfver 12 Daler (32 sk.). Addak Pehrsson stod dock fast vid sitt pris, och när han icke fick såsom han begärde, så tog han sin vaja tillbakas, lät tvenne tolfmän bese och värdera den samt slagtrade den för egen räkning. Häraf uppstod hätskhet mellan honom och scholmästaren. Lappen, stolt öfver sin rikedom, sannolikt också af pastor uppmuntrad att icke gifva efter, heldst han i sjelfva verket hade en rättvis

rättvis sak, ville icke försumma något tillfälle att trotsa scholmästaren. Nu råkade denne en gång i kyrkan sitta i bänken midt bakom Addak Pehrsson. Lappen vände sig då om, grinade åt honom och visade tänderna med en tobaks-buss, som han hade bitit uti. Det fick passera första gången, men han gjorde det en gång till. Då utbrast scholmästaren med häftighet: "*ketjit ålmah*"! (gif akt, karlar el. godt folk). Lappen ropade också å sin sida: "*ketjit, ketjit ålmah*"! (gif akt, gif akt, karlar!) Häraf blef Tings-sak, och Lappen blef dömd att för oljud i kyrkan stå uppenbar kyrkoplikt. Detta gick den stolte mannen så hårdt till sinnes, att han blef vansinnig och förblef det i all sin tid.

Såsom den uppenbara ovänskapen mellan pastorn och scholmästaren otvifvelaktigt hade sin del i denna olycka, så hade den också eljest ett menligt inflytande på församlingen, såsom ganska naturligt är vid sådana förhållanden: *quidquid delirant reges, plectuntur Achivi*. Från fiskevattnet kunde likväl icke Fjellström stängas så länge han lefde: Man fiskade och grälade, men längre kom det icke. Den efterträdande scholmästaren ville väl också begagna samma friheter som företrädaren, men då blef det mera hett om öronen, isynnerhet som pastorns söner nu imellertid uppvuxit, och med ungdomens ifver och häftighet ville blanda sig uti saken. Då hade det händt en gång, att pastors folk kom roende med en båt till scholmästarens folk, som höllo uppå att draga not uppå pastors fiskevatten. På denna expedition var en af pastors söner, då

student, också med, ehuru incognito, liggande i båten, att han ej skulle synas. Men sedan nug räl och ovelt börjat mellan folket å ena och andra sidan, reste han sig upp och ropade: "här skall blifva ett blodbad." En af scholmästarens drängar tog då en yxa i handen, som Petrus svärdet mot Öfversta prestens dräng. Dermed injagades någon respect hos den häftige commendanten på andra båten, så att han temmeligen saktmodigt frågade: hvad tänker du med den der? Jag tänker försvara mig, svarade den andre, efter jag hör att här skall bli blodbad utaf. Här blef likväl intet sjöslag utaf, utan de anfallande aflägsnade sig, sedan de endast gjort det sprattet åt de andra, att de skuro utaf notrepet, hvaråt de andra åter ej kunde annat än skära tänderna. Scholmästaren, som var af fogligt lynne, lærer väl sluteligen hafva fogat sig efter omständigheterna, och öfvergifvit de farliga farvattnena. Man må väl också med skäl kunna undra, huru män, som åtminstone bort vara upplysta och föregå andra med godt exempel, kunde tillåta sig sådana ytterligheter, likasom för dem ej varit lag och rätt att tillgå för att slita tvisten. Men saken torde hafva varit den, att ingendera rätt visste, till hvilken Auctoritet han heldst borde vända sig och hvad form man borde gifva målet, hvars utgång man för öfrigt alldeles icke kunde i förväg beräkna. För pastor talade onekeligen gammal Lapplands-rättighet, men för scholmästaren åter en viss billighet, och Lappmarks-reglementet, som väl också torde bort här tillämpas, och enligt hvilket scholmästaren, i egenskap af Nybyggare i Lappmarken, således skulle hafva varit

berättigad att idka fiske inom en fjerdedels mil ifrån sin gård, jemte pastor. I Qvickjock hafva grannarna på sådant sätt i långliga tider fiskat, utan att den minsta osämja försports. Alla fiska tillsammans och dela fångsten med lottkastning. På samma sätt sändes också, såsom jag här ofvan omtalat, de råa fiskare-Lapparna i Tjeggelvas, men presterna i Arieplog hafva aldrig kunnat sämjas. Onkeligen ligger största skulden härtill hos pastor, ty på scholmästaren bör man ej undra, att han icke med god min rodde öfver de närmaste fiskevattnen för att först på en half mils afstånd från sin gård få lägga sin fiskredskap i sjön, då hvar enda Nybyggare var berättigad att fiska invid sin gård och öfverallt inom en fjerdings-väg derifrån. Det var att fara öfver ån efter vatten. Hade pastor någon bestämd utslutande rättighet till fiske inom sitt Lappland, så hade man ej behöft skära utaf rep och hota med blodbad, man hade blott behöft visa den, och en så foglig man som Emanuel Öhrling skulle visst icke gifvit sig att bryta mot en gällande författning. Nu vek han så till sägandes för våldet, och hans båda efterträdare hindrades af sin egen uselhet att förnya de gamla anspråken, så mycket de än inom sig harmades. Den sednare tänkte likväl göra slag i saken, och hade kanske äfven gjort det, om han haft nog kraft att gå den bana, som han för sig hade utstakat, och om han ej varit allt för våtskodd att handskas med en man, som stod på egen botten och af hvilken han sjelf helt och hållet berodde. Kort före scholans i Arieplog upphäfvande kom Landtmätare upp, igenom scholmästarens föran-

staltande, för att afvittra de båda boställena. Scholmästarens mening var, att de närmaste lägenheterna skulle delas jemnt mellan honom och pastor, enligt en Kongl. Författning af 1762, som stadgar, att prestebol och scholæbol i Lappmarken skulle utgöra ett mantal. Härom gjorde han ock påstående, men när pastor genast på det kraftigaste protesterade deremot, såsom mot en oerhörd sak, fällde han genast tonen, och förklarade sin mening vara, att, sedan pastor af de närmaste lägenheterna fått sina ägor, han då af de dernäst närmaste måtte få sina. Att midt uti en allmänning åt alla håll finna nog mark för tvenne mantal, utan att det enas bolstad skulle måsta förläggas på en mils afstånd ifrån det andras, skulle väl icke vara någon konst, torde en hvar tycka; men här är till märkandes, att sjukan gällde icke land utan fiskevatten, fastän ingendera parten med ett ord nämnde derom: det var ett allt för ömtåligt ställe att på minsta sätt vidröra. Skulle pastors och scholmästarens samteliga dittills begagnade lägenheter, utom åker och vall, hafva sammanblandats, och sedan dem imellan jemt fördelats, så skulle pastor visserligen icke blifvit missbytt, ty scholmästarens myrslogar äro i allmänhet af bättre beskaffenhet än pastors, ehuru aflägsnare, hvilket dock hade ersatts genom lättad hökörnel från ömse håll, då man hållit väg med samfärd magt. Men fisket! Nu, sedan scholmästaren gifvit sig åt botten, afvittrades prestebordet, till hvilket man, besynnerligt nog, icke fann någon åkermark på närmare håll än vid Gustafholm, mer än en fjerdedels mil, kanske närmare en half mil från bolstaden. Enligt för-

fattning skulle högst 1400 tunneland af åkermark, äng och skog, odugelig mark oberäknadt, få anslås till ett mantal. Prestebolets egentliga ägor skulle anvisas på Öberget, åt samma trakt som åkermarken, och man fann der till och med något mer än de 1400 tunnelanden, men som det, såsom nog naturligt var, föreföll orimligt, att presten skulle inga ägor hafva på den trakt, der han hade sin gård, utan denna skulle komma att stå likasom landsförvist från Prestebordet på andra sidan om en sjö, som hela vintern igenom är farlig att köra öfver, och oftast ofarbar, så affattades äfven Renberget, hvilket är beläget i sammanhang med kyrkoplatsen och prestegården, och upptogs på chartan, hvilken derigenom kom att upptaga något öfver 7000 tunneland. Nu anhölls, att man skulle uppskjuta med råliniernas uppgående till dess församlingen skulle hinna ingå med en anhållan att hela denna terrain måtte anslås till prestebord, på det församlingen der måtte få hugga ved för sina kyrkøbyshus och, om jag minnes rätt, Lapparna beta sina renar, med hvilka de kört till kyrkan. Man kunde således icke hugga ved och beta renar på renberget med mindre det hörde till prestebordet! Än om nu församlingen ödde bort all skogen för presten, eller presten sade åt församlingen: här är mitt prestbol, här skolen J ingen ved hugga och inga kreatur beta? Med den der ansökningen af församlingen, som skulle så skyndas med, har det gått, som när den øgudaktiga smeden fick tillstånd att hämta sin cachett ur himmelriket, dit han hade kastat in den: han står der vid dörren och ämnar taga den, men gör sig icke så brådt-

om (han hade fått den domen, att han ej skulle få någon plats i himmelriket, men under afhörandet hade han kastat in cachetten, och den kunde man icke vägra honom att taga igen). Någon ansökning har icke ännu hörts af, fast 16 år förflutit, och hela afvittringen blef genom detta knep eluderad allt intill denna dag. Ännu som förr utsträcker pastor i Arieplog sitt område så långt hans fiskarebåt i äldre eller nyare tider hunnit, och vill någon anlägga ett nybygge, som kan komma att hafva beröring med den sjö, der han fiskar, då gäller det att protestera och yrka på Krono- och Consistorii-fullmäktiges närvaro, hvilket är ett lika godt medel att göra om intet nybygges-synen, som det anförda var att göra om intet afvittringen, ty dessa ombuds resekostnad och dagtractamente, som förmodligen nybygges-sökanden får vidkännas, öfverstiga både hans förmåga och kanske hela nybyggets värde. Scholan står blott på pastors nåde, heter det, och på samma nåde äfven församlingens kyrkobyhus. Så hette det äfven i Arvidsjaur för någon tid bort åt: kyrkobyhusen borde bortflyttas, emedan de upptogo just den bästa biten af prestebolet. De bortflyttades, och man fann, att den grund, hvarpå de stodo, var lika steril som den öfriga marken, och att den frodighet man förut såg der, hade att tacka kyrkofararenä och deras hästar för sin uppkomst och bibehållande. Lyckligtvis lär församlingen der nu nyligen hafva fått fasta på sin kyrkoplats, så att de icke kunna bortjagas af en pastors infälle eller behöfva tigga honom om tillstånd att få sätta upp ett stall. En sådan förmån saknar ännu Arieplog och sannolikt en

eller annan församling dessutom i Lappmarken. Men ingenting kan vara orimligare än att i en trakt, der tusendetals tunneland odugelig mark finnas, församlingen icke skall äga att disponera ett enda att bygga sina bodar och stall uppå. Det är visserligen församlingens eget fel, som icke begärt det, men af pastor hade det också varit vackrare att hjälpa dem till rätta deruti, än att draga derhän, att de äfven i afseende på vedhuggning och kyrkofarare-renarnas betande skulle bero endast af hans nåd. Hvilken kan garantera, att icke en egennyttig man vid sådant förhållande företager sig att preja allmogen både för tomter, vedhugge och renbete? Men efter naturens ordning äro åtminstone icke åhörarna skattskyldiga till presten, utan när han fått sig sitt prestebol anvisadt och afvittradt, så bör han vara nöjd och icke utsträcka en orimlig herre-rätt till en stenbacke eller steril hed, der de uppsatt sina kyrkobyshus.

Prestebotet blef nu på detta sätt afvittradt, och man talade om otillräckliga ägor. Följande året afvittrades scholæbordet, och det befanns deremot hafva allt för stora ägor, hvarföre några af de bästa och närmast belägna afsöndrades och man föreslog ett nytt Krono-Nybygges inrättande af dem. Härvid röjer sig omisskänneligen en reaction mot scholmästaren: det skulle vara betalningen för det han skaffat upp Landtmätare och så när tvungit pastor att få sitt prestebol bestämdt och begränsadt. Om man nu försålt de båda boställena, så skulle visserligen hvar man, som kände deras beskaffenhet, hafva bjudit tredubbelt för prestebotet emot för scholæbolet, och

dock var det förra för litet och det sednare för stort! Författningsmessigt skulle de vara lika, nemligen ett mantal hvardera. Scholbolet blef för stort på det sättet, att man på en granudde, belägen en mil från bolstaden, fann, men jag minnes ej huru många tunneland, åkermark och ängsmark, som beräknades. De funnos också verkligen, men för närvarande voro de ingenting annat än skog och mark, hvaraf scholæbolet icke hade den ringaste nytta. För denna, som sagdt är, ännu alldeles onyttiga mark, skulle en myckenhet ängar, som scholmästaren begagnade, och sanningen att säga, mer än väl behöfde, afsändras och anslås dels till ett nytt Nybygge, som deraf skulle inrättas, dels till ett äldre. Man kan väl, snart sagdt, på hvilken egendom som heldst, finna en myckenhet skogsmark, som genom arbete och kostnad kan förvandlas till åker och äng, men tag bort den åker och äng som är, månne då skogsmarken kan vara ett surrogat därför? Om man ock rödjar och plöjer, hvar skall man taga gödning: utan den får man ingen åker eller äng, åtminstone i Lappmarken. Man talade om scholmästarens försumlighet, som ingenting odlat, ty *om* blott arbete och verksamhet tillkomme, *så* skulle scholæbolet varit eller blifva så och så dråpeligt; men hvad prestebotet under villkor af samma *om* vore eller skulle blifva, det hördes ej utaf. I afseende på scholæbolet föreslogs, att bolstaden skulle flyttas ifrån kyrkoplatsen till den nämnda granudden, der åkermarken var utsynt, och skulle detta onekeligen varit en stor förmån för bostället, som derigenom kommit inom sitt rätta område, isynnerhet hade

dermed vunnits, att det der gamla tvistefröet mellan pastor och scholmästare hade blifvit uppryckt med roten, ty då hade all anledning till tvist om fiskevattnet upphört. Pastor var sålunda kommen nära sitt mål att ändteligen blifva ensam på kyrkoplatsen. Scholæbolets afvittring blef imellertid lika så litet bekräftad, som prestebolets. Scholmästaren lärer hos Landshöfdinge-Embetet hafva protesterat, och någon stadfästelse kunde dessutom icke meddelas, innan den frågan blef afgjord, om bolstaden skulle flyttas, hvilken fråga hade sammanhang med Ecclesiastik-väsendet. Scholan blef imellertid efter en par år upphäfvden, då missionaries- och catechet-väsendet sattes i stället, och scholbolet blef på auction utbudet till arrende, och inropadt för en arrendesumma af först 4 eller 6, men sedermera 8 R:dr B:co om året. Så mycket var det alltför stora mantalet värdt! De bortskrädda delarna togos imellertid i besittning af Nybyggare, och sjelfva vallen, som dock samtelige förrättningsmännen vid afvittringen förbehållit scholbolet, äfven om bolstaden flyttades, tog pastor, föregifvande att den hörde honom till.

Så stodo sakerna, då jag kom till Arieplög. Min far var då arrendator af scholæbolet. I barn-
domen vand att bryta upp sten och taga upp åker, då jag var i Qvickjock hos min bror, hade jag för detta yrke fattat ett synnerligt tycke och ville med all ifver gripa saken an. Men att arbeta på det vilkor, att man sjelf endast skall vidkännas svetten och mödan, men andra skörda frukten, det vill ingen gerna gå in uppå. Jag ville vara försäkrad om att få skörda någon frukt af mödan.

Gerna skulle jag hafva tagit några stenknabbar och myror att arbeta upp såsom nybruk under preste- eller scholæbolet, under villkor af besittningsrätt under vissa, högst 50, år; men huru skulle jag kunna få det! Det är otroligt hvad hinder författningar kunna lägga i vägen för nyttiga företag, då de tillämpas der de äro olämpliga, och i hvilka mångfalliga skepelser resekostnadsväsendet för publika tjänstemän och ombud plågar Lappmarken. Jag fick af en annan prestman, som också ville upparbeta ett nybruk, under prestebordet, höra, att han fått det utslag af Landshöfdinge-Embetet, att han skulle låta genom landtmätare uppmäta och affatta den mark han sålunda ville upparbeta, och jag håller detta för både sannolikt och författningsenligt. Jag förmodar, att äfven Krono- och Consistorii-fullmäktige skola vid en sådan förrättning vara närvarande. När nu dessa skola hemtas på ett afstånd af 20 à 30 mil med sin dubbla och tredubbla skjutsberäkning för hvardera, eller huru mycket det då må vara, så kommer syn att kosta flerdubbelt mer än hela det tilltänkta nybruket är värdt, om man ock skulle få det under evärdelig besittningsrätt. På sådant sätt är det otänkbart, att några nybruk kunna upptagas under prestebol i Lappmarken, men också nära nog otänkbart, att prestebol, sådana som i Arieplog, någonsin skola upparbetas, så att de mer än till namnet och vidden utgöra ett mantal. Då Arieplogs scholbol afvittrades, så heter det i förrättningsinstrumentet, sedan man förut funnit det för stort och afskrädt en icke obetydlig del af dess ängar, att, som detta boställe i anseende till dess svaga be-

skaffenhet och läge så långt uppe i marken omöj-
 jeligen skulle kunna bära sig eller äga bestånd,
 med mindre det finge den största ägovidd, som
 får anslås till ett mantal, nemligen 1400 tunne-
 land, så tillstyrkes, att 1400 tunneland skulle an-
 slås scholebolet. Men om man ock anslagit 140,000
 tunneland, hvad vann hemmanet dermed? Har
 man i Arieplog skog till timmer och vedbrand
 och på samma skog mulbete för kreaturen, så
 kan man icke vidare draga någon förmån deraf,
 ty derifrån kunna inga skogsproducter föryttras.
 Tager man bort ängarna och gifver skog i stäl-
 let, det blir ett byte, som ruinerar hemmanet
 kanske hvar som heldst, men isynnerhet i Lapp-
 marken. 1400 tunneland på ett mantal kan eljest
 i Lappmarken väl behöfvas, och anses väl också
 icke för ett summum, utan för ett minimum, fast-
 än man icke får gå deröfver. Någon särskildt
 bestämmelse för Lappmarken i detta afseende lä-
 rer också varit i fråga, och Landshöfdinge-Em-
 betenas i Westerbottens och Norrbottens Län ut-
 låtande infordradt, huru stor vidd högst borde
 anslås ett mantal i Lappmarken. Det sednare
 skall hafva föreslagit 2800 tunneland, det förra
 3600; för Westerbotten är 1400 det högsta, och
 efter den principen hafva prestebolen i Lappmar-
 ken hittills blifvit afvittrade. Får ett hemman
 skog tillräckligt till timmer, vedbrand och mul-
 bete, så tjenar, såsom anmärkt är, allt hvad der-
 utöfver kan anslås, till alls intet. Också torde
 man ingenstädes, vid skogs afvittrande för hem-
 man och jordbruk, afse något annat, och lära på
 rätt många, kanske i sjelfva verket de flesta,
 ställena, icke alla dessa behof kunna fyllas af

hemmanets egen skog, utan allmänningen måsta anlitas, isynnerhet för timmerskog, som ingalunda står allestädes till finnandes der skog växer. Det blefve verkligen både en omöjlighet och orimlighet, om man skulle så afvittra, att hvarje hemman skulle få timmer till husbehofs på egen skog. Hvad nu mulbetet beträffar, så är det visst icke sämre i Lappmarken än i Westerbotten och på många andra ställen, så att för dess skull behöfves icke här större vidd än annorstädes, om man beräknar lika myckenhet boskap på lika hemmansskatt. Men som vid jordbrukets osäkerhet och mindre lönande beskaffenhet man hufvudsakligen måste räkna på boskapsskötseln, så bör också en större vidd till betesmark beräknas. Samma är förhållandet med vedbranden: för köldens skull är behovet större, men skogen torde växa saktare ju närmare man kommer den gräns, der den icke mera växer. Imellertid kan, imellan Lappmarkens skogsregion och den angränsande skogsregionen af Westerbotten, skillnaden icke vara så särdeles betydlig hvad växtligheten beträffar. I hvilket fall som heldst, torde mer än dubbel ägovidd icke skäligen kunna anslås ett hemman i Lappmarken mot ett hemman i Westerbotten af samma skatt. 2,800 tunneland dugelig mark för ett mantal tyckes böra gå an, och går det an i Norrbottens Lappmarker, nog går det an i Westerbottens. I hvilket fall som heldst, är frågan af den vigt, att den synes böra snart afgöras.

Svårigheten att kunna få nybruk under prestebol utsynta motarbetar, som sagdt är, i hög grad de sistnämndas upparbetande. Fordom lär

man icke hafva behöft sådana omvägar, och igenom nybruk, som i sinom tid hemfallit, hafva preste- och scholæbolen, isynnerhet i Åsele och Lycksele, vunnit sin förkofran, så att de i förmanlighet stå vida framom prestebolet i Arieplog. I Åsele köptes för en par år sedan några års återstående besittningsrätt till ett nybruk, som efter dessas förlopp skulle hemfalla till prestebolet, för, om jag minnes rätt, 900 R:dr B:co. För Lycksele scholæbol hafva 2000 R:dr blifvit budna, för Åsele scholbol, som blifvit försåldt, hafva 4000 R:dr erhållits, och har ändå ett nybruk af detsamma blifvit undantaget, att tjena till scholbol i händelse schola der skulle åter upprättas. För Arieplogs scholbol deremot betalas, som sagdt är, 8 R:dr B:co i arrende, och om det såldes skulle säkert ingen bjuda öfver 300 R:dr (200 B:co) för det. Så stor är skillnaden på mantal och mantal. Men låt verksamma scholmästare få arbeta upp nybruk, och äfven detta scholbol skall blifva ett mantal mer än till namnet. Kunna då icke presterna upparbeta sina boställen utan att taga nybruks-rättighet? torde man säga. Visserligen, der man kan få sätta för rist och plog och på det sättet taga upp åker, samt beräkna god årsväxt, men der, såsom t. e. i Arieplog, marken är så stenbunden, att man kan få egna kanske sina 40 à 50 dagsverken på uppbrytandet af ett enda kappeland, och dessutom är exponerad för missväxt-år, som, långt ifrån att rendera något, icke återbetala säden; kan man svårligen gå in på att bryta upp åker på det vilkor, som Lappmarks-reglementet stadgar, nemligen att efter 15 års begagnande vara ifrån arbe-

tet utan någon ersättning, men om man dör eller flyttar förr, att då hafva att få "proportionerlig" betalning af församlingen, hvilket sistnämnda, så vidt jag vet, aldrig kommit i fråga och icke är rätt öfverensstämmande med naturlig billighet. Väl heter det i samma reglemente, att "församlingen kan vara presten behjelpelig till ängars upprödning efter handen och till dess han kunde få så stort ängesland uppröjdt, att 8 kor och en häst kunna underhållas", och detta kan hafva sina skäl, men när prestebölet är kommet derhän, på hvad naturliga rättsgrunder kan jag fordra, att församlingen skall prestera mig ett bättre prestebol än min företrädare fick emottaga? Och om min företrädare nedlagt arbete till flere 100 eller kanske 1000 R:drs värde, så inser jag ej hvarföre Socknen skall vara skyldig att utbetala dessa, på det jag genast må få skörda den frukt, som eljest skolat ersätta hans möda. Jorden bör, efter min tanka, sjelf ersätta den kostnad, som på dess uppodling är nerlagd, och har man slösat orimlig kostnad på otacksam jord, så må man binda skadan vid eget ben. Stenknabbarna vid Arieplog äro vid afvittringen upptagna såsom odugelig mark, och äro det också allt tills man bryter upp dem till åker, men när detta skett, så eftergifver den åkern ingen i Lappmarken i godhet: så mycket är af erfarenheten utrönt. 50 dagsverken på ett kapplands uppbrytande är mycket, men på 50 år måste likväl ett kappland hafva ersatt 50 dagsverken. Vill nu efterträdaren genast komma i besittning utaf hvad företrädaren sålunda upparbetat, då må han utlösa företrädaren eller dess rätts innehafvare bäst dem

emellan åsämjes. Numera, då oeconomiska besigtningar hvart 5:te år skola hållas å prestebolen, så skulle, enligt min tanke, nybruks-anläggningar just då kunna utsynas, utan någon serskild kostnad för den sökande, och detta skulle otvifvelaktigt medföra en ganska stor förmån. Det bör ej vara sagdt, att, när jag vill göra en uppodling under viss tids besittningsrätt, jag derföre skall der nödvändigt bygga och bo, och om ock jag och min rätts innehafvare der bygger och bor, så bör det likväl icke medföra vidare än rättigheten att begagna hvad jag uppodlat, men alldeles icke något annat af hvad prestebolet tillkommer. Huruvida mulbete och vedbrand må medgifvas, det må bero på omständigheterna, och icke afgöras förr än en efterträdare kommer och får yttra sig i saken. Om man nu vore säker på 50 års besittningsrätt till hvad som uppodlas på sådana stenbackar som vid Arieplog, och detta ehvad uppodlingen är större eller mindre, och utan att behöfva vidkännas några serskilda kostnader för att erhålla en sådan besittningsrätt, så skulle helt säkert prestebolet derstädes också i sinom tid få åker på närmare håll än en half mil från bolstaden.

Vid Arieplogs prestebol är för närvarande en icke obetydlig vall-äng, som uppkommit derigenom, att man fört ut gödsel på marken i stället för att, som i början lärer skett, vråka den i sjön. Man har fyllt stenskrafvel med gödning, så att de mindre stenarna småningom blifvit alldeles öfvertäckta. Den härigenom uppkomna gräs-vallen är ganska frodig, såsom man lätt kan föreställa sig, men blir snart mossslupen om den ej

vidmagthålles genom ständig gödning. Man för således årligen ut gödsel på vallen, till och med ibland så tjockt att man får befara det gräset ej skall förmå skjuta upp igenom den tjocka gödseln. Dylika vallar äro också öfverallt på de gamla Nybygggena, men de nya hafva, åtminstone ännu, inga sådana, emedan de behöfva gödseln för åkern: de hafva strax ifrån början antagit en helt annan rigtning än de gamla. Äfven de sistnämnda hafva blifvit af tiden ryckta ur den gamla banan, och mer och mer börjat omfatta åkerbruket, de gamla lappvallarna till men; men med sjelfva prestebolet vill det hålla hårdt att komma från gamla takten. Man har der plägat så korn endast för att få brygghalm. Nuvarande pastor har väl låtit upptaga något åker, men som det skett på nog aflägsen och frostländt mark, kan det vara ovisst huru länge den hålles öppen. Den förfärliga sten invid sjelfva bolstaden har afskräckt boställs-innehafvarena ifrån att uppbryta något der. Sammaledes har det också varit med scholmästarena. Olof Læstander, hvilken, i snart sagdt all sin tid, tjent i Sundelinska huset, och efter dess afflyttande qvarblef i Arieplog och, sedan en tillämnad Nybyggesanläggning, invid ett af pastorerna begagnadt förmanligt fiske, blifvit gjord om intet genom protest och de förhållanden jag här ofvanföre angifvit, bosatte sig på kyrkoplatsen, började derstädes bryta upp sten och har fått upp åker till några kappelands vidd. Vid samma tid och med samma effect började jag också dermed. Man ansåg väl oss för dåraktiga, men när de hårda åren inträff-

träffade så hade vi potates, då de andra voro utan, ty på Arieplogs kyrkoplats har skörden af dessa ännu aldrig helt och hållit slagit felt. Åkertäpporna på prestebolet hafva ock för det mesta varit begagnade till potates-plantering och man har fått vissa år ända till 50 tunnor och kanske någon gång ändå något deröfver. Men under dessa svåra åren har det hållit sig omkring 20. Dertill hade Læstander och jag på våra nyuppbrutna täppor också börjat hinna, och han har sålt sädespotates åt nybyggare i socknen med synnerlig fördel, ty bristen har gjort dem dyra. Vid min ankomst gällde ett skäl (en åttondels tunna) 16 sk., men om hösten 1832 gaf man 36 sk. och innan våren torde det nog kanske hafva gällt 1 R:dr om någon haft att affåta.

Fastän nu sådana arbeten hade sin påtagliga fördel, om man fått nedlägga dem på en mark hvartill man hade besittningsrätt, så var det likväl ohugneligt att arbeta, då man ej var säker att i morgon få behålla hvad man i dag upptagit, och jag ville derföre till en början söka erhålla nybruksrätt. Afskräckt utaf omöjligheten deraf, tog jag mig till att rent af begära en nybygges-anläggning: det försöket kunde ej kostas så mycket, ty dertill behöfdes åtminstone icke Landtmätare. Syn hölls, men pastor protesterade, yrkande på Krono- och Consistorii-fullmäktiges närvaro, "heldst som han ansåg de *fiske* och ofvanbeskrifne lägenheter lyda under preste- och scholæborden," såsom det i syne-instrumentet heter. Det är att märka att icke något *fiske* var begärdt, men man kan se, hvad som egenteli-

gen befarades, och hvad som varit rätta motivet både till denna och andra protester mot nybyggesanläggningar i närheten af Arieplog. Sveverna ville fordom, såsom Cæsar omtalar, hafva ödemark så vidt omkring sig som möjligt, hvarföre de förhärjade och förödde landet allt omkring. Något när så förhåller det sig också här i så måtto att man, så vidt möjligt, hindrar nybyggens uppkomst. Ungefärligen enahanda idé beherrska också de gamla Lapplands nybyggena i Socknen: de anse hela sitt Lappland för sitt egande område, som ingen får tränga sig in uppå. Hvad nu min nybygges-syn beträffar, så hade väl också ingen varit så närgången, ty jag ville hafva bolstad helt nära kyrkoplatsen, och sökte en bit af de der på prestebolets karta upptagna 7000 tunnelanden, dock icke något som blifvit af pastor begagnadt, utan hufvudsakligen blott hvad som stod upptagit såsom odugelig mark och icke alls hade någon beröring med de 1400 tunneland, som voro upptagna såsom prestebolets egenteliga egovidd. Också förklarade sig pastor ingenting hafva emot, att de begärta lägenheterna, såsom "icke varande af synnerligt värde," kunde upplåtas mig såsom nybruk under prestebotet med åtnjutande af 50 frihetsår. Synemännen och Häradsrätten tillstyrkte också att lägenheterna skulle få upparbetas såsom nybruk under preste- och scholæbolen, förmodande att ett sådant tillstånd kunde erhållas genom Landshöfdinge-Embete i samråd med Dom-Capitlet. Dermed skulle jag nog också varit nöjd, om jag kunnat lita på ett sådant tillstånds erhållande. Men som jag tviflade derpå, och dessutom frågan om nybruk var vida kinkigare än om nybygge, anhöll jag hos

Landshöfdinge-Embete att för närvarande endast få tillstånd att arbeta uppå de utsynta lägenheterna, "Arieplogs preste- och scholæbol, deras talan och anspråk förbehållne, att vid framdeles skeende afvittring vederbörligen utföra, kommande då att afgöras om de ifrågavarande lägenheterna skola till ett krono-Nybygge anslås eller Boställena tillfalla, samt i sednare händelsen hvilka och huru stora delar hvardera tillkomma må, samt huruvida mig för mitt arbete någon ersättning eller förmån förunnas bör eller ej." Jag förklarade tillika, att jag så mycket heldre hoppades vinna bifall till denna min anhållan, som nyttan af ett sådant upparbetande i hvarje händelse syntes påtaglig, hvarföre ock ingen af vederbörande haft något deremot att påminna, och den mig möjligen drabbande skadan af till andras förmån förspild möda och kostnad, för mig skulle ersättas, igenom ett möjligtvis till allmänt bästa verkande efterdöme af arbetsamhet, äfven i den aflägsna fjelltrakten ej förspild utan frukt, om ock denna af andra komme att skördas.

Landshöfdinge-Embete's utslag på denna ansökning är af följande ordalydelse: "Hvad sökanden sålunda anfört, samt synebeskrifningen och Häradsrättens protocoll innehålla, har jag uti öfvervägande tagit, och emedan de utsynte och beskrefne lägenheterna äro belägne nära och i blandning med den mark, som blifvit upptagen vid den för flere år sedan verkställda afvittringsberedning å Arieplogs preste- och scholæbord, hvilkas områden ännu icke blifvit bestämda; ty, och då, till förekommande af en skadlig ägobland-

ning och möjelig brist af odlingsbara lägenheter, angeläget är, att sådana ägor, som lämpeligen kunna och böra berörde boställen tilldelas, icke varda till andra ändamål använda förr än genom laga kraft vunnen afvittring sig visat, att större eller mindre del af de samma kommit utom dessa boställens områden, anser jag ej skäl vara, att nu emellertid tillåta sökanden, att af de utsynta lägenheterna inrätta ett krono-nybygge, heldst han, från fullföjden af sin begäran derom, synes hafva afstått. **Beträffande åter sökandens anhållan att få upparbeta de utsynta lägenheterna i egenkap, såsom det vill synas, af nybruk under Arieplogs preste- och scholæbord; så alldenstund lägenheterna icke blifvit uti Krono och Consistorii ombuds närvaro afmätte och beskrefne, samt i afseende på odlingskostnaden uppskattade i öfverensstämmelse med Kongl. Krigs- och Kammar-Collegiernas Kungörelse den 6:te September 1803, fördenskull kan jag icke emot Kongl. Maj:ts nådiga Circulair-bref af den 28 Maji innevarande år något hufvudsakligt utlåtande deröfver meddela.** Härigenom blef nu denna tilltänkta uppodling ogjord: Myrorna och stenbackarna, som jag hade begärt få blott nedlägga kostnad och arbete uppå, utan några vidare anspråk, men icke fick (!), förblefvo i sitt odugeliga tillstånd, och förblifva det sannolikt för alltid, åtminstone så länge sådana författningar gälla och sådana utslag fås. För min del har jag sedermera varit rätt glad deröfver, emedan min verksamhet derigenom blef afledd ifrån ett så otacksamt företag till anläggningen af ett nybygge, som redan verkligen uppstått och i sinom tid kanske icke vill

bortbytas mot någotdera af de ofta omrörda boställena, så vidsträckt privilegium de än hafva, att bibehålla all mark inom sig och i sitt granskap i ouppodladt och odugligt tillstånd. Såsom hvarje prohibitiv-system, så snart det går till ytterlighet, är menligt för det land till hvars förmån det är menadt, så är det också här. Jag har ej sett de åberopade författningarna: de äro på vissa, kanske de flesta, ställen nödvändiga: det finnes ej allestädes prestebol med 7000 tunnelands ägovidd och ett halft tunnelands öppen åker! För Lappmarken äro de alldeles olämpeliga, om de nemligen innehålla hvad de citeras före. Svårli- gen kan jag dock tro att de förbjuda, på ännu odisponerad allmänning befintelig, oduglig marks upparbetande mot vilkor att genast afstå den, äf- ven utan ersättning, så snart den behöfver dispo- nerat. Att uppodlingen, såsom nu i Arieplog, icke får nalkas kyrkoplatsen är eljest i mer än ett afseende skadligt, äfven för sjelfva pastorerna. Kyrkan är församlingens hjerta och medelpunct: der concentrerar sig, efter naturens ordning, dess odling och folkmängd, derigenom vinnes likasom lif och styrka: i motsatt fall är församlingen lika- som tom och ihålig. Derföre är öfverallt i We- ster- och Norrbotten trakten omkring kyrkan starkt odlad och befolkad. Redan inom en fjer- dedels och en half mil finnes en icke obetydlig be- folkning; inom en à en och en half mil kanske tre fjerdedelar af socknen på de flesta ställen, fastän socknen sträcker sig ända till 10 mil upp åt lan- det. Uid Umeå, Skellefte, Piteå m. m. är med ett ord i närheten af kyrkan en bygd som täflar kanske med Upland, Östergöthland och de bäst

bebodda Provincer i riket. Men tänk om presten äfven der hade varit första man och, för att vara ensam om fisket, fått hindra folk att sätta sig ner på något nära håll! Då skulle man icke hafva den imposanta anblicken af idel uppodlad och med granna gårdar bebyggd mark vid Skellefte, icke Öjebyn med sina 50 bondegårdar, till en del med herregårdars utseende, ligga strödd omkring Piteå kyrka, och deribland det sköna öfverste-bostället Gran. Imellertid stiger pastors i Arie-plog hela inkomst af sin församling väl knappast till pastors i Piteå inkomst af Öjebyn ensam, och hvad är dock hela hans prestebol med all sin vidlyftiga fiskerättighet värdt? 500 R:d B:co skulle säkert ingen menniska vilja gifva för det stora mantalet. Det hafver ingen omedelbar känning af missväxtår, det är väl sant, men så har det icke heller någon omedelbar känning af goda år, och dermed är den saken qvitt. Väl fiskas der till öfverflöd, så att man bakar, torkar, saltar, och om vintern spar och låter frysa, samt för ut på landsbygden och säljer, men börjar man noga räkna efter hvad det kostar och renderar, så skall räkningen helt säkert icke mer än nått och jemnt gå ihop i debet och credit. Fiskredskapen kostar, skjutsen kostar, tiden är dyrbar och det finnes också i fisket oår, som heta *fiska hela natten och få intet*. Just under såningstiden skola 4 fullkomliga hjon vara sysselsatta med fisket, för att ej låta den bästa tiden gå förbi. Hade Skolmästaren varit tolererad såsom medintressent, så hade man ej behöft skicka ut mer än 2 och ändå fiskat till husbehofs. I Qvickjock fiskas visst icke en tredjedel mot hvad som fiskas på Arie-

plogs prestbol, och likväl är det förra ett nöd-
torftigt husbehofs-fiske för 3 grannar — nog har
man husbehofs-fiske fast man icke bakar bröd af
fisk eller äter torr fisk i stället för bröd. Der ut-
skickas blott en person från hvar gård till fisket,
och de öfriga få sysselsätta sig med jordbruket.
Frukten deraf är, att man der, 13 mil i nordvest
från Arieplog och in i sjelfva fjellen, har åker,
och åtminstone under de 8 år jag der vistades,
idkade åkerbruket med fördel. Och likväl är der
ännu stenigare och mera oländig mark än på
sjelfva Arieplogs kyrkoplats.

Öfverallt i Lappmarken har prestebolens
oformliga beskaffenhet och Lapplands natur va-
rit för culturen hinderlig, hvarföre också kyr-
korna ännu på de flästa ställen stå uti en öde-
mark, och toma åtminstone hvarannan söndag.
Först i sednaste tider, och sedan åtskilliga prä-
stebol blifvit afvittrade, hafva nybyggen börjat
anläggas på nära håll. Det har väl skett nog sent,
men bättre sent än aldrig. I en framtid kan
också här det naturliga förhållandet inträffa, att
befolkningen i de närmaste trakterna blir tätare
än i de aflägsnaste; icke tvärtom. Lappmarks-
reglementet af 1749 stadgar väl, att nybyggen,
efter frihets-årens förlopp, skola geometrice af-
tagas och skattdäggas, och, uti Resolution på all-
mogens besvär d. 17 aug. 1762 §. 22, utlofvar
Kongl. Maj:t att 2:ne Landtmätare skola förord-
nas för Lappmarken att förrätta afvittringar der-
städes, men att något sådant skett är icke bekant,
utom att, som jag tror, åtskilliga prestebol blif-
vit afvittrade. I sjelfva verket kan det förra va-
ra onödigt, enär nybyggaren, enligt det citerade

Reglementet, icke har rättighet att hindra en annan nybyggare att sätta sig ned bredvid honom och gemensamt med honom nyttja fiskevatten, samt taga och uppodla hvad den andra icke hinner med. Sådana afvittringar skulle för kronan medföra kostnader utan motsvarande fördelar. Men hvad prestebolen beträffar, så är det högst angeläget att de afvittras, ty så länge det icke är skett, utsträcker Presten sina anspråk så långt som möjligt, än åt Öster och än åt Vester, än åt Söder och än åt Norr, allt efter som någon vill komma och sätta sig ner. Väl heter det i Lappmarks-Reglementet, att "ingen Prestman, som redan innehafver allt hvad han till Landtbruk bete och utmark betarfvar, äger rättighet till den ort han allenast brukat till Fisk, Fogel och djurfänge, eller bete för sine Renar och Boskap och är belägen öfver en fjerdedels mil ifrån kyrkan;" men när han nu protesterar, huru skall man öfverbevisa honom att han har hvad föreskrifvit är, då Prestebolet ej är afvittradt: han påstår att just den här marken bör och skall komma under Prestebolet, men alldeles icke den som nybyggssökanden tilläfventyrs visar honom på. Det blir i alla fall en tvistig fråga, som icke kan afgöras utan Krono- och Consistorii-Ombuds närvaro, och hvilken skall bekosta deras resa? Ingen annan än nybygges-sökanden, så är åtminstone allmänna praxis och teorien. Då låter han fast heldre bli alltsammans, som jag ofvanföre sagt. Det är likväl icke heller rätt gifvet, att han kan vara skyldig att vidkännas kostnaden för dessa Ombud, ty om jag befärrar att mina rättigheter förnärmas genom en begärd nybygges-anläggning,

och derföre inställer mig vid Synen, så går ingen åstad och betalar mig derför; att bevaka sina rättigheter, det måste hvar och en göra på egen kostnad och egen risqué, och jag inser icke hvarföre bevakandet af ett Prestebols rättigheter just skall drabba den mot hvilken man, med eller utan skäl, bevakar. Alldra minst kan sådant vara händelsen, der alla utsyningar och skattläggningar skola, enligt tydlig författning, ske utan någon utgift för nybyggaren. Uti Kongl. Maj:ts Resolution uppå Allmogens besvär den 17 Augusti 1762 §. 43, finnes nemligen följande märkliga stadgande i afseende på Lappmarks-Allmogen. "Beträffande åter Allmogens sökte befrielse att betala utsyningar och Oeconomiska förrättningar, så finner Kongl. Maj:t billigt, det en sådan frihet må vederfaras, så att hvarken Domare, Landtmätare, Fogde och flere, som utsyningar och skattläggningar komma att förrätta, böra derföre af Allmogen något begära eller utfordra, i anseende ej allenast till deras så mycket större uppmuntran, som nybyggen i Lappmarken äro hugade att upptaga, utan ock att Allmogen utan betalning fortskaffar dem igenom Lappmarken, som sådane sysslor förrätta." Lika med flera andra långt viktigare författningar, har dock denna råkat i förgätenhet — en omständighet som i många afseenden varit menlig för Lappmarken. — Till och med så angelägna och viktiga acter, som Lappmarks-Reglementet af 1749, som nödvändigt borde kännas af hvarje nybyggare, och Fogde-Instructionen af 1760, som innehåller viktiga stadganden icke blott för Kronofogden, utan ock för hela Landets Oeconomiska väsende i allmän-

het, och således borde af alla kännas, men i synnerhet af Kronobetjeningen, äro likväl i Lappmarken aldeles obekanta och finnas icke ens i Kyrkorna. Det må därför ursäktas mig, att jag i Bihanget låter trycka dem, jemte andra viktigare författningar rörande Lappmarken. Lappmarkens innevånare sker derigenom en stor tjänst, och äfven de som intressera sig för att känna Landet, skola kanske icke misstycka att få se hvad speciellt för Lappmarken blifvit stadgadt.

Hvad nu beträffar den nyss anförde författningen att utsyningar och Oeconomiska förrättningar i Lappmarken skola ske gratis, så har den åtminstone i sednare tider aldrig varit tillämpad. Jag kan utan särdeles öfverdrift påstå, att vissa år, för sådana förrättningar, på sina ställen mera utgått än hela utgiften till Kongl. Maj:t och Kronan. Att författningen i sinom tid varit respektad, det kan man imellertid se af Herr Holmströms yttrande om Kronofogden Renhorn (uti Westerbottens Läns Hushålls-Sällskaps Handlingar). "Enligt sin Instruction af 1695 och 1760, reste han omkring Fögderiet trenne månader hvarje sommar, besigtigade nybyggarnes odlingar, upplyste och uppmuntrade dem i deras företag, samt utsynte ofta nybyggen, *allt utan betalning,*" heter det. Min far mindes också mycket väl till den gamle och aktningsvärde Renhorn och berättade, att han tog i Näst — en slags Tingsgästning — 6 styfver, hvilket också var enligt med hans Instruction; men andra tider och andra seder hafva sedermera inträffat! Dock uppskjuter jag gerna, så länge som möjligt, att vidröra det så ömtåliga Nästväsendet — det kommer tids nog när det

kommer. Att utsyningar i Lappmarken skulle ske gratis, vore visserligen en ganska välgörande sak; men, som sakerna för närvarande stå, så är det icke rätt billigt att begära det. Synerna för rättas vanligen af Länsman och 2:ne Nämndemän. Den förra har i lön 70 à 80 R:dr B:co, de sednare hafva alls ingen lön. I så fatta omständigheter kan man icke begära att de skola göra kostsamma och besvärliga resor på egen bekostnad. Det är tvärtom just på Synerna som Länsmannen räknar sin förnämsta inkomst, hvilket visserligen också är orätt, ty om han blott kan hafva så stort arfvode, att han kan vara skadeslös, så bör icke mer beräknas; att hafva sitt uppehälle just på de fattiga nybyggesanläggarens bekostnad, måste alltid blifva en orimlighet. I sednare tider har också ett alldeles orimligt Synaväsende, nemligen det på Lappland, uppkommit, hvilket i fordna tider aldrig fanns till, och hvarken i Fogde-Instructionen, eller i någon annan af Regeringen utfärdad författning, så vidt jag känner, omtalas. Det är otroligt huru mycket öskick som derigenom uppkommit. Att Landshöfdinge-Embete äger att fördela Lappland mellan Byamännen i en Lappby, är en sak, som, efter min öfvertygelse, hvarken i Lag eller i sakens natur finnes grundad. Väl heter det i 3:dje §. af Fogde-Instructionen, att Fogden äger ställa sig till efterrättelse den Jordebok, som nu är, eller framdeles genom Landshöfdingens föranstaltande kan fastställd varda, hvad skatte Lapparna angår, så att den summa, som på hvarje By derutinnan påføres, må varda riktigt och utan afkortning årligen uppburen; men deraf kan väl

icke annat följa, än att Landshöfdingen må tillse om den en gång på Byarna lagda skatten i något afseende må kunna modereras, förhöjas eller förminskas, hvilket sistnämnda också någon gång skett. År 1695 blef en viss bestämd summa laggd på hvarje så kallad Lapp-By, hvilken summa ovilkorligen skulle utgå, men fördelningen öfverlemnades åt Byn sjelf. 4:de §. af Fogde-Instruction förmår, att Länsmanen (nemligen Byns Länsman, ty hvarje Lapp-By har af ålder haft en sådan) med tvenne Nämndemän egde att jemka Byns skatt emellan grannarna, efter hvars och ens tillstånd och välmåga. Då nu Byn egde att fördela skatten, så tycks det också följa att Byn egde att fördela det Land, för hvilket man skattade. Den idéen har varit rådande, och är det ännu, att den, som har mesta Renarna, också skall utgöra drygaste skatten, och detta är såvida naturligt, som den största Renahjorden också behöfver största beteslandet. Ingen ting är naturligare, än att hela Byns område vore ett gemensamt betesland för samtelige Byamännen. Så lærer förhållandet också ännu vara i de Nordligaste Lappmarkerna, och så har det, efter all sannolikhet, fordom varit i de sydligare äfven. 7 §. i Fogde-Instructionen tycks äfven bestyrka detta, emedan det der heter, att Fogden bör tillse att ej flere intränga sig i någon By än Lägenhet för dem finnes, emedan de i annat fall böra förvisas till den By, der bättre utrymme gifvas kan. Hade nu Byamännen betraktats, såsom hvar för sig innehafvande bestämda skatteland, så kunde man ej tala om att Byn blef lidande igenom en ånyo tillkommande Lapp, ty denne må-

ste i sådant fall hålla sig till någon enskild Byaman i afseende på tillstånd att få vistas på hans land. Men ehuru väl nu Byn samfäldt rådde om sitt Renbetes-land, såsom den samfäldt skulle ansvara för skatten, så ansågos dock vissa trakter vara hvars och ens enskilda tillhörigheter, såsom t. e. trakterna omkring hvars och ens Höstviste, vissa ställen upp i hög-fjellen, der någon plögade vistas under Sommartiden, äfvensom i Skogslandet der han brukade hålla till om vintern. Den trakt, der man efter gammal vana från förfädrens tid tillbaka plögade slå upp sitt tjäll, den ansågs man vara egare till, men gränserna voro icke bestämda, utan i mellantrakterna kunde än den ena och än den andra beta sina Renar: de förekomma under namn af *Allmänning* — och sådant är förhållandet än i dag öfverallt der icke de nymodiga Synerna bragt allt i oordning och villervalla. Att utstaka bestämda gränser för ett Renbetes-land, är i sjelfva verket en orimlighet, ty icke har man upprest en gärdsgård för Ren, dermed att man på papperet skrivit att gränsen mellan den och den Lappen skall gå der och der; Ren springer i alla fall efter sin instinct och betar än på den ena och än på den andra sidan. Deremot då det är bestämdt hvar Lappen äger att slå upp sitt tjäll, och att han i trakten deromkring får beta sina Renar, så är hans egande rätt större ju närmare det är omkring kåtan, men blir svagare och svagare ju längre det bär derifrån, tills den sluteligen upplöser sig i *Allmänning* utan att ens stöta ihop och komma i konflikt med en annan Lapps ägande rätt. Denna, likasom mot medelpuncten kon-

denserade och sedan i aftagande styrka sig utsträckande, äganderätt, är också i afseende på Renbetes-land högst naturlig. När Lappen kommer flyttandes och slår upp sitt tjäll om qvällen på en vanlig station, så öfverlemnar han, om det är *fredstid* (*alas*) d. ä. om det är fritt för Vargar, sin Renahjord helt och hållet åt sig sjelf och egen instinct, och lägger sig med sitt folk att sofva. Renarna, som i början äro samlade omkring kåtan, sprida sig då småningom allt vidare och vidare omkring och blifva allt glesare och glesare i fullkomlig öfverensstämmelse med Lappens äganderätt till Landet. Men följande dagen samlar man ihop dem igen och antingen fortsätter flyttningen, eller också släpper dem om qvällen ånyo, som förra gången. Kommer man att vistas längre tid på samma ställe, då drifver man nog också Renarna in på Allmänningen, och den som först kommer till qvarn, så får han först mala. Lätt händer det att några Renar stryka in uppå det Land, som en annan kan anse sig hafva någon ägande rätt till, men så händer det ock med hans Renar i afseende på den andras Land, och dermed blir det qvitt. Det gör också ingen ting; ty i de sammanstötande gränstrakterna har ingendera så bestämda rättigheter, liksom ingendera kan hindra de lösa Renarna att springa som dem lyster, och ingen kan så bestämdt mäta skadan som skett igenom ett sådant ströftåg af Renarna. Skulle deremot en Lapp slå upp sitt tjäll just invid den andras viste eller vanliga station, det blir en annan sak. Då trampar och förderfvar hans concentrerade Renahjord betet för den andra, så att hans Renar icke kun-

na der beta, när han efter vanligheten kommer och lägrar sig der. Man får icke göra sig den föreställningen om Lapparna, att de flytta härs och tvärs, utan någon bestämd kosa. De hafva sina bestämda flyttningvägar, som de icke gerna vika ifrån, och i synnerhet om vintertid hafva Lappar af samma trakt en gemensam flyttningväg. Landet omkring en sådan gemensam flyttningväg borde vara Allmänning och tyckes verkligen så hafva varit från början, ehuru det isynnerhet igenom Synerna i dessa sednaste tider blifvit slaget under enskilda.

Ända till 1790-talet har jag icke sett något enda utslag af Landshöfdinge-Embete angående Renbetes-Land eller någon på sådant meddelad Immission. Äfven efter 1790 äro de i början ytterst sällsynta; men nu hafva de blifvit så vanliga, att det anses nästan lika väsendteligt att hafva Landshöfdinge-Embete Immission på Renbetes-Land, som på nybyggen. Från äldre tider hafva Lapparna Domboks-utdrag af Härads-Rätten. De röra likväl icke så ofta bestämmandet af ägande rätten till Renbetes-Land, som skadeersättningar och vitesförbud för olofligt flyttande in på en annans Land. Den ena Lappen har stämt den andra för det den sednare vid något tillfälle slagit sitt läger invid hans visten eller på något berg der han och hans fäder från gammalt, vissa tider, plägat slå ned och uppehålla sig. Den andra har oftast icke bestridt den förras äganderätt, utan blott, att han der uppehållit sig, och utslaget har blifvit att han vid så och så högt vite blifvit förbuden att hädanefter vistas der. Likväl finner man att Härads-Rätten

äfven dömt öfver rättigheten att vistas på något ställe och reglerat mellan Lapparna i detta afseende, likväl utan att jag någonstädes i äldre Handlingar funnit gränser utstakade. Såsom exempel, och till upplysning i ämnet, bifogas hosföljande Protocolls-utdrag, heldst det, såsom alla dylika från den tiden, är ganska kort.

År 1774 then 28 Januarii på Laga Tinget i Arieplog. (*)

S. D. Anders Pehrsson Semis och hans Sons Anders gjorda anhållan, att få om hösten vid theras flyttning ifrån fjellen vistas på ett betesland, som kallas Talpok, hvarest skog är och thesse finna nödigt bränsle; — sökte väl Anders och Pål Påls Söner Rika jemte Olof Pehrsson att bestrida, under föregifvande att the samma Land allena skola behöfva; men som theremot intygades, att bemälte Anders Pehrsson Semi, vid thess Fjellflyttning ej har annat skogland än thetta, och han jemte Sonen har långt mera Renar än Pål och Anders Påls Söner, varande äfven Anders Pehrsson och hans Son de största skattdragande i Norrvesterbyn, så bifölls att Anders Pehrsson och Anders Andersson Semi må i lag med Pål och Anders Påls Söner å Talpok hädanefter vistas. År och dag som förr skrifvit står. På Härads-Rättens vägnar

CARL J. FURTENBACK.

Man

---

*) Namnet Arieplog finnes i äldre tider alltid på detta sättet stafvadt, såsom det ock uttalas; i sednare tider har man börjat, Gud vet hvarföre, att skriva Arjeplog.

Man ser här af att svaranderna icke ansågo sig hafva någon bestämd uteslutande rätt till det ifrågavarande beteslandet, utan allenast påstodo att de behöfde begagna det ensamma, men att käranderna på den grund, att de hade mycket Renar, utgjorde största skatten i Byn och voro i stort behof att under sin flyttning till och från fjellen få der vistas, fingo tillstånd dertill. Äfven detta talar för den åsigten att hela Byns land var Byns gemensamma egendom, deraf de serskillda Byamännen innehade vissa tracter blott såsom behagelig tids förläningar, så länge de behöfde dem och ingen annan behöfde dem bättre. Rätteligen var väl icke ens Härads-Rätten rätta forum att, åtminstone i första instancen, afgöra en sådan fråga, utan Byn samfäldt, eller de som egde att reglera skatteväsendet inom Byn, nemligen Bya-Länsmannen med 2:ne Nämndemän. Dessa skulle, enligt Fogde-Instructionen, fördela skatten på Byamännen, och utgjorde för dem en verkelig auctoriserad Rätt för Lapparna, såsom man kan se af Bihanget till Gränse-Tractaten mellan Sverige och Norrige 1751 och Svea Hof-Rätts Bref af den 6 Maji 1752 i anledning deraf. Nu har den så i ena som andra fallet blifvit snart sagdt exauctorerad, i det andra usurperat dess rättigheter.

I samma mån som de Lappske Bya-Länsmännens anseende och verkningskrets blifvit inskränkt, har deremot de Svenske Krono-Länsmännernas utvidgat sig, och i sammanhang dermed står Landshöfdinge-Embetets befattning med Lapplanden. Af 2 §. i Fogde-Instruction kan

Lappmarken. II Delen. 20

man finna att Krono-Länsmän i Lappmarken egentligen äro egnade åt nybyggareväsendet, utom att de, enligt 21 §., också äro skyldiga att tillse det alla de præstationer och utgifter, som i sednare tider kommit under namn af Sockne-onera, blifva rätteligen fördelta, och att hvad som i det afseendet skall verkställas blir verkställt, äfvensom hafva uppsigt öfver skickare. Jag vet icke huru stor deras lön från början varit, eller ens rätt bestämdt huru stor den nu är: den lärer nog vara olika i olika Socknar. Enligt Kongl. Brefven af den 2 Mars 1750 och 20 Julii 1756, hvilka jag dock blott sett citeras, skulle en Länsmans lön i Lappmarken vara 50 Daler S:mt, och nu lära de hafva omkring 80 R:dr B:co. Ingendera lönen kan på långt när anses sådan, att en Tjensteman deraf skulle hafva sitt uppehälle. Men en annan fråga blir den, om en Länsmans beställning i Lappmarken är, eller kan anses vara af den beskaffenheten, att man skall lefva af sin lön. På den foten synes man ingenstädes hafva tagit Länsmans-tjensterna, men sportel-, rese- och dagtractaments-väsendet har likväl mångenstädes gjort dem förmånliga nog, och åtminstone satt dem i den categorien, att man kan eller skall lefva af tjensten. I Lappmarken lär det likväl på få ställen hafva hunnit derhän. Efter tidens tendence borde man väl nu uppstämman en Jeremiad öfver sådant missförhållande: En tjensteman så uselt lönad, att han icke kan lefva af sin tjenst! hvilken himmelskriande sak! Man skall ju ej tillbinda munnen på den tröskande Oxen, heter det. Ja ja, det är väl sannt, men se det är den gången han tröskar, desse mel-

lan får han väl gå och beta sjelf bäst han kan och gitter, hvilket också rätt väl går an, åtminstone sommartiden, då han har gröngräset för sig, och slipper gå och tröska. Nämndemän och Kyrkovärdar äro också tjenstemän och allmänneligen fullt ut så aktningsvärda, som mången annan, de hafva vanligen alls ingen lön, och berga sig ändå oftast bättre än de största löntagare. Deras embete är ett slags förtroende, som gifves aktningsvärda män, och de få endast en slags ersättning för hvad de i och för tjensten måste försaka. De väljas bland innevånarena i den ort der de skola tjenstgöra och öfverflyttas icke ifrån den närande klassen till den tärande: just deri ligger knuten. Men låt äfven Nämndemän tillsättas på samma sätt som Länsmän af Skrifvare, Betjenter eller andra lösa personer, hvilka *måste* hafva sitt uppehälle af tjensten, då skall man snart få se behofvet af löner äfven för Nämndemän, men också derjemte mycket slätare Nämndemän än de som nu äro. Af den omständigheten, att Fogde-Instructionen föreskrifver det Länsmännerna i Lappmarken skola särskildt nybygge för sig upptaga, kan man tydligen se, att meningen icke var det de skulle lefva af tjensten, hvilket nog också visar sig af den blott till 50 Daler S:mt anslagna lönen. Också blefvo till en början bland nybyggarena sjelfva eller deras barn Länsmän utsedde. Af sådant ursprung är ännu den äldste och förtjenstfullaste Länsman som Lappmarken äger. Sjelfve nybyggare, behöfde de icke af Länsmans-tjensten hafva sitt uppehälle, hade icke heller deraf så mycket besvär som nu, då författnings- och skrifnings-manien sträckt sig

äfven till Lappmarken, åtminstone den delen som lyder under Westerbottens Län, ty i Norrbottens Lappmarker tyckes förhållandet ännu stå något när på gamla foten. Nu afgår vanligen hvar 14:de dag från Landshöfdinge-Embetet till Länsman några ordres med *åligger Eder, hafven J och skyndsammeligen* uti och från Länsmannen en *ödmjukaste Rapport!*, att det är allt verkställt eller också icke kunnat verkställas. Man må dervid ihågkomma hvad en mycket bekant Länsman i Wester-Norrlands Län vid namn Frisk, som lefde för en 30 á 40 år tillbaka, sade till sin Landshöfding: "Nog går det an att commendera och commendera; jag skall på en timma kunna commendera mer än Herr Landshöfdingen i hela sin lifstid skall kunna verkställa." Den idéen tyckes snart i 100 år, om ej ännu deröfver, hafva varit herrskande i vårt Fädernesland, att man skulle göra storverk med reglementen och författningar, och derhän har man åtminstone hunnit, att samlingen af de der alla reglementerna och författningarna skulle vara ett storverk, som icke finge rum i små Bokhyllor. Men vill man med föreskrifter, munteliga, skrifteliga eller tryckta, uträtta något, då måste man framför allt akta sig för löjligheter och omöjligheter, man måste vara både varsam och sparsam, ty det ligger mer magt uppå verkställighet än föreskrift. Har jag blott en dräng, och befaller honom än det ena och än det andra, än si och än så; så blir följden den, att han slutligen icke aktar mina befallningar, han säger bland sina medbröder att hans husbonde är som ett blåsväder, och att man icke bör så mycket höra efter hvad han säger,

ty han kommer icke i morgon ihog hvad han i dag befallte. Då händer att äfven de nyttigaste föreskrifter af mig blifva utan påföljd: om man också någon gång *måste* rätta sig derefter, så gör man det utan hog och utan förtroende, man verkställer blott till formen, efter det då ändteligen skall så vara, man vill blott komma ifrån det på godt manér, och dermed väl. Då kan jag väl hafva den fägnaden att för mina vänner få omtala mina förträffeliga planer och hvilken vacker början som redan är gjord, men de lysande resultaterna, som jag väntar, uteblifva alldeles. Så händer det också, om de styrande i samhället hupa författningar på författningar, utan att komma ihog de förra, när de sednare utfärdas, och utan att kunna vaka öfver verkställigheten. Det hörer ock till sakens natur, att mycket måste öfverlemnas åt sig sjelft och egen fri utveckling, åt hvars och ens egen eftertanka och fria val att göra och låta, hvarföre det också förtretar den enskildte medborgaren, om man å det allmännas vägnar vill föreskrifva honom huru han skall förvalta och disponera sin ensilda egendom, och, med ett ord, icke lemna honom fritt att i sin sak göra och låta efter tycke och smak. Igenom sådant fjesk förlora äfven nödiga och nyttiga författningar sin tillbörliga aktning, och underordnade tjänstemän, som närmast och i första hand skola vaka öfver deras tillämpning, äro, såsom sjelfve icke utom inflytelsen af allmänna opinionen, äfven mindre angelägne derom. Att återkomma till Länsmännerna i Lappmarken, så hafva de inom Westerbottens Län nu för tiden mycket mera att göra med allehanda, ofta nog kanske,

rätt onödigt, skrifvande, och derföre går det icke så väl an, att taga dem bland nybyggare. Likväl kan det icke vara någon omöjlighet, att göra skrifkonsten så pass hemmastadd hos dem, att detta hinder kan upphöra, och hvad öfriga kunskaper beträffar, isynnerhet lag-kunskap, så fordrar man den icke heller annorstädes af Länsmän, ehuru det visserligen vore nyttigt och till och med nödigt, att de uti vissa saker vore Lagkunniga. Men att fordra det Länsmännen skola känna hela massan af Sveriges Rikes författningar, måste blifva en orimlig begäran. Likväl hände det sig för icke lång tid sedan, att en Länsman i Lappmarken, som dock hade varit skrifvare både hos en Häradshöfding och vid Landshöfdinge-Embetet, och derföre icke saknade en viss practisk Lagkunskap, vid ett kinkigare utmätningssål begärde förhållnings-ordres af Landshöfdinge-Embetet (i Umeå), och fick det besked, att han ägde att ställa sig till efterrättelse Lagar och författningar! Sjelfva Landshöfdinge-Embetet kunde ju lätteligen ibland stanna i förlägenhet, om tillgång saknades att för tillfället konsultera de der Lagarna och författningarna; huru kan man då begära att en Länsman skall i förväg känna allt? Fogde-Instructionen gifver eljest Kronobetjente i Lappmarken anvisning att vända sig till Landshöfdinge-Embetet och afbida dess förordnande, om några mål skulle förekomma, som, isynnerhet i den Instructionen, icke äro beskrifna. Sådana fordringar af en Länsman, äfvensom det myckna skrifvandet och den omständigheten att man till Lappmarken börjat utsträcka allt hvad som har afseende på nedra

Landet, göra att man har svårt att finna Läns-
mansämnen bland sjelfva nybyggarena, heldst få
af dem kunna skrifva. Uti ett Land, der Publi-
ka Scholor underhållas, bör likväl detta icke va-
ra någon ohjelpig svårighet. I Arieplög var
aldra först Olof Mårtensson Länsman, om hvil-
ken förut något är taladt, dernäst Lars Læstan-
der, så Daniel Læstander och så Johan Læstan-
der vid början af 1800-talet. Alla dessa voro
förut nybyggare och förblefvo nybyggare äfven
sedan. Nybyggesskötseln blef sedermera som för-
ut deras hufvudsak, och Länsmans-tjenstens små
bestyr en bisak. Ingen enda Lapplands-Syn före-
kommer ännu under hela deras tid. Ända till
1820 och så länge en nybyggare var Länsman,
voro de ännu ytterst rara. Imellertid hade Bya-
Rätterna blifvit rent af nedlagda, hvilket den
sist afträdde Domaren, hvilken i nära 50 år dömt
i orten, sagt sig hafva varit orsaken till, såsom
ock troligt nog kan vara. Man ville väl draga
allt under Härads-Rätten. Derigenom öppnades
rum för advocaten att intränga i Lapparnas tvi-
stemål om betesland. Betviflade han att hans
mål kunde vinnas vid Härads-Rätten, så tog
han den utvägen att draga det under Landshöfdinge-
Embetet, som, aflägsset och utan tillfälle att på
stället ransaka, var lättare att föra bakom ljuset.
Landshöfdinge-Embetet åter, som denna olägen-
het icke torde hafva undfallit, befalle sin Läns-
man att hålla Syn. Detta är enligt min tanka
upphofvet till Lapplands-Synerna. Nu började
ock Länsmän tillsättas, som icke hade annat att
lefva utaf än sin tjenst och voro främlingar i
landet. Som de nu icke kunde hafva någon för-

tjenst genom annat än Syner, så var det en gifven sak att de skulle i högsta måtto vinnlägga sig om att folket skulle söka Syner så mycket som möjligt, och nu började Syneväsendet att urarta till ett riktigt oväsende. Så snart någon Lapp ville komma åt ett Renbetes-land, som han icke hade rättighet till, så var han färdig att lägga in till Landshöfdinge-Embetet och begära Syn. Af ganska naturliga orsaker gynnades vanligen Syne-sökanden af Synemännen, och Syn blef ett medel att göra acquisition af andras Land. För att hafva någon säkerhet måste då alla börja uppå att Syna sina innehafvande Lappland. Men vanligen har det så gått, att hvarje Syn har födt en ny Syn, ty då, såsom jag sagt, betes-landen icke voro med bestämda gränser åtskilda, utan den enas rättigheter på vissa trakter voro lika stora med den andras, men den ena genom Syn nu helt och hållit slagit under sig dem, så måste den andra också genom Syn återvinna sin förlo-
rade rätt. Exempel finnas att en Lapp insynat hvad den andra blott dagen förut insynat, att den förra af Landshöfdinge-Embetet fått immission derpå såsom sitt enskilda Land, och den andra sammanledes. Deraf åter ny tvist och ny Syn. Den i Lappska språket alldeles okunnige Läns-
mannen har kanske icke observerat att frågan gällt någon trakt af samma Land som han nyss förut beskrifvit. De särskilda Syne-Instrumen-
terna hafva hvar för sig blifvit granskade och, som man icke funnit någon anmärkning gjord, be-
kräftade. Väl föreskrifver Landshöfdinge-Embetet, vid hvarje Lapplands Syn, granskning vid Hä-
rads-Rätten, men detta medför allsingen verkan.

Syne-Instrumentet uppläses, men som parterna icke förstå ett enda ord deraf; ty det sker på Svenska, så göres ingen anmärkning, äfven om den protesterande parten skulle råka vara närvarande, hvilket likväl sällan inträffar, ty de veta icke när målet förekommer, och hafva i allmänhet den åsigten, att det ändå icke gäller, utan att hvad som igenom Syn är skedt, det kan endast genom en ny Syn göras om intet. Sällan inställer sig ock motparten, då en Syn hålles, ofta emedan han icke vet utaf det, stundom emedan han icke har tillfälle. Kommer han ock och protesterar, så anvisas han att vid Tinget fullfölja protesten, hvilket af anförda orsaker icke sker, och han anses då hafva afstått ifrån protesten. Det hände för ett par år sedan, att en Lapp begärde Syn för att få under sig ett Land hvarom han tvistade med en annan Lapp. Denna Syn skulle, som vanligt, hållas i sammanhang med en myckenhet andra Lapplands-Syner, och Länsmannen lät från Predikstolen pålysa på hvilken dag den skulle hållas. Imellertid hände det att en af de Syne-sökande aldeles uteblef, hvarigenom hans Syn måste inställas. Men derigenom kommo de öfriga Synerna att hållas en vecka före den utlysta terminen, och de som ämnat protestera visste icke att inställa sig — sådant har mer än en gång inträffat. En ytterst ifrig protestant grälade väl med Syne-sökanden hvarje gång de träffades, och man anviste honom, att andraga sina skäl vid Härads-Rätten, när Syne-Instrumentet förekom till granskning. Han satt sjelf i Rätten såsom Nämndeman, men Syne-Instrumentet passerade honom obemärkt likasom

Ulysses under gunisen ur Polyphems grotta. Det upplästes bland alla andra Syne-Instrumenter, utan att han kunde veta hvad som upplästes, om det var Kungörelser eller hvad det kunde vara, och passerade således utan all anmärkning. För Syne-sökanden var deremot, såsom vanligt, Länsman-nen commissionair, så att begära Syn, som att låta den lagfaras, och det blef naturligtvis allt i sin ordning.

Skall skick och ordning i detta afseende kunna återställas, så måste, enligt min tanke, Lapp-lands-synerna helt och hållit afskaffas, Lappska Bya-Rätterna återställas, och arrangerandet om byamännens betes-land och skatt öfverlemnas åt dem, såsom från gammalt har varit. Lapplands-synerna hafva också helt och hållit rubbat skatt-jämknigen. Den som insynat och kommit i besittning af det aldrastörsta renbetes-land, har stundom i skatt betalat några skillingar, under det andra, som icke haft hälften så stort land, betalt kanske lika många riksdaler. Bya-Länsmän-nen och Nämndemännen, som skulle fördela skatten, hafva följt samma princip som fordom, nemligen att fördela efter förmögenhet; men som de förlorat all befattning med renbetes-landen, så hafva dessa ej blifvit fördelade efter samma grund-satts. Väl hafva alla Landshöfdinge-Embetets Immissioner på renbetesland denna formel: "*Så länge han det för egna renar behöfver,*" men huru vet Landshöfdinge-Embetet om mannen ens då, när en sådan immission utfärdas, behöfver landet för egna renar? Hvem upplyser när ett sådant behof upphört? Härads-Rätten? Icke har den räknat renarna, de höra icke till Härads-

Rättens uppbud, lagfart eller inteckning. Synemännen? Samma är förhållandet med dem, och för öfrigt kan väl icke den synande partens commissionairer skäligen äga vitsord. Imellertid har det genom detta vitsords gällande händt att den ena Lappen synat ett land och fått det, och den andra Lappen en par år derefter synat samma land och äfven fått det, emedan han nu skulle behöfva det, och den andra icke. Hvar och en finner lätt hvilken villervalla som derigenom måste uppkomma. Visserligen rättade sig äfven fordom renbeteslanden efter förmögenheten, men bestämmandet tillhörde en auctoritet som kände både det ena och det andra, och vid renbeteslandens obestämda och gemensamma beskaffenhet begagnades renbetet mest af den som hade mesta renarna, utan att man ens genom något utslag behöfde bestämma det. Vid skattejämnkningen *"lättade man skatten från den ena och lade på den andra."* Den skedde vanligen med bådassamtycke, åtminstone vetskap, och igenom ett sådant öfverflyttande af skatten, var också rättigheten att begagna renbetet på landet öfverflyttad: Medintressenterna i det ena blefvo också medintressenter i det andra. Sjelfva skattjämnknignarna hafva nedsjunkit till en tom formalitet, hvilket är ganska naturligt, sedan Bya-Rätterna blifvit så till sägandes exauctorerade. Enligt 4 § af fogde-instructionen skulle Bya-Länsmannen med tvenne nämndemän jämnka Byens skatt mellan grannarna, samt derom gifva Kronofogden besked till rättelse vid uppboriden. Nu plägar denna jämnkning gå till så, att fogden i bya-länsmannens närvaro uppläser förra årets uppborids-

längd. Bya-länsmannen åter är ofta icke i stånd att attrapera namnen, dels emedan Lapparna hafva vissa öknamn, hvarmed de nämna hvarandra, och knappast veta utaf christendoms-namnen, dels ock, emedan den med Lappska uttalet ovane fogden prononcerar namnen så, att man svårigen kan fatta dem. Medan nu den ena står och funderar, förgår tålmodet den andra, och han säger sluteligen: *ja kanske som i fjohl* (nemligen att den citerade personen skall skatta lika mycket som förra året). Derpå svarar bya-länsmannen "jaa," glad att komma ifrån saken. Häri-genom hade det imellertid händt att i Arieplog, då fogden anmodade mig att vara närvarande vid skattjämnkningarna, ibland de personer, som citerades i Jordeboken såsom skattdragande för det löpande året, somliga befunnos vara utfattiga; andra för flera år tillbakas döda eller afflyttade till Norrige, en till och med bortförd såsom fästningsfånge, och, efter sjelfva bya-länsmannens förmodan, redan längesedan utstruken ur skatten. Han stod der dock icke allenast qvar, utan till och med på tre särskilda ställen och under tre särskilda litet varierade namn! Fogden citerade dem, troende dem vara namnen på tre särskilda Skatte-Lappar, men bya-länsmannen igenkände intetdera af dem; men igenom den vanliga utvägen att komma ifrån så beskaffade personer genom: "*kanske som i fjohl*" och "jaa," stod den imaginaira trefalldiga Skatte-Lappen ännu qvar, ehuru resterande för många Herrans år.

Sådana äro frukterna deraf, att de Lappska officianterna förlorat all befattning med skattjämnkningen och hvad dermed står i samman-

hang, utom en liten formalitet, och att de Svenska tjenstemännen äro totalt okunnige i språket. Det var länge man äfven inom Ecclesiastik-väsendet var besvärad med samma okunnighet i språket: Först 1723 blef det förordnadt att inga andra skulle befordras till församlingarna i Lappmarken än de som kunde Lappska språket. I afseende på de civila tjenstemännen har sådant aldrig blifvit föreskrifvit, det bedröfliga tolkväsendet står der ännu qvar, onekeligen till stor mehn. Man må nu vara huru hemma som heldst i tvenne språk, så blir en extemporerad öfversättning, isynnerhet der ord och begrepp i det ena språket icke hafva något motsvarande i det andra, ganska ömkelig, ofta oredig, någon gång alldeles förvillande. Man föreställe sig ett vidlyftigt utslag i den särdeles besynnerliga juridiska stilen, med dessa stundom arkslånga inbundna meningar, som af domaren skall afkunnas och af tolken på stående fot öfversättas. Äfven för den kunnigaste och mest bildade menniska måste deraf stundom blifva en ren galimathias, ty ho kan ana den hiskeliga meningens slut? och när man saknar ord att tolka verbotim, hvad utväg skall man då taga? Man föreställe sig en kinkig brottmåls-ransakning, der domaren genom de subtilaste anledningar måste leta sig fram, och får endast en summarisk, ofullständig, kanske icke ens rätt uppfattad, tolkning af hvad den lagförda säger. En enda domare har, så vidt jag känner, Lappmarken haft, som varit Lappska språket mächtig; men så hade också den korta tid, som han tjenstgjorde, ganska påtagliga och viktiga resultat, såsom jag ofvanföre anmärkt. Imellertid skall

han, såsom Herr Häradshöfding Furtenback en gång sagt mig, hafva fått uppbära föreställningar af Hof-Rätten för det att han icke nyttjade Tolken. Hvad anmärkningar än må vara gjorda eller kunnat göras emot sistnämnde Häradshöfding, så har han åtminstone icke med Sundelin kunnat förebrås för sådant, ty under hans långvariga tjenstetid och äfven vistelse i Lappmarken, har Lappska språket för honom dock förblifvit fullkomligt främmande. Allt, till och med sjelfva vittnes-eden, har af tolken måst extemporeras. Det förefaller mig besynnerligt, att icke en öfversättning af denna och dylika tidt och ofta förekommande formulairer, äfvensom af de förordningar, som vid tingets början uppläsas, blifvit en gång för alla besörjd, så att tolken kunde få läsa upp dem i stället för att på stående fot öfversätta, hvilket sannerligen låter högst ömkeligt. Mindre olägenhet har man utaf fogdens okunnighet i språket, ty denne har ingenting vidare att göra med Lapparna än bära upp skatten, när jag undantager den så kallade skattjämkningsen, som jag nyss omtalat, och med hvilken fogden i sjelfva verket ingen omedelbar befattning skulle hafva. Så mycket svårare är det deremot, när man måste hafva en Länsman som icke förstår språket, ty med honom har allmogen naturligtvis mycken beröring, i synnerhet sedan de mycket omtalade Lapplands-Synera uppkommit. Arieplogs Socken har haft ganska stor olägenhet deraf, att de tvenne sednast *tillförordnade* Länsmännen icke kunnat Lappska och icke varit boende i Socknen. Det är märkeligt nog att i Westerbottens Län några or-

dinarie Länsmän numera icke lära tillsättas, utan man gifver endast förordnanden att tills vidare förestå tjensten. På hvad grund detta sker, känner jag icke, om icke för att vara så mycket mindre bunden, när man vill skilja en sådan från tjensten, likasom en annan Landshöfdinge, som för ett par decennier tillbaka styrde ett af de Norrländska Länen, säges för samma orsaks skull af de Länsmän, som han tillsatte, i förväg hafva tagit en afskedsansökning, hvilken han förvarade, och så snart han blef missnöjd med mannen, afskedade han honom, *efter han sjelf begürt afsked*. Det är svårt att inse skälen hvarföre så ringa tjenstemän, som Länsmän, skola vara godtyckligt afsätteliga. Hvad våda kan väl samhället hafva deraf, att de endast efter lag och dom skulle kunna skiljas ifrån embetet? Men när nu Länsmän helt och hållet bero af en Landshöfdinges nycker, såsom blott tills vidare förordnade, så är för dem ingen annan utväg, än att krypa och smickra, att prisa alla Landshöfdingens företag och inrättningar, om de än vore aldrig så otjenliga och onyttiga, om de än aldrig så mycket hade allmänna opinionen emot sig. Följden deraf blir, att han, dårad af dessa rökelser, blir i okunnighet om verkliga tillståndet i sitt eget Län, kommer att anse sig sjelf för alldeles infallibel, och hatar hvarje anmärkning mot hans åtgärder, såsom endast utbrott af illvilja eller tadelsjuka. Ett sådant system är verkeligen oförenligt med fria institutioner och förderligt för samhället.

Jag har nämnt skjuts- och dagtractamentsväsendet såsom den väsendteligaste inkomstkällan

för Länsmän, samt huru det i Lappmarken ändå icke gifver tillräckelig bergning, emedan det endast vid utsyningar är tillämpligt; ty utmätningar hafva, Gudi lof! hittills på de flesta ställen sällan kommit i fråga. Sedan nu Länsmän tillkommit, som skulle lefva af tjensten, så är det helt naturligt, att syneväsendet skulle på allt möjligt sätt uppmuntras, och härigenom hafva de orimliga Lapplands-synerna icke litet kommit i gång. Jag vill nu gifva läsaren ett fullständigt begrepp om huru det tillgår med en sådan syn. En Lapp, som vill komma åt någon renbetes-tract som han icke rår om — ty utan antingen tvist med andra, eller speculation på andras land, begäres en Lapplands-syn aldrig, om icke också någon gång för att tryggas mot andras tilltag, sedan man sett huru det tillgår, och af dem som hafva förtjenst utaf syneförrättandet låtit öfvertyga sig, att "gamla papper icke numera duga" — går till Länsman och beder honom skaffa syn. Länsman, för hvilken denna commision är välkommen, skrifver då i hans namn till Landshöfdinge-Embetet och anhåller att vederbörande kronobetjente måtte förordnas att syna hans *innehafvande Lapps-katteland*, hvarpå *Handlingarna förkommit* (ovisst om de någonsin funnits!), eller också en *odisponerad Renbetesttract*. Landshöfdingen tecknar på denna ansökning sin remissorial-resolution, deruti Länsman befaller att syna de tracter, som sökanden uppvisar, hvar efter Handlingarna böra vid Härads-Rätten granskas och sedan remitteras till Landshöfdinge-Embetet, då dess utlåtande skall meddelas. Länsman

man låter då från Predikstolen pålysa, att han den eller den dagen kommer att hålla syn på de och de lägenheterna. I sinom tid begifver han sig åstad med 2:ne nämndemän, och vanligen ledsagad af synesökanden. Man går då upp på någon höjd och öfverskådar, om det är klart väder, så vidt ske kan, de i frågavarande trakterna, eller också går omkring något. I syne-instrumentet beskrifvas det insynade landets gränсор, samt upptagas berg och sjöar, som inom detsamma befinnas. Ofta nog, och isynnerhet om det är regnigt väder, hålles syn helt och hållet i kåtan efter sökandens uppgift. Vid näst inträffande laga ting företes syne-instrumentet vid Härads-Rätten, på sätt som sagdt är, och öfversändes sluteligen jemte Härads-Rättens protocolls-utdrag till Landshöfdinge-Embetet, som sluteligen meddelar utslag. Vanligen upplåtes det synade landet åt sökanden, så länge han det för egna renar behöfver, såsom redan anmärkt är, men kostnaderna för en sådan syn får sökanden vidkännas, och den blir, i förhållande till hans omständigheter, ofta rätt kännbar. Jag vill såsom exempel beräkna synekostnaden på ett Lappland eller renbetes-tract, belägen 10 mil ifrån kyrkoplatsen, hvilket afstånd icke är ovanligt. Det förstås att afståndet beräknas på höft, ty hvem har mätt vägarna i öknen! Icke heller är det sannolikt, att man nedsätter miltalet, ty sådant skulle alldeles strida emot synemännens intresse, hvilka sjelfva skola beräkna och värdera vägens längd och erhålla skjutspenningar efter miltalet, men icke utbetala några. Man kan nemligen icke färdas

på annat vis än gå eller ro i båt, allt efter som man har landväg eller sjöväg för sig. Har man sjöväg, så fara både Länsman och Nämndemän på en och samma båt, men blott enkel skjuts betalas, om något alls betalas, ty ofta hemtas syne-männen af sökanden, utan att det beräknas honom till godo, eller också frakta de sig sjelfva utan att anlita någon; är det landväg, så *måste* de göra det. Matsäck bära de med sig, och när de komma till sökanden, få de vanligen gästa hos honom medan de äro der. Räkningen blir dock ungefärligen af följande innehåll. Skjuts för Länsman efter en häst 10 mil à 16 sk:r — 3: 16. dito för återresan — 3: 16. Skjuts för hvardera Nämndemannen sammaledes eller för fram och återresan tillsammans för båda 13: 16. Dagtractamente under 7 dagar (mindre kan svårligen beräknas då rese- och förrättnings-dagar sammanlös), för Länsman à 32 sk. — 4: 32. Dito för Tolfmännen à 24 sk. eller för båda tillsammans à 1 R:dr = 7. — Syne-remissen med postporto och commissions-arfvoden 1: 16. Härads-Rättens Domboksutdrag 1: 12. Landshöfdinge-Embetets Resolution med postporto och commissions-arfvoden 2 R:dr. Summa 36 R:dr 12 sk. B:co. I sanning en summa, som mången Lapp har rätt svårt att skrapa ihop. Om han köpte ett Lappland, hvilket, ehuru ej tillåtet, dock äfven practiceras, så betalar han svårligen så mycket, men hvad uppoffrar ej menniskan för att tillfredsställa passionen! Han kan hafva grälat med en vederdeloman, och hotat att låta syna. Den hotelsen vill han verkställa, kosta hvad det vill, han vill visa sin vederdeloman att han skall taga det om-

tvistade landet midt för hans näsa. Men hvad tjenar nu hela synen till? Hvad skola de tvenne Tolfmännen göra med? Alls ingenting. Här är ingenting att värdera och uppskatta. Sjelfva syne-instrumentet kan lika lätt upprättas efter beskrifning hemma på kammaren, som det kan upprättas i Lappens kåta. Sammankallas Byamännen någon kyrkohelg, så erhålles igenom dem en både fullständig och tillförlitlig beskrifning på landet, och, hvad som mera är, upplysning huruvida sökanden har någon rättighet till det, huruvida han framför någon annan behöver det o. s. v. Skall Landshöfdinge-Embetet hafva någon befattning med renbetes-landens fördelning mellan Byamännen, så bör det, efter min öfvertygelse, gå till på detta sättet, och fördelningen af renbetes-landen skall säkert blifva mer rättvis och billig än nu. Jag vet exempel uppå att en Lapp innehaft mer än 10 gånger större land än en annan, och likväl betalt blott hälften så stor skatt som han. Det är följden af synerna och deraf, att en annan auctoritet fördelar renbetes-landen, än den som fördelar skatten. Vissa personer inkräkta vidsträckta trakter, långt mer än de för egen del behöfva, och tvinga stundom andra att gifva "tull" d. ä. ett slags arrende, för det de få vistas der. Detta förhållande har isynnerhet inträffat i gränse-trakterna mellan Arieplög och Jockmock, der några Lappar, som dock nästan icke hafva några renar, insynat vidsträckta marker, sannolikt dels på Arieplögs dels på Jockmocks Sockens område, och taga *tull* af några Arieplögs Fjell-Lappar, som hafva sin flyttningväg deråt, och detta göra de

så drygt, att hela Krono-uppbörden af Arieplogs Lapp-allmoge svårligen lärer uppgå emot hvad dessa 2 à 3 lata fiskare-Lappar utpressa. De lära dessutom följa samma regel, som fordom Konung Christoffer, med förläningar åt de Svenska magnaterna, nemligen ätt de gifva hvar och en tillstånd att uppehålla sig på landet, allt i den ordning han kommer, och utan att bekymra sig om det intrång, som de första måste lida af de sednare ankomna. Men att genast i förväg göra sig betalta, försumma de aldrig. Efter hvad Arieplogs-Lapparna berätta, har Lappfogden Lindahl, då han uppgick gränsen mellan de båda Socknarna, bland den då församlade allmogen förklarar att de ifrågavarande trakterna skulle förblifva en gemensam betesmark för Lokte och Mavasvuome byar, som af ålder här plägat vistas under vintertiden, och att de aldrig skulle få intagas af någon enskild till förfång för de öfriga. Ett så nyttigt, och med sakens natur öfverensstämmande, stadgande har likväl syneväsendet gjort om intet. Länsman i Jockmock och Länsman i Arieplög hafva ömsom för sina Lappar synat så vidsträckt som möjligt och in på hvarandra, utan att kanske veta eller vilja veta hvar gränsen är, och utan att ena parten vetat när och hvar den andra parten synat, och således utan att någon protest kunnat ske. Man känner icke heller, åtminstone i Arieplög, huruvida den uppgångna gränsen blifvit stadfästad, möjligtvis befinna sig Handlingarna i Härads-kistan, men denna har i många herrans år aldrig varit öppnad. Det hemlighetsfulla skrinet står såsom en antiqvitét i Arieplogs sacristia. Imellertid hafva sannolikt

både af Westerbottens och Norrbottens Landshöfdinge-Embeten Immissioner blifvit utfärdade för de sökande, emedan dessa auctoriteter af Synebeskrifningarna ej annat kunnat finna, än att frågan gällt en mark som ej var tvist underkastad. Man kan lätt föreställa sig, hvilken villervalla nu der eger rum, då flere tro sig hafva eganderätt till ett och samma land. Sådana äro Lapplands-Synerna.

Helt annorlunda förhåller det sig med Nybygges-Synerna. Här upplåtas odisponerade lägenheter å Krono-Allmänning åt enskilde. En bestämd eganderätt måste statueras, och lägenheternas beskaffenhet dessutom skärskådas till afgörande af vilkoren för upplåtandet. Här är det naturligt att både Länsman och Nämndeman skola vara med, och att lägenheterna skola tagas i ögnasikte, icke blott efter uppgifter beskrivas. Skulle nu sådana Syner kunna förrättas utan någon kostnad för nybygges-sökanden, så vore det visst ganska godt och nyttigt, ty onekeligen är det tungt för en fattig dräng, som skall sätta yxan till trädens rot och skaffa sig hus, hem och lifsuppehälle i vilda ödemarken, att blott för Syneförrättningen vara nödsakad utbetala en dryg del af hvad han under sin tjenstetid kunnat spara ihop eller kanske alltsammans; men den citerade författningen af 1762, enligt hvilken sådana utsyningar skulle ske gratis, kan svårligen efterlevas, så länge Länsmanen har ringa lön och Nämndemännen ingen. Det är både billigt och nödvändigt, att de hållas skadeslösa. Deremot är det ganska obilligt, att de af sådana förrättningar skola beräkna en hufvudsaklig förtjenst,

hvilket verkligen sker; ty, enligt hvad ofvan blifvit upplyst, är den beräknade skjutsen för Synemännen en inkomst utan någon motsvarande utgift. Blifva de kostnadsfritt fortskaffade fram och åter, så tyckes det vara allt hvad de i detta afseende hafva att fordra. Detta kan nybyggesökanden sjelf göra, utan att behöfva någon penninge-utgift. Det är väl också temmeligen orimligt att beräkna skjutspenningar efter miltal der ingen egentelig skjuts kan komma i fråga, och inga miltal äro utsatta, utan skola bestämmas just af dem som skola få betalt för miltalen, och således hafva ett bestämdt intresse vid att beräkna dem högt. I den ort der jag vistats, har man likväl icke hört klagas öfver någon partisk beräkning härutinnan. Det torde komma sig deraf, att Nämndemännen, på hvilka denna, så väl som all annan, värdering vid Synen egenteligen kommer an, utom den naturliga rättskänslan, i sin egenskap af nybyggare, beherrsкас af det gemensamma nybyggare-intresset, som strider emot sådant, och stå under inflytande af ortens allmänna opinion. Stundom betinga de aktningsvärda gubbarna, i stället för skjuts- och arfvode, endast att nybyggesökanden skall med arbete biträda dem så många dagar, som de förspilla för Synförrättningen, och der visar det sig hvad som vid sådana förrättningar vore det naturligaste. I stället för skjuts m. m. borde endast tidsspillan beräknas och godtgöras Synemännen. Om en god arbetskarl, efter gångbara priset i orten, kan erhållas för t. ex. 24 sk. och hans traktamente efter samma grund beräknas till 12 sk., så borde en Nämndeman erhålla 36 sk. R:gs för hvarje

dag, som han förspiller i och för en Syne-förrättning, och dermed hölles han skadeslös, ty det arbete, han under tiden eftersatt, kunde verkställas af en arbetskarl som han lejde för de penningar han erhållit för Syne-förrättningen. Också torde Nämndemännens arfvode vid nybyggs-syner ofta nog hålla sig dervid, ty åtminstone i den trakt, der jag vistats, har det vanligen stått nybygges-sökanden fritt, att sjelf välja de Nämndemän, som han vill hafva, och då har han tillfälle att i förväg accordera om arfvodet. Lyckligtvis har man ock hittills vid Syne-förrättningar rättat sig efter expeditions-taxan af 1821, som tillägger Länsmannen blott en häst, men icke efter den sedermera utkomna skjuts- och dagtracaments-taxan för embets- och tjenstemän i Kronans ärender, enligt hvilken taxa Länsman egde att beräkna 2 hästar. Skulle skjutsförhöjningen tillika hafva kunnat genomdrivas, hvarpå vid sista Riksdag nog ifrigt arbetades, då hade saken varit komplett. En sådan åtgärd och författning skulle ensam hafva hämmat och stjelpt nybyggsculturen i Lappmarken mera än alla andra författningar skulle kunna fortskynda och upphjelpa den; den skulle hafva betagit hvarje annan nyttig författning all dess goda verkan.

Af alla frågor, som vid sista Riksdag ventilerades, är det ingen, utom den om Lappmarkens läggande under lands-tunga, som är af sådan vigt för Lappmarken som denna, och lär den väl knappast för något landskap i riket vara af sådan vigt som för detta. Det torde således icke böra förtänkas mig, om jag också reflecterar något deröfver. Om jag rätt uppfattat målets gång, så var

det sådana som måste betala skjuts, som isynnerhet yrkade på skjutslegans förhöjning, men de som skulle få betalt för skjuts, lade sig emot, hvilket måste förefalla nog besynnerligt. Men i och med det samma kan man också se hvilket intresse det är, som arbetar på förhöjningen, och det blir ännu klarare, när man reflecterar på skjuts- och dagtractaments-taxan för tjenstemän, som fara i Kronans ärender. Såsom skäl för förhöjningen har man ibland annat citerat, att till och med en Riksdagsman, som vid Riksdagen haft, Gud vet ej allt hvad för, beniga göromål för sig, skulle komma att för 16 sk. B:co köra en mil och rida barbacka hem. Om ock sådant skulle hända, så kan jag icke se att Riksdagsmannen derföre blefve sämre, och ännu mindre att en sådan sällsyntare händelse skulle innehålla något skäl hvarföre alla öfriga skjutsbönder skulle få förhöjning på sin skjutspenning; ty om en drängpojke, torpare eller bonde, skjutsar, och får sina 16 sk. B:co per mil, så lär det för honom vara en god förtjenst, så snart han nemligen har tid och tillfälle. Just derpå tyckes också frågan böra bero: man bör calculera om skjutslegan är så stor, att det kan för någon vara förtjenst och uträkning att skjutsa eller ej. Att det nu är förtjenst, med 16 sk. B:co i skjutslega, tror jag bevisas deraf, att mången verkligen söker och tillbjuder sig att skjutsa. I Lappmarken, der på de flesta ställen ingen gästgifveri- och skjutsinrättning är, har man dock ingen svårighet att komma fram, så vidt hästar finnas och väglaget är någorlunda farbart: man täflar om att få skjutsa, och vill icke lemna ifrån sig förtjensten. Öfverallt i ri-

ket vet jag visst att mången skjutsning sker genom frivilligt beting och utan någon förhöjning i skjutslegan, så framt ej för tyngre fora än lagen bjuder. Till och med vid Gästgifvaregårdarna, i synnerhet i grannskapet af Stockholm, och sannolikt äfven andra större städer, lära bönder och torpare nog infinna sig för att förtjena medelst skjutsning. Dessa attestater om skjutslegans tillräcklighet tyckas åter vederläggas af den omständigheten, att i synnerhet hållskjutsen anses för ett onus, som man nog allmänt köper sig ifrån med icke så liten uppoffring heller. Men man bör ihogkomma, att hållskjutsen är förenad med skyldigheten att vänta vid Gästgifvaregården, kanske hela dygnet, utan att få någon skjuts. Man bör då icke undra, att folk, som bo flera mil ifrån Gästgifvaregården, hvilket åtminstone i Norrland icke är så sällan händelsen, heldre leja för sig, än de fara så lång väg, utan att ändå vara säkra om att få göra någon skjuts. Det är således icke skjutslegans otillräcklighet, utan den myckna tidspillan, som egenteligen gör hållskjutsen till ett onus. Att åter förhöja skjutslegan för att ersätta hållbönderna deras tidspillan, anser jag i mer än ett afseende vara otjenligt och ändamålslost. Först och främst är ju skjutslegan icke för hållskjutsen allena, utan ock för hvarje annan skjuts, som begagnas af privata. För det andra, om skjutslegan stegrades så betydligt, som man vid sista Riksdagen tycktes vilja stegra den, så blefve följdén, att hållbönderna ännu mer än tillförne finge öda tiden onyttigt. Hvarje resande blefve angelägen att fara med egna hästar, blott några få, som hade rätt långa

vägar för sig, komme att begagna håll-skjutsen, och hvarigenom denna skulle blifva ett ännu större onus: man finge fara och ligga i hållet utan att få skjutsa, man ginge miste icke allenast om den större förtjensten, utan om all förtjenst. Lagg nu härtill att mången för resor kunde börja uppå att underhålla flera hästar än som eljest behöfdes, och skadligheten af skjuts-förhöjningen skall vara gifven, ty så visst det är, att intet djur är för menniskan nyttigare än hästen, så visst är det också, att intet djur är onyttigare att underhålla utöfver nödvändiga behof. Han mjölkar icke och bär icke ull, icke ens till slagt kan han vanligen begagnas. Likasom arbetare äro nyttiga att hafva när man har fullt upp att sätta dem göra, men i annat fall förderfliga, så förhåller det sig ock med hästar. Men för en del tjenstemän, som hafva embetsresor att göra och få dem serskildt betalta, hade skjuts-förhöjningen varit högst förmånlig. Äfven med skjuts efter blott en häst, kunde man göra någon besparing, ty man reste i sådant fall med egen häst. En sådan förmon borde man kanske icke missunnaringa och svagt lönta tjenstemän, ty andra är det väl icke som blott en häst består, men denna slags löneförhöjning är sannolikt den olämpligaste, som kan finnas, emedan den oftast torde drabba dem som minst hafva att betala, och dem som bäst behöfde behålla sin skärf.

Trött med så mycket reflexioner, torde läsaren nu med skäl begära något annat, och jag går därför att beskrifva en eller annan resa som infaller inom år 1829.

Vid början af September begaf jag mig från Löfmocks Capell till Lapparna i fjellen. Det var

den vanliga höst-böndagen, som då firats i Löfmock. Vål hälften af Arieplogs Lappar hafva sina visten' och lappland på Norra sidan om Skellefte elf, men endast 3 personer af dessa hade infunnit sig. Löfmocks Capell-Kyrka är belägen på Södra sidan om elfven, och när Lappar från Norra sidan komma, så ropa de vid stranden, och man måtte ro efter dem med båt. Det sistnämnda har af ålder varit Capell-skjutsbündernas både skyldighet och rättighet, nemligen deras, som skjutsat eller rott pastor till Capellet. (Man erinre sig, att Löfmocks Capell ligger vid Vestra ändan af Hornafvan, 6 mil från Arieplog.) Som ingen menniska bor vid Löfmock, så finnes der icke heller någon båt annan än skjutsbåten, derest icke någon nybyggare rott dit med sin, hvarföre Lapparna från andra sidan måste skynda att fara öfver, innan båten eller båtarna dragit sin kos. I frakt åt den, som rör öfver, består en bit renost, men icke förr än på återresan, sedan man väl och vackert blifvit satt i land. Detta gör, att man är mon. om att ro Lapparna öfver elfven tillbaka, hvilket tillhör dem som rott dem fram, på det mödan och förtjensten måtte stanna på en och samma hand. Efter Gudstjenstens slut begaf jag mig i sällskap med de 3:ne personer, som voro från Norra sidan, öfver elfven. En gammal nybyggare, vid namn Isac Olofsson, rodde oss öfver. Denna Isac Olofsson har haft sitt nybygge uppå ett för åkerbruk nästan alldeles otjenligt ställe, och har derföre uppehållit sig med fiske, någon boskapsskötsel och handel med Lapparna. Handelsarticlarna bestå uti smiden, såsom knifvar, yxor m. m. för hvilka han af Lapparna tillbyter sig renost, kött o. s. v. Smeds-handtverket

hafva Arieplogs nybyggare från gammalt befattat sig med, och äro ännu många af dem Smeder, åtminstone till husbehofs. Isac Olsson har afstått sitt nybygge åt tvenne sina söner mot vissa sig förbehållna förmoner, och efter att hafva blifvit ledig ifrån nybygget, plägar han nu om sommaren med sin hustru fara omkring och fiska i de vestligare trakterna af Hornafvan och andra derinvid belägna små sjöar. Det gamla par-folket uppehåller sig på en sådan fiskarefärd ofta flere veckor, derunder de, allt efter som fisket lönar sig, dröja längre eller kortare tid vid hvart och ett fiskeläge. Isak Olsson har vid flera sådana för längre tid tillbaks uppsatt kåtor, som tjena honom till hemvist den tid han der vistas. Äfven vid Löfmock har han en kåta. Sådana fiskarefärder måste, utom sin ekonomiska nytta, hafva ett synnerligt behag för dessa åldriga personer. Det är ljuft att återse gamla välbekanta ställen, och icke mindre hugneligt måtte det vara för dem att, ehuru gamla och fattiga, dock kunna försörja sig utan att ligga någon till last, och ändå utan serdeles ansträngning. De gifva sig icke ut på den stora Hornafvan i stormigt väder, utan uppehålla sig då i sina undangömda vikar och aflägsna små sjöar i skogen. När stormen lagt sig och de vilja besöka ett annat ställe, då ro de åstad i sakta mak, och behöfva icke skyn-da med långa dagsleder: de komma nog ändå fram till sin bestämmelse. Vid en sådan färd är man hemma hvar som heldst. Det nöjsamma i en sådan färd erfor äfven jag, då jag en par veckor före den nu omtalade Capell-böndagen företog en färd upp efter Hornafvan, endast i afsigt att bese

landet. Med ungdomens större otålighet gaf likväl jag mig icke tid att såsom Gubben Isak Olsson vänta på tjenliga vindar. Jag rodde i stark motvind till *Rossne*, hvilket ställe jag i min Journal beskrifvit såsom Hornafvans Herkulisstoder. Der utanför vidgar sig sjön till en mils bredd och de vreda böljorna vältra sig med största häftighet mot *Rossne*-klipporna. Innanför dem är dock en lugn hamn, der Capell-farare och Brunnrenfarare ofta fått afbida stormens saktande, och gifva akt uppå det majestätiska fjellet *Tjildtjak*, från hvars molnomhöljda panna stormen tyckes utgå, och hvilket derföre för de gamla tjenar till väderleks-spåman. Den här omtalade Isak Olsson följde en gång med oss på Capell-båten, och hade, vid hvarje ställe vi passerade, alltid någonting märkeligt att omtala. När vi passerade *Rossne*, gjorde han följande berättelse: "Här har jag en gång för storm legat 3 dygn i hamn. Det var på den tiden då jag var i Sakkavare. Klockaren och några andra kommo till mig, och ville att vi skulle fara i Brunnren-skogen (till Lapparna vid vestra ändan af Hornafvan att köpa Brunnrenar). Vi rodde då först till *Buokt*, ty *Buokt-Farbroren* (en nybyggare vid namn Pehr Pehrsson i *Buokt*) skulle också vara med. När vi kommo till *Buokt*, så ville jag att vi genast skulle ro åstad och fara genom natten, ty jag såg på *Tjildtjak* att det liknade sig till vestanväder. Men *Buokt-Farbroren* var en säfflig man, och de öfriga gjorde sig icke heller så brådtom, ty vi fingo gästa och mådde rätt väl hos *Buokt-Farbroren*. Dagen derpå foro vi åstad. Då blåste det ännu östan, så att vi fick sätta upp segel: men

då skall du tro att dem fick en hals uppå mig, som hade spått vestanväder. Men när vi kommo ut på Hornafvan och Buokt-Farbroren fick se Tjildtjak; då tystnade Gubben. Och innan vi hade hunnit till Rossne, så hade vi vestanvädret uppå oss. Der måste vi, som sagdt var, ligga i 3 dygn. Klockarkarlarna, som tycktes hafva magt i armarna, skulle väl en gång försöka att ro åstad, men, sedan de spjernat en stund, hade de ej annat råd än vända om i hamn." Så långt Gubben Isak Olsson. I denna Rossne hamn tänkte jag också nu på min recognoscering afbida natten, förmodande att blåsten då skulle sagta sig, men innan jag kröp i hamn, ville jag dock först försöka om jag ej tilläfventyrs mägtade kämpa mig fram. Till en början lyckades det, men sedan jag rott vid pass en fjerdingväg, kom en häftigare väderil, mot hvilken jag icke förmådde spjerna. Öfversköljd af vågor hade jag ingen annan råd än söka land. Likväl kunde jag icke förmå mig att vända om till Rossne, ty jag ville ingalunda förlora den fjerdingväg jag vunnit. Jag rodde derföre åt sidan till närmaste land, dit jag likväl äfven hade en god fjerdingväg. Der jag landade, var en stor sandbacke, *Melle-tieva* kallad, fordom råskilnad mellan Arieplogs och Silbojocks Socknar. Der gjorde jag upp eld. Mina elddon, som voro förvarade i en skinnsäck och legat bak i stammen, hade derigenom varit conserverade för väta. Sedan jag nu hängt upp en del af mina kläder att torka, gick jag och såg mig omkring, men fann stället högst otrefligt. Jag tyckte det vara hemskt, att tillbringa natten midt uppå Rået, och som stormen något saktat sig,

begaf jag mig åter till sjöss. Men som jag hunnit midt på Laisviken, hvares mynning innehåller omkring 3 fjerdingvägs bredd, gick *håen* eller sjelfva roställningen lös, och jag såg ingen annan utväg än att drifva till lands efter som vädret ville föra mig. Jag lyckades likväl att med tillhjälp af yxan ännu hålla *håen* i robart skick, och uppnådde, ehuru med stor plats, *Rödingudden*, dit jag sträfvade. Här tog jag land och reparetrade *håen* med min pennknif, som utom andra nyttiga apparater äfven var försedd med en liten nafvare, med hvilken jag borrhade hål genom *håen* och båtsuden (rellingen), så att jag med vidjor kunde fästa den förra. Så fortsatte jag åter färden i tanka att finna *Pisti hamn*, hvilken jag hört beskrifvas såsom belägen i dessa nejder. Denna skall vara i form af en sked, hvilket ordet *Pisti* eller *Bisti* utmärker, och icke större, än att en par Brunnren-båtar der kunna få rum, men trygg för alla väder. Hamnen fann jag väl icke, men som vädret mycket saktat sig, så att jag kunde taga land hvar som heldst, och det redan var midnatt, landade jag på den öppna stranden, drog upp båten, gjorde upp eld, kokade gröt, åt, och lade mig att sofva. Följande dagen begaf jag mig åter åstad, så snart solen uppgick, och rodde till *Svartberget*, som är beläget 4 mil från Arieplog; der landsteg jag och begaf mig att bespeja landet. Det var en klar och vacker dag. Jag dels gick, dels sprang från kulle till kulle, öfverskådade de sköna dalarna med slingrande bäckar, njöt af den herrliga utsigten åt de majestätiska fjellen och fröjdades åt den yppiga vegetationen. Sluteligen kom jag till det jag e-

genteligen sökte, nemligen förträffeliga myrängar, som jag af Lappar hört beskrivas, och hvilka jag hade speculation uppå till en nybygges-anläggning. Efter hvad jag kunde döma, skulle de vara tillräckliga till födande af 12 à 15 nötkreatur, men stå ännu alldeles obegagnade, för den stora aflägsenhetens skull och brist på odlingsbar åkermark. I sinom tid torde dock äfven de komma människor till nytta, ehuru min verksamhet blifvit dragen ifrån dem. Efter denna lilla upptäckts-resa skyndade jag tillbaks till min båt och rodde öfver Hornafvan till den snedt emot Svartberget belägna *Rebnesviken*, uti hvilken en betydlig ström efter störtande fall utgjuter sig. Här hade jag hört, att en kåta skulle vara belägen, tillhörig Isak Olsson. Den fann jag likväl icke nu i mörkret, ty det var redan sent på natten. Jag rodde in under sjelfva strömmen, och satte der ut tvänne nät, som jag hade med mig. Så tog jag åter mitt nattqvarter på stranden vid en stockeld som jag gjort upp. Tidigt om morgonen vittjade jag mina nät och fick 5 vackra fiskar. En kokade jag; de öfriga hängde jag upp i ett träd att torka, och begaf mig åter att recognoscera. Jag fann de herrligaste lunder af Björk och Asp, hvilka trädslag i denna frodiga marken uppnått en längd och tjocklek, som kunde täfla med mindre timmer-tall. Härunder ville jag slå de ängar jag i går sett, här såg jag i hoppet ett blomstrande nybygge, från hvars fenster man skulle hafva den imponerande utsigten af himmelen i förening med vattnet; ty när man ser österut efter Hornafvan, så ser man icke dess ända, utan östra himlaranden

laranden står i förening med vatten-ytan, lika-
 som då man ifrån en fjerd ser ut åt hafvet. Men
 i vester stå *Tjådtjak* och *Peljekajse*, mörkblåa med
 hvita fläckar (snöfält) stödjande himmelen såsom
 Atlas skuldror. Jag gick upp på *Lagas Tjavelk*,
 den bergsrygg som ligger ofvan om Rebnsviken
 och följer Hornafvan åt en par, tre mil österut.
 Derifrån syntes *Rebnessjön*, som mellan väldiga
 fjellar skjuter fram 2 mil åt vester, *Labbjargna*,
 också en stor sjö som drager österut, der omätliga
 skogar sedan syntes vidtaga, det välkända *Bart-*
hurte, och norr om Pite Elf det vida *Arfvas* m.
 fl. När jag återvände till min båt, fann jag att
 jag imellertid fått fremmande, ty en hop *Quok-*
sakar (Rödstjertar, en slags fogel) höllo uppå att
 gästa på mina upphängda fiskar. Hvad som än-
 nu återstod tog jag ned och begaf mig åter till
 sjöss, stäfvande österut. Sjön var nu alldeles lugn
 och aftonsolen speglade sig herrligt i den klara
 ytan. På flere famnars djup kunde jag se den
 släta stenbotten. Så passerade jag nu *Rossne*, föl-
 jande norra landet af Hornafvan. Strömnäs ny-
 bygge syntes sedan på något afstånd, men jag
 brydde mig icke om att fara dit in, utan rodde
 förbi och landade vid en udde under berget *Issjak*.
 Ehuru här var öppna sjön och föga troligt, att
 jag kunde få någon fisk på mina nät, satte jag
 dock ut dem och lade mig sedan i sjelfva båten
 att sofva, emedan jag var rädd för ormar på lan-
 det, ty stenskraflet under *Issjak* är ett tillhåll
 för dessa djur. Om morgonen, då jag tittade upp,
 såg jag att mina nät voro på en par ställen
 rubbade, hvaraf jag slöt att fisk var på dem,

hvilket jag icke hade förmodat. Jag fick också tvenne ansenliga gäddor: så fick jag åter koka färsk fisk. Äfven här gick jag ut att recognoscera, men landet var rätt sterilt, utom under sjelfva *Issjak*-branten, der, utom åtskilliga rarare fjellvexter, smultron och vinbär växa, isynnerhet de sednare i betydlig myckenhet. Jag plockade också något för att hafva hem, men hade den harmen att spilla ut dem i stenskräftet, då jag en gång föll. Här ligger nemligen en väldig myckenhet af större och mindre stenar, till en del alldeles lösa, hvarigenom man lätt halkar och faller. Om aftonen begaf jag mig åter åstad, och rodde hem till *Arie*plog, innerligen förnöjd öfver denna verkliga lustresa. Härvid kunde jag se huru lätt man vissa årstider kan uppehålla sig, blott man har fiskredskap. Vore det alltid så, så skulle jag afundas *Fiskar-Lapparna* deras lott, ty man kan väl icke nöjsammare tillbringa lifvet, än om man på sådant sätt besöker den ena behagliga nejden efter den andra, och icke behöfver hafva några bekymmer för morgondagen, utan om aftonen blott lägger ut sin fiskredskap i sjön, säker att få så mycket man för morgondagen behöfver. Det är dock icke alltid som sjön är så gifmild. Men då fiskelig tid är, far gubben *Isak Olsson*, på sätt som sagdt är, och fiskar. Nu var han i *Löfmock*, och, sedan han rott oss nordliga passagerare öfver elfven, begaf han sig jemte hustrun, att ro österut, såsom jag förmodade, hem. Vi åter började vandra upp åt fjellen, men en af sällskapet — vi voro inalles 4 — *Bya-Länsmannen Benct Enarsson*, hade något för mycket i hufvudet, hvarföre han till de öfrigas

förtret lade sig på marken och somnade. Vi måste då göra halt och låta honom sofva en stund. Men jag, efter vanligheten otålig i afseende på dröjsmål på en resa, lyckades snart nog att åter få honom vaken, och vi fortsatte färden. När vi vandrat ett stycke till, kommo vi till en liten sjö i skogen, och der funno vi, hvad vi minst förmodade, — åter Isak Olsson och hans hustru för oss. De hade äfven här nät i sjön, som de nu höllo uppå att vittja. Uti sådana små sjöar hade Isak Olsson ingen båt, utan en så kallad flotta ihopsatt af några torrfuru-stockar, som man i hast kan slå ihop, att begagna der båt saknas. Här behöfde åter Benct Enarsson hvila, och Isak Olsson dröjde under tiden, berättande något om sina fordna och sednare fiskare-resor. Gubben och gumman öfverlade tillika om sin hemfärd, ty de tyckte att fisket i dessa trakter ej mera var särdeles lönande: de fingo här blott några få små *Tabmocar* (en Laxsort, se ofvan pag. 75). Omsider skildes vi, hjertligt önskande hvarandra lycksam resa. Det är obegripeligt huru snart menniskor blifva förtroliga och för hvarandra fatta en verkelig vänskap, när de träffas uti en ödemark, och der komma att vara i hvarandras sällskap. Så inträffade, efter detta lilla tillfället, ett närmare förhållande mellan mig och *Isak Olsson*, så att både jag alltid sedermera med en viss fägnad träffat gubben, och han äfven tyckts visa det i afseende på mig. Man glömmar all ståndsskilnad och hvad annat allt, som håller menniskor på afstånd från hvarandra, och man finner sluteligen att sällskapslifvets behag icke ligger uti lika klädsel eller character, utan uti menni-

skans inre väsende, som verkligen ofta nog är lika intagande hos den ringaste och minst förfinade, som hos den högsta graden af hvad som kallas *education* och *civilisation*. Man har i Lappmarken ingen att umgås med, har mången sagt mig, men jag har sannerligen aldrig i den stora världen funnit mera behag i umgängeslivet än i mitt ensliga Arieplot.

Sedan vi åter raskat upp Benct Enarsson, vandrade vi vidare upp efter berget. När vi hunnit till skogsbrynet, och det redan börjat mörkna, gjorde vi der upp eld och tillbragte natten. Dagen derpå forcerade vi vår marche: alla voro då lätta både till hufvud och ben samt, utom mig, äfven till matsäck. Vi gingo öfver det stolta *Tjiddtjak*, och jag såg mig ofta om, med en viss längtan och förtjusning, åt Arieplot, tänkande på de mina. Men huru skulle jag med ögonen kunnat se någon af dem, då för det 10-mila afståndet hela Kyrkoplatsen blir omärkbar! Hornafvan ligger dock med hela sin utsträckning utbredd som på en land-charta, och utom honom en omätlighet af andra fjell, sjöar och skogar. Då vi hunnit öfver sjelfva kammen af *Tjiddtjak*, mötte en annan utsigt, nemligen den högsta fjellryggen efter Norrska gränsen, med sina isfjell i mångfalldiga former. I vördnadsbjudande gestalt visade sig *Sulitelma*, nästan liknande en colossal kyrka med många torn, och derinvid stod det tornlika *Saulo* såsom dess klockstapel. Utför *Tjiddtjak* åkte vi ömsom på urgamla snödrifvor, och ömsom hoppade efter stenarna i de vidsträckta stenskräften. På slätterna såg jag många, till en del rara, fjellvexter, men allt sedan min Stu-

dent-tid har jag icke haft tillfälle att befatta mig med Botaniken. Jag har tyckt mig hafva nog tung packning ändå utan att hålla uppå att bära växt-paqueter, och jag har icke heller gifvit mig tid att plocka och inlägga växter under resorna. Minst skulle nu tillfälle hafva varit dertill, ty mitt resällskap ilade af alla krafter. Den yngsta, Anders Pehrsson Styr, skulle göra sig till och hasta i förväg, så att vi öfriga ej skulle hinna följa med, men i denna täfling kom han sluteligen sjelf till korta. Mest undrade jag på vår fjerde reskamrat, en temmeligen till åren kommen Lappkärning, som ändå var halt till på köpet. Detta hindrade henne ändå icke att vandra fullt ut så godt, som både jag och Anders Pehrsson. Endast Benct Enarsson, som i går var oss till hinders, visade i dag att han var oss öfverlägsen. Om afton, innan ännu solen gått ned, kommo vi till *Fero-vagge*, en stor fjell-dal 2 à 3 mil från gränsen. Här träffade vi en Lappby, och jag tog der mitt qvarter, under det de öfriga ännu fortsatte färden att komma till sina hem. Det var den i början af denna bok nämnda *Amul Larsson* och en annan Lapp som här hade lägrat sig. Renarna voro samlade vid kåtastället, och de båda husbönderna rådslogo om de skulle "mudda" d. ä. slagta någon ren. Den frågan innebar, såsom jag sedan kunde märka, det samma som: huruvida de skulle uppehålla sig här någon tid? Skulle de nemligen straxt flytta, så var det ej värdt att slagta, ty då måste de föra köttet med sig. Ordet *mudda* kommer sannolikt af *mudd*, som i Lappmarken betyder skinnpels. Skinnen af de Renar, som slagtas under sommaren, äfvensom i allmän-

het af små Renar, användas till pelsar. Också slagtar man icke gerna under sommaren någon fullväxt Ren, om icke han har någon vank. Den Ren, som Amul Larsson nu slagtrade, hade klöfsjuka. Många andra Renar i detta byalag voro behäftade med samma sjukdom, ty den är smittsam och ganska förderlig för Lapparna. Det gifves ock åtskilliga andra smittosamma Ren-sjukdomar, hvilka, då de komma sig i gång, föröda Renahjordarna ej mindre än Tjokke och Vargar. Man hängde köttet af den slagtrade Renen uti öppningen af kåtan i röken. Nu hände det sig en gång, att jag såg vid ett köttstycke något hvitt hänga, som liknade feta, och, som jag undrade att något feta fanns på en så utmager Ren, tog jag med handen och klämde derpå, frågande hvad det var. Det var jufret, ty den slagtrade Renen var en Vaja. Men vid det jag klämde uppå, föll en droppe mjölk derur i eldstaden. Härvid blef gumman högst bestört, men Amul Larsson bad henne vara vid godt mod, ty det betydde intet, det vore blott en vidskepelse hos forntiden. Man upplyste mig sedan, att om en droppe mjölk på detta sättet föll i elden, så skulle, enligt gamla tron, alla Vajorna få ondt i jufren.

Under de tvenne dagar, som jag uppehöll mig här, kom äfven ett annat kåtalag (By) till samma trakt. Det var Benct Enarsson och Anders Pehrsson Styr, hvilka hade varit mitt resällskap från Capellet, samt den sistnämndes Fader Pehr Andersson Styr. Jag begaf mig nu till dem och dröjde äfven der en par dagar. Här gaf jag i synnerhet akt uppå Fjell-Lapparnas lefnadssätt om sommaren. Man dref Renahjorden

en gång om dagen till kåtastället (*Sjaljo*) och mjölkade då Vajorna. Man tager fast dem, på sätt i min Journal pag. 448 beskrifves, med rep förfärdigade af grantågor och hvilka man kastar öfver hornen på Vajorna. Det går ej fort att mjölka, ty dels mjölkar Lappen blott med en hand och håller mjölkkärl — en större slef (*Nappe*) — i den andra, dels kommer icke mycken mjölk för hvart tag utur de små spenarna med deras fina mjölkådror. — Vajan har endast två spenar. — Det går äfven derföre mycket långsamt, att en person endast står och håller Vajan medan den andra mjölkar, och att man uppehåles en god stund med att söka och fånga hvar och en Vaja. Här gäller det att känna igen hvar enda Ren, och hafva i minnet hvilka man mjölkat, att man ej flera gånger må fånga en och samma. När nu flera mjölka på en gång, så måste de fråga hvarandra, om de mjölkat den eller den o. s. v. En Ren mjölkar icke mycket i förhållande till sin storlek: han kan ungefärligen vara lika med fåret. Mer än ett jumfrumått lär man svårligen kunna räkna på hvarje Vaja. Men mjölken är mycket fet, ungefärligen som söt grädda: den smakar god, men man mäktar icke äta mycket deraf. På sina ställen lära Lapparna tjerna smör af Renmjölken, och den gifver ganska mycket, men smöret är alldeles hvitt och hårdt, som talg. Mycket tjenligare är den till ost och användes också allmännast dertill. Den gifver ganska mycket ost, kanske 6 å 10-dubbelt så mycket som komjolk. Lapparna göra sin ost i runda korgar flätade af tågor. Skogs-Lappen lägger sina ostar under en gäll att torka, men

Fjell-Lappen, som icke har någon gäll, nyttjar i stället ett slags skärm af spjelor, liknande en fenster-jalusie. Denna skärm, som på Lappska heter *Sidde*, fästas i kâtans öppning (*Reppen*) ofvanför eldstaden, och på den läggas ostarna i röken. Häraf kommer det att Fjell-Lappens ostar alltid äro svarta utanpå. Det tyckes gå nog långsamt med torkningen, men röken conserverar dock för surning och mögel. Att göra ost tillhör qvinnorna, äfvensom i allmänhet all matlagning af mjölk. Denna är likväl icke vidlyftig. Sedan man ystat mjölken och gjort en eller flere ostar, allt efter tillgången, slås vatten till det som blifvit öfver i kittelen — man lemnar så mycket som behöfs till en måltid — och man sätter upp den att koka något, så är sötosten färdig. Att man tillblandar vatten, kommer sig deraf, att vasslan är helt obetydlig, emedan nästan all mjölken förvandlas till ost. Af den sålunda kokade sötosten får nu hvar och en sin beskärda del i en slef eller skål att äta; det mesta af vasslan tillhör hundarna, ty ehvad mat man tillreder, måste man tillse att också hundarna må få något: de kunna ej lefva af solsken och vackert väder de heller. Benct Enarsson, i hvars kåta jag gästade, hade en mycket gammal gumma till hustru. Hon hade några glesa men långa skäggstrån omkring munnen, och var i synnerhet vid mjölkningen märkvärdig att se på. Ty som hon visste att man ej bör tillbinda munnen på oxen som tröskar, så begagnade hon alla möjliga tillfällen att slicka, och dervid blef skägget icke lottlost. Så snart slefven, i hvilken hon mjölkade, började blifva full, så tömde hon den i en blåsa (*tjal-*

mas), som hon bar i barmen. Dervid skulle hon alltid sätta munnen till blåsans öppning för att slicka den, och härvid fick alltid också skägget något. Detta parfolk tycktes dock lefva med en hos Fjell-Lappar föga vanlig vänlighet tillsammans. Blott en gång hörde jag henne snäsa gubben, hvilket skedde af den orsak att hon tyckte honom vara nog skryp på ost. Det bör märkas att Lappen sätter mycket värde på sin renost såsom den förnämsta mat i huset, hvilken man gerna vill hushålla med och spara till behofvets tider. Nu hade en Vaja vid namn *Kirjats* (*lill Krusan*) varit saknad en par dagar, och man befarade, att hon var förkommen. Lapparna hafva namn på sina Renar, isynnerhet på mjölkande Vajor, och det är obegripeligt, både huru namnen räcka till, och huru de bland 100-tals Renar kunna urskilja den ena från den andra och känna alla. I samma kåta som Benct Enarsson, var också hans broder Anders Enarsson Skalok. Denne hade en dotter, ovanligt dum och trög, samt olärd i all ting, men hvilken dock, såsom redan fullväxt och i sina bästa år, var tjenlig att skicka ut om natten till att valla Renarna. Som nu både Benct Enarsson och i synnerhet hans hustru voro till åren, fick denna flicka stundom valla deras tour om natten, och erhöll då och då någon matbit för besväret, hvilket hon väl behöfde, ty fadren var både fattig och hård. Af hans mun fick hon aldrig höra något enda godt ord, utan snäsor och bannor i öfverflöd, men mat i största njugghet. Det är obeskrifveligt till hvad grad människohjertat kan förhårdas, och huru de, som efter naturens ordning skulle vara före-

mål för ömhet och kärlek, i stället blifva föremål för hat och bitterhet! Dock var här lyckligtvis hårdt mot hårdt, ty huru än fadren snäste och bannade, så gjorde det på dottren ej större intryck, än om man slår vatten på gåsen. Det ena var väl också en följd af det förra; ty vid en sådan behandling måste ett människohjerta antingen brista eller ock förstenas. Denna flicka berättade en morgon, då Benct Enarsson och hans hustru bekymmersamt talade om sin *Kirjats*, att hon nyss sett *Kirjats* i hjorden. Då tog Benct Enarsson en ost, som gumman nyss lemnat fram åt honom, och skar en temmeligen stor skifva åt flickan, sägande: "se der hittarlön om du eljest kände rätt." Härvid kunde ej gumman återhålla sin harm. "Du lär väl tänka taga ännu en ost till näst (reskost) då du far åstad att lotsa presten — det var så beramad, att Benct Enarsson skulle lotsa mig till nästa Lappby — men se det blir nu icke utaf. Då han far till Capellet, lassar han uppå sig en hel börda af ost, hm! . . . skryta öfver att han är rik på Renar; det lär väl vara någon konst att räkna dina Renar! Liksom icke hvar människa kunde se fåfängligheten af det skrytet . . . skryt öfver silfverkistor om du vet dig hafva sådana, så kan åtminstone icke hvar och en se att du ljuger. Hvad skall du lägga i matsäcken åt vintern, om du äter upp all osten nu?" "Kära gumma," svarade Benct Enarsson, i en mycket foglig och vänlig ton, "gör dig icke några onödiga bekymmer: nog lefva vi medan mitt hufvud står uppe, eller har du någonsin sett att vi lidit någon röd?" Han var verkligen ännu en väl behållen man och tillika barnlös. Huruvida

han fick någon annan ost i matsäcken med sig, vet jag icke. Eljest är Lappens matsäck fort utrustad, i synnerhet när han har ost. Han tager en renost och stoppar i barmen; så är han färdig. Just derföre äro de också måna om att spara osten, ty intet annat är så lätt att medföra och tillika så drygt. Endast om sommaren, särdeles i Julii och Augusti, göres ost. Före Julii månad börjar man icke gerna att mjölka Vajorna, emedan kalffarna vid denna sin spädaste ålder måste hafva sin lifnäring af modersmjölken. Mot hösten, i September och isynnerhet October, börja Vajorna redan att sina. Hvad som då mjölkas och ej genast förtäres i hushållet, förvarar man i kaggar eller små tunnor, som man har vid *höststället*, der man vid den tiden redan vistas. Ofta blandas denna mjölk med *Jomo* (*Rumex acetosa*. Journ. pagg. 379 och 380) eller med lingon, och får så stå öfver vintern till *vår-kost* (*kittan-åse*). Det lilla, som Vajorna ännu i slutet af October och under November kunna mjölka, låter man frysa. Det medföres i klimpar och utgör en särdeles *fälmat* (*delice*) som man trakterar främmande med. Efter November mjölka Vajorna icke mer. De Vajor, som förlorat kalfven, kallas *Tjäptjah*, och dem är man isynnerhet angelägen att mjölka, ty eljest sina de af. De öfriga Vajorna sugas af sina kalfvar äfven under den tid af sommaren, som man mjölkar dem; men de, som äro mycket angelägna om mjölken, afhålla kalffarna ifrån sugande på det sättet, att de bestyrka Vajans spenar med det som Renarna fällt.

Då jag nu ville fara ifrån detta byalag för att besöka andra, och de härvarande Lapparna

också icke längre vågade dröja här, af fruktan för åtal af Renbetes-landets ägare *Jon Olsson*, hvilken väl ännu var i Norrige, men förmodades snart nog vara att förvänta hit; så beslöts att man skulle flytta. Dertill voro dock, såsom jag tyckte, den andra kåtans innevånare mindre benägna, och en liten ordväxling föreföll på morgonen, hvarvid isynnerhet *Anders Enarsson* hördes yrka att man kunde skiljas åt. Man tycktes vara något oense om touren att valla renarna om natten, hvarvid den sistnämndas dotter ofta fick göra tjänst för vårt kåtalag, men af det andra icke uppbars för giltig. Någon skilsmessa blef likväl icke utaf, utan vi uppbröto samfäldt. Gamla *Pehr Andersson Styr*, vår Nestor, bestämde stället der vi skulle slå läger. "Vid den och den bergsändan vore en plan, der man tillika kunde finna bränsle. Derifrån utsträckte sig en dald, i hvilken man kunde släppa Renarna öfver natten utan all tillsyn, ty ställets beskaffenhet vore sådan, att de ej mycket skulle skingra sig. Man borde allenast skynda, så att man komme fram med dagsljuset, för att kunna förse sig med bränsle." Man skulle *packet muorait* (rycka upp ved). Detta talesätt visar hvad slags bränsle man här hade att tillgå, nemligen små enbuskar och rypris (*betula nana*). Sådant hade vi äfven här, ehuru tillgången var ringa. Man går och rycker upp dessa små och späda buskar med roten, och samlar dem i hopar vid kåtan. Till tände hade de medfört näfver från Norrige, men man måste hushålla dermed. När riset är vått af snö och slask, fattar det naturligtvis icke snart eld: man måste gå på och blåsa. När det nu legat länge och rykt, tändes

det väl ändteligen, men glädjen blir icke långvarig, ty den brasan är snart utbrunnen. Då måste man åter lägga uppå en hop ris, och förfara på samma sätt. Ljus får man icke vänta af denna slags eldning; man får vara nöjd om man allenast kan få maten kokad. Man kan då ingenting annat göra, än röka sin pipa och språka: lyckligtvis äro qvällarna vid denna tiden (medium af September) icke så långa. Vi bröto nu upp i följande ordning: Pehr Andersson Styr gick främst och ledde en *Raija* (en rad af Renar bundna efter hvarandra, och nu bärande trossen) dernäst de öfrige manspersonerne äfven med *Raijor*. Qvinorna följde efter med Renahjorden, och bland dem vandrade äfven jag från början. Men vi uppehöllos först af en bäck, som vi hade någon svårighet att drifva Renarna öfver, och raijförarena aflägsnade sig under tiden ifrån oss. Vi passerade tätt förbi Amul Larssons By, och mötte icke långt derifrån den Byns Renahjord, med hvilken vår så när hade blifvit helt och hållet sammanblandad: en hel hop Renar lupo från den ena hjorden till den andra, ty genom drifvarens förseelse kommo de så nära, att de tangerade hvarandra. Här var dock nu ej tillfälle att skilja, utan hvardera parten fortsatte sin färd med hvad den hade. Imellertid hade våra Raijor alldeles lemnat oss, hvarföre jag, som icke hade lust att nu gå hela dagen ibland Renarna utan den minsta förfriskning, skyndade före hjorden i tanka att hinna Raijorna. Sedan jag sprungit och räckt spåren ett stycke — det snögade nemligen rätt tappert — hann jag på Anders Enarsson, hvilken äfven hade skiljt sig ifrån Raijan, för att gå om-

kring de närmaste trakterna, och se efter om tilläfventyrs spår syntes efter några Renar som skiljt sig ifrån hjorden. Detta kalla Lapparna *tjaskustallat*. Sedan han gjort detta och inga spår upptäckt, hade han åter begifvit sig på flyttningvägen, och vi lupo nu tillsammans till dess vi hunno upp Rajorna. På ett ställe gjordes nu litet halt, och jag bestod gubbarna en sup, hvilket vi alla rätt väl behöfde på en så ruskig dag: Snöglopp, isynnerhet på kalla fjellet, och när man, såsom vi alla nu, icke är försedd med vinterkläder, är ingen behaglig väderlek. Det var gubbarna så mycket mer välkommet, som de icke ens visste, att jag hade brännvin, ty under de förra dagarna, då vi lågo stilla, kom det icke fram. Om aftonen kommo vi fram till den bestämda platsen, slogo upp kåtarna, "*plockade ved*" o. s. v. Qvinnorna med Renahjorden anlände först en par timmar sednare. Sedan vi hade kommit oss i ordning, började gubben Styr och Benct Enarsson, som tillfälligtvis med mig råkade vara ensamma i den ena kåtan, att utbreda sig öfver den närvarande generationens lättja och oduglighet, hvilket tal tycktes vara föranledt af den på morgonen förda ordväxlingen. Nutidens unga män, mente gamla Styren, vore ingenting bevändt med: de ville ligga och grisa i kåtan alltjemt. Annat slag hade det varit då han var ung: han hade icke kastat på qvinnor och barn omsorgen, att se om Renahjorden. Nu berättade han en hop äventyr från sina yngre dagar och huru han dervid betett sig, viljande visa huruvida han öfverträffat sina söner. Benct Enarsson, som äfven ville passera för gammal, och väl också var sina

50 år, höll med honom häruti. Det går an för dem, min farbror, medan du ännu står uppe, mente han, och dirigerar med dina råd, men vänta när de en dag skola sjelfva styra, då skall man få se på annat slag o. s. v. — Så prisar alltid ålderdomen en förfluten tid och lastar den närvarande: de unga duga icke, om ej för annat fel, så derföre att de äro unga, men när de blifva gamla, så hafva de också varit dugliga när de voro unga. Hvarje tidehvarf tadlas medan det är, och prisas sedan det förflutit. —

Det ställe, der vi nu hade lägrat oss, var beläget vester om fjellet *Utsa-Njasa*, och jag ville ställa min färd till *Barthurte*, der Lappar nu förmodades vara. Benct Enarsson, som sjelf var en *Barthurte-Lapp*, uppgaf det ställe, der han trodde att någon af de andra nu skulle hafva sin vistelse, men dit hade vi 6 à 7 mil. Vi begåfvo oss derföre åstad vid dawningen. Marken var åter bar, ty den snö, som föll den föregående dagen, hade upptinat. Under natten hade Renarna, såsom gubben *Styr* föreslagit, varit lemnade åt sig sjelfva. Redan en stund före oss, hade Anders Enarsson och Anders Pehrsson dragit åstad att se efter dem. De hade under natten, efter gubbens uträkning, hållit sig efter den omtalade dalen, och syntes der i spridda hopar hålla uppå att beta. De främsta hade hunnit ungefärligen en half mil från kåtan. Öfverst uppå en hög kulle träffade vi Anders Pehrsson. Har du hunnit *njonuseb* (näsan eller yttersta spetsen), frågade Benct Enarsson. Den andra bejakade det. Midt emot, på andra sidan om dalen, hördes också Anders Enarsson någon gång då och då ropa

(*huhetit*), såsom Lapparnas vanliga sed är, då de gå i vall med Renarna. Det är otroligt huru långt ett sådant rop höres på de ödsliga fjellen. Från Anders Enarsson till oss kunde, efter min beräkning, afståndet vara åtminstone en fjerdingsväg, och ändå hördes han helt tydligt. De ämnade låta Renarna beta ännu en stund, och sedan drifva dem till kåtan. Ehuru de, såsom här var fallet, äro spridda på en sträcka af minst en fjerdingsväg, samlas de dock lätt ihop, så snart hundarna fått ordres att drifva dem tillsammans. Så snart de få höra hundarnas skällande, börja de sjelfmant, och ehuru de äro på långt håll, att draga sig tillsammans. Våra män hade blott vändt om *Njonus* h. e. de främsta Renarna, och derigenom gjort halt för ytterligare framströfvande: de suto helt makligt på hvar sin kulle, till dess de kunde finna tjenligt att låta hundarna likasom sopa fram dem igenom dalen till kåtan.

Benct Enarsson och jag fortsatte vår färd. Vi passerade den ena höjden och dalen efter den andra: så snart det var jämnt eller lutade utför, sprungo vi, när det bar uppföre måste vi gå. I vår väg låg ett väldigt brant och högt fjell *Gustar* kalladt. Då vi höllo uppå att gå öfver det, öfverfölls vi af ett häftigt snö-il som alldeles betog oss utsigten, men vi rättade oss efter vinden och lupo lika oförfäradt. Så kommo vi till den betydliga Bartaure-strömmen, den vadade vi öfver, sedan vi först hårdt tillsnört våra skoband så att vattnet icke kunde intränga i skorna. Vi hade nu uppnått Barthurte, men Barthurte är vidsträckt. Vi hade till dess östra ända ännu åtminstone tre mil.

mil. Benct Enarsson förmodade dock att vi skulle finna folk på närmare håll, såsom ock skedde. När vi passerat vid pass $1\frac{1}{2}$ mil, stego vi på en hög kulle att se oss omkring — det var nu åter klart. — Då pekade Benct Enarsson på något som syntes långt borta på en slätt, och frågade mig om jag kunde urskilja om det var en Lappkåta eller en stor sten. Jag kan icke påminna mig, att någon sådan enstaka sten står på det stället, sade han. Vi begåfvo oss således dit och funno en kåta. Derinne voro blott tvenne barn, det ena fastbundet vid kåtastängerna, det andra, som var en 10 à 12-årig flicka, rustade sig att gå och valla Renarna. Hon ledsagade oss till en annan kåta, som stod på något afstånd bakom en backe: der funno vi det öfriga folket. Man förvånades öfver hastigheten af vår färd, då man fick höra hvarifrån vi om morgonen hade brutit upp, och jag har i sjelfva verket aldrig eljest gjort en så forcerad marche. Man hade ännu icke ätit middag, så att vi just kommo, som ordspråket lyder, i *Grevenes tid*. Dock var klockan sannolikt 3 e. m. Det fortaste jag eljest vet mig hafva gått, var en gång, då jag gick mellan Stockholm och Upsala på $12\frac{1}{2}$ timme. Eljest har jag ofta observerat på landsvägen, att min vanliga gång upptagit 25 minuter på fjerdingsvägen.

Husbönder i den By, till hvilken vi nu kommo, voro Bönderna Anders Nilsson *Ruonga* och Nils Nilsson *Nilto*. De idkade vid denna tiden äfven fiske i den närbelägna sjön *Bartaure*, ty det var Rödningens lekstid. Den plögade de fånga på det sättet, att de *lagnade* (satte ut nät) om-

Lappmarken. II Delen. 23

kring stengrund, der Rödningen plögade leka, och drefvo honom på medelst pulsning. Bñct Enarsson fick nu återvända. Men jag begaf mig från denna till en annan, belägen längre i öster, som bestod af 3 kåtar. Flera Lappar befunno sig för närvarande icke på Barthurte. Sedan jag nu besökt dessa, beslöt jag att fara till Quickjock. Till den ändan begaf jag mig en afton i sällskap med Lappen Anders Andersson *Sjoibma* till viken *Kibnoluokt* vid *Tjeggelvas*, som är en, både i min Journal och äfven i denna bok, flere gånger nämnd stor sjö på Pite-Elf. Här *lagnade* vi först om qvällen, ty *Sjoibmen* hade här sin fiskredskap och sitt egenteliga hemvist. Tidigt på morgonen följande dagen begåfvo vi oss på vägen och rodde först under berget *Ramin*, och begåfvo oss sedan till *Jon Henricssons* höst-viste på fjellet *Gajtsas* vid sjön *Rissa* (Journ. 377). Blott *Jon Henricssons* hustru var hemma. Här qvarblef *Sjoibmen*, men jag fortsatte färden, sedan jag qvarlemnade en del af min matsäck för att ej vara för tungt belastad. *Jon Henricssons* hustru befarade att jag icke skulle slippa öfver *Tsclek*-strömmen, som i vägen måste passeras, men nu var uppflödd af det myckna regn som fallit under några dagar. Jag sade att jag skulle öfver honom, om det än gällde att simma. Ehuru det var nog dimmigt, kom jag dock riktigt fram till vadstället och vadade öfver, ehuru med svårighet, ty han var ytterst strid och gick mig väl upp till midjan. Jag ilade sedan öfver fjellet *Lastak*, men möttes då af den tjockaste dimma, så att jag knappt kunde se några alnar framför mig: det började också att mörkna. Jag gick dock dristeligen ner i skogen,

tänkande att jag åtminstone skulle komma ner till stranden af *Saggat*, då jag sedan finge vägleda mig efter den. Detta behöfdes dock icke, ty oaktadt jag gick som i en säck, kom jag dock fram directe till den stvårhuggna branten af berget *Nammats*, vid hvilken en gångstigan går, som är rätta vägen till *Quickjock*. Efter den vägledde jag mig, ehuru med svårighet, ty det var alldeles kol-mörkt, och framkom till *Kuolle-tjorvitak*, der man måste ropa efter båt, emedan *Quickjock* ligger på andra sidan om elfven, och på ett anseeligt afstånd, så att man svårigen höres. Jag ropade också någon stund, men förgäfves. Jag måste tillbringa natten på stället. Lyckligtvis bar jag ombyteskläder med mig i min skinnsäck, dem klädde jag på mig, ty de kläder jag bar på mig, voro alldeles våta af regn utifrån och svett inifrån. Klädd i prästerlig drägt, kröp jag nu in i en höhässja, som stod på stranden, och sof der i godan ro. När morgonen kom, klef jag upp i ett träd för att bättre höras, och ropade, men äfven då, till en början, förgäfves. Jag började då tänka uppå att simma öfver en gren af elfven, för att kunna komma alldeles midt emot *Quickjock* och på helt nära håll, men detta var ingen lätt sak, dels för vattnets kyla, dels ock för svårigheten att kunna bära kläderna torra öfver. Jag försökte således ännu en gång med ropandet och lyckades då att blifva hörd: så kom jag fram.

I *Quickjock* förskaffade jag mig denna gången en dräng, hvilket just var mitt hufvudsakliga ärende, och återvände efter en par dagar med honom öfver *Peuraure* åt *Arieplug*. På vägen mellan *Saggat* och *Peuraure* mötte vi tvenne *Björ-*

nar, af hvilka den ena var ganska anseelig och stor. Så snart de blefvo oss yarse, togo de till flykten, och mina följelagare — utom den omtalade drängen följde två karlar från Quickjock med till Peuraure, i afsigt att handla Brunnrennar — harmades blott att de ej haft sina bössor spända, så hade de kunnat få skjuta. Från Peuraure fortsatte vi, följande dag, resan till Jon Henricssons höst-ställe. Midt på Gajtsas träffade vi några Lappar som höllo uppå att flytta. Bland dem var Bya-Länsmannen Pehr Larsson *Slivtsa* i Mayasvuome en. Denne hade för några veckor sedan förlorat sin hustru, som af en annan Lapp hade blifvit dräpen med ett knifsstygn. Detta hade skett inom Norriska området, och banemannen var derstädes häktad. Anledningen var den, att några Lappar, hvaribland *Slivtsa* och hans hustru, hade begifvit sig till någon af de Norriska kustorterna att handla, hvilket är ganska vanligt om sommartiden då Lapparna vistas vid sjelfva gränsen, och till en del på Norriska sidan. De handla då, oftast för renost, som de klöfja dit med Renar, dels fellar och täcken, dels tobaksblader och andra behofver, samt ändteligen äfven brännvin. Den sistnämnda varan voro nu våra Norriges-farare försedda med, men som det icke är vanligt hos Lappen, att länge spara på detta goda slaget, hade de under återfärden slagit sig ner på något ställe, och börjat uppå att suppa grundeligen. Härunder hade, såsom rätt ofta händer, en träta uppstått, hvarvid en viss vildsinnt man, Anders Andersson *Bidtja* hade dragit knifven, och, antingen genom misshugg eller med uppsåt, stuckit den midt i hjertat på den ofyannämnda

Lappustrun, som deraf genast dog. Nu hade väl *Slivtsa*, i början af äventyret, med en käpp, slagit knifven ur hand på *Bidtja*; men en annan Lapp, vid namn *Smålek*, hade sedan hållit fast honom, så att *Bidtja* fick tillfälle att obehindradt återtaga och begagna sin knif. På denna gerning blef *Bidtju* genast fasttagen af sitt sällskap, och öfverlemnad till Norrska auctoriteterna, men på *Smålek* utöfvade *Slivtsa* och hans son genast på stället en vanlig sjelfhämnd, i det de bundo honom och slog honom så, att han sedan blef sängliggande en god tid, och hans lif var i yttersta fara. För denna behandling stämde *Smålek* dem till nästa ting, der saken dock blef förlikt. Mången torde hafva tyckt, att *Smålek* hade förtjent hvad han fick: så yttrade sig en Lapp vid namn *Jon Andersson Jung*, då någon frågade honom om icke han också var ett vittne: "Hur ska vittna om den sak? om någon slå ihäl min hustru, så pina dö slå int ihäl tillbaka." Han tyckte att hämnden var ursäktlig.

Nu här på vägen, då jag träffade *Slivtsa*, började han omtala det missöde som händt honom, men jag beklagade icke sorgen, utan bestraffade i skarpa ordalag det ogudaktiga väsendet med supande och slagsmål med knifvar och spjutstafvar, hvori han vore lika skyldig som någon annan. Det som nu skett förefölle mig alls icke underligt, men väl att sådana händelser icke oftare inträffade o. s. v. Han åter förklarade i en saktmodig och undfallande ton, att han vore alldeles oskyldig i det som händt, men hade svårt att reda sig i frågan om *Småleken* som äfven förhölls honom. Jag hade nu ej tillfälle att uppehålla

mig någon tid bland dessa Lappar, emedan jag hade anledning att förvänta ett förordnande till Arvidsjaur under Rehns frånvaro, ty han hade begärt någon tids tjenstledighet för att fara in till Hernösand och taga pastoral-examen. Vi fortsatte således vår färd till Jon Henricssons sons höst-ställe, der vi tillbragte natten. Följande dagen begåfvo sig Jon Henricsson sjelf och hans son ner till några mindre sjöar i skogen nära Tjeggelvas. De buro en not med sig, för att fiska derstädes, och berättade, att fisken (Sik) vore i dessa sjöar utomordentligt fet, hvarföre Jon Henricsson gerna hade sett, att vi stannat qvar till qvällen, så hade han kunnat gifva oss gästa af den feta fisken. Men jag skyndade som sagdt var. Värsta problemet var nu att komma öfver Tjeggelvas, ty *Sjoibmen*, som hade rott mig öfver förra gången, hade längesedan vändt om, och här var nu ingen båt. Jon Henricsson måste då låna oss en liten båt, som han hade i en sjö här i skogen, och min dräng tog och bar den ner till Tjeggelvas vid pass en fjerdingsväg. Mannen hade en ovanlig styrka, men så var också båten icke mycket större än ett stort degtråg. Jon Henricsson följde med till Tjeggelvas och ämnade äfven följa öfver sjön, för att hemta båten tillbaka, hvilket likväl icke kunde ske, ty båten bar icke mer än oss båda passagerare, och detta ändå med yttersta möda. Skulle det hafva blåst medan vi voro ute på sjön, så hade vi varit förlorade. Tjeggelvas är på detta ställe minst en half mil bred. Vi kommo lyckligen öfver till *Kibnolokt*, och vandrade derifrån genast till vestra ändan af sjön Rappen, gästade åter Lax hos gamla *Skaff-Skjul* (Journ. 460), fort-

satte så färden till Nybyggaren Benjamin Burman, och följande dagen till Arieplög.

Det förväntade förordnandet var nu kommet, och tillika underrättelse att Rehn redan hade rest, hvarföre jag genast måste begifva mig till Arvidsjaur, heldst Michelsmess-helgen just nu var för handen och stämning var utlyst till den. Jag rodde då med egen båt till Afvaviken, och kom till Arvidsjaur Michelsmess-Lördagen. Så snart Gudstjensten var slut Michelsmess-dagen, måste jag fara på Socknebud, ty tre sådana voro anmälda, ett i nordliga tracten af Socken, ett i den sydligaste, och det tredje i Afvaviken. På sistnämnda ställe, var det en gumma som af ålderdomsbräcklighet icke kunde komma till Kyrkan. Båda de öfriga voro sjuka och väntade döden. Jag begaf mig först norr ut, och kom redan om qvällen fram till stället. Det var i vestra ändan af sjön *Kikkijaur* (Journ. 406), der tvenne bröder, *Matts Olsson* och *Sjul Olsson*, hade sitt hufvudviste på en holme vid namn *Arak-Solo*. Den förre hade i flere år varit sjuk af gikt, eller hvad det då må hafva varit för sjukdom: Lapparna kallade den *Quoisa*. Detta är Lapparnas allmännaste plåga, som också gör många af dem till krymplingar. Den kommer förmodligen deraf att de så ofta måste frysa, hvilket väl hos dem icke verkar förkylning på samma sätt som hos andra, som ej äro vana med ett så hårdt lefnadssätt, men dock i längden utöfvar ett menligt inflytande. *Matts Olsson* kunde nu mera icke röra sig, och hade sår om kroppen hvarur materia flöt med en olidelig stank. Plågorna gåfvo honom aldrig mera någon ro. Hans hustru, som natt och dag måste vaka öfver ho-

nom, var som en mumie. Såsom fordom den döende Darius räknade för en särdeles tröst, att han fick tala med en som förstod honom, förklarade också Matts Olsson sin synnerliga tillfridsställelse öfver att hafva fått mig såsom prest till sig, med hvilken han kunde ledigt samtala och yppa sina sista bekymmer. Det förehåller sig nemligen så, att de, som icke talat Lappska från barndomen, utan först sedermera lärt språket, dock hafva mycken svårighet att tala det, hvarföre de ock så mycket som möjligt undvika att begagna det i samtal. Så förehöll det sig också med Rehn. Hans samtal med Lapparna gick vanligen så, att de talade Lappska, hvilket han alltför väl förstod, men han Svenska, hvilket också Arvidsjaur-Lapparna till stor del förstå uti de vanligaste ämnen i allmänna sammanlefnaden, men i hvad som rör religionen och människans inre väsen, är Svenska dem i sjelfva verket helt fremmande. Sedan nu Matts Olsson begärt att alla åhörare måtte aflägsna sig, samtalade vi i de ämnen, som vid ett sådant tillfälle kunna förekomma. Med innerlig tillfridsställelse afhörde jag mannen, önskande att hvarje människa måtte med sådan sinnesstämning nalkas den sista stunden, och, vid genomgåendet af sin framfarna lefnad, hafva så litet att förebrå sig. — Det var en gerning som graverade hans samvete, och hvar öfver han yttrade en hjertelig sorg, men det var något som få människor lägga på samvetet. — Af all presterlig tjenstgöring har jag ingenting funnit så, om jag så får säga, intressant, som besöket hos den döende. I allt annat skola vi lära andra, här kunna vi sjelfva lära. Hvarheldst vi

i lifvet se menniskan, så se vi henne i mer eller mindre mon masquerad, men här får man, åtminstone ibland, se henne demasquerad. Den synen kan väl icke alltid vara rolig — är det kanske sällan — men hurudan som heldst, blifver den dock alltid ett bidrag till det der *γνωσις σ'αυτου* — *känn dig sjelf*, och en påminnelse, att vi ock sjelfva i sinom tid skola demasqueras. Se vi nu vid masquens affallande ett ljusst och ädelt anlete, då erfar hjertat en ljuf tillfridsställelse, och vi fatta ett visst förtroende äfven till de öfriga som vi icke haft tillfälle att se i synen. Det blifver för oss en försoning med verlden och en väckelse att älska våra medmenniskor.

Den andra, som jag skulle på socknebud till, var en Lappsisk yngling om några och 20 års ålder. Hans far, *Lars Clemetsson i Levattnet*, som bådade mig, yrkade väl i Arvidsjaur enträget, att jag först måtte fara med honom, men då jag icke lät beveka mig dertill, så följde han med mig till Matts Olsson, för att sedan derifrån lotsa mig tvärs öfver land till Levattnet. Vi begåfvö oss således tidigt om morgonen på vägen, foro förbi Långträsk, och kommo vid middagstiden till Afvaviken. Der skriftade jag den omtalade gumman, och vi vandrade vidare. Vi passerade Nybygget Månsträsk: der döpte jag ett barn. Sent om aftonen kommo vi till Levattnet, der den sjuke hela dagen legat i en orolig väntan, samt tidt och ofta frågat om icke presten ännu syntes komma. Han hade samma sjukdom och äfven samma sinnesförfattning som Matts Olsson: en innerlig förtröstan till Gud och längtan att få skiljas lädan. Ännu en gång säger jag: *hednin-*

gar skola komma från Östan och Vestan och sitta till bords med Abraham, Isak och Jacob (Journ. 207). Ännu stiger mig en tår i ögat, då jag ihågkommer dessa tillfällen. Jag tyckte mig äfven för egen del, ehuru i annan mening, kunna med de sjuka instämna i det der *Herre, nu låter du din tjenare fara i frid!* Deras böner blefvo ock snart hörda: innan jag nästa gång kom till Arvidsjaur, voro de i frid afsomnade, och huru nära jag var att följa dem efter, skall Läsaren innan kort få se. Jag återvände denna gången till Arie-plog, emedan jag icke ansåg nödigt att uppehålla mig i Arvidsjaur i överksamhet mellan stämningarna: nästa stämning var utlyst till Allhelgonadag.

Lars Clemetsson i Levattnet var en förmögen Lapp. Den snygghet och ordning, som utmärker Skogs-Lappen, rådde i hans kåta i en utmärkt grad. Sjelfva kåtan var stor och rymlig: man kunde utan olägenhet gå der inne helt upprätt. Så snart vi kommo om qvällen, tog gumman fram en tennflaska och en silfver-kosa, och slog i en sup brännvin, sägande: "jag vill se till om jag kan lisa din trötthet" (*keutasit kajot, rüdda* eller *bota tröttheterna*, vi hade också gått en 5 à 6 mil på dagen. Att få brännvin hos en Lapp är någonting rart, ty det är hos det folket en flyktig vara: det är dem hardt nära omöjligt att kunna spara det, om de hafva det i sitt våld. Här var nu ett ibland de rara undantagen. Jag blef äfven eljest undfägnad på det bästa sätt som någon Lapp kan undfägna en gäst. Gumman var äfven för egen del mycket intresserad vid mitt besök, ty hon glädde sig att få samtala med mig i religio-

nen, och beklagade att hon ringa uppbyggelse hade af sin kyrkogång, emedan hon var så döf, att hon föga kunde höra af predikan. Om sin sons vederfående hade hon intet hopp. Utom de naturliga tecknen till hans snart förestående bortgång, trodde hon sig äfven hafva ett öfvernaturligt: för en par dagar sedan hade han nemligen varit lemnad ensam i kåtan, der endast hans fordnas vallhund låg qvar hos honom. Denne hade då hastigt börjat skälla och tittat ut i kåtadörren, der han skällt med den yttersta häftighet, och stundom åter krupit in liksom undvikande någon som han haft för sig, men ingen hade kommit eller hörts till. Det trodde hon hade varit någon vålnad. Något dylikt, mente hon, hade passerat för en tid sedan. En Lapp hade legat ensam i en kåta. Då hade om natten någon öppnat dörren och ropat *puorist!* (väl! eller goddag — Lapparnas sätt att helsa). Den andra, som kände rösten, svarade: "*puorist puorist!* stig in och blås upp elden, ty jag ligger naken." — Lapparna ligga nemligen helt nakna i bädden, emedan de ej hafva något linne. — Ingenting vidare hördes till, utan dörren slogs till och inga steg hördes såsom om personen gått bort. Deråf blef Lappen häpen, klädde sig och gick ut att se efter, men allt var tyst. Någon tid derefter fick han höra, att den personen, hvars röst han hade igenkänt, var död. Så resonerade gumman.

Lars Clemetsson följde mig till Nybygget Gullön på Storafvan. Der väntade mig en pastor Fjellströms dräng, som hade varit till Arvidsjaur, och nu ville passa uppå att få följa med mig hem, ty han hade eljest ingen båt. Denne var,

som "Buokt-Farbroren" en "säffig man," något blå till ansigtsfärgen, hvarföre Fjellström kallade honom *Alexander kopparsmiden*. Vi gäfvor oss genast åstad i afsigt att komma till *Kasker* till qvällen, dit vi hade 3 mil. Vi rodde hvar i sin tour, men min kamrat var en klen roddare, hvarföre jag gerna hade rott sjelf hela vägen, om icke den arma mannen hade frusit så jämmerligen der han satt i bakstammen, att hans anlete ifrån kopparblått förvandlades till stålblått. Det var nemligen en högst ruskig höstdag med ymnigt snöfall, och min karl var blott sommarklädd. Sluteligen rodde han galet i mörkret, så att vi kommo in i en lång vik: då gällde icke mer någon barmhertighet, utan jag tog och rodde ut ur viken, och så åter på rätta kosan, samt uppför en ström in i sjön *Mackaur*. Strömmen vid *Kasker* vågade jag likväl icke ro uppför, emedan han var både strid och stenig, och det nu var alldeles kolmörkt. Vi landstego således på några böss-skotts afstånd från gården, och marcherade. Dervid slet min kamrat mycket ondt, ty han stúpade och föll i hvar enda grop: Sällan hade han varit värre ute! Han var Nybyggareson ifrån *Arvidsjaur*, och icke van att färdas som jag. Slet han ondt i dag, så blef det deremot min tour följande dagen. Igenom commissionair hade jag köpt en ko i *Sorsele*, och den var skaffad till *Kasker*: nu var blott frågan om att få henne till *Arieplog*. Jag talte då med *Catecheten Ol Jons-son*, som äfven var här, och ämnade sig till *Arieplog*, att han skulle leda henne, hvilket han ock åtog sig, men endast med villkor att jag sjelf skulle följa med. Här var nu ingen annan råd.

Drängen fick taga båten och ro hem i all måktighet, under det Ol Jonsson och jag gingo landvägen med kon, sedan man först i en Brunnrenbåt färgat henne öfver elfven. I början gick det rätt bra för oss: vi hade hunnit långt öfver halfva vägen, och hade sannolikt kommit fram före drängen, som dock hade släta sjön för sig och lugnt väder, men landet var insvept i töcken och vi gingo vilse. Vi hade kommit öfver en å, som utfaller i Udijaur, och hade blott $\frac{1}{2}$ mil eller 3 fjerdingsväg till Renberget, som ligger vid Arieplog, men det blef oss en dryg väg. Vi hade vandrat i flere timmar, och visste sluteligen icke hvar vi voro. Vi råkade ut för kärr och moras, kommo till höhässjor utan att veta hvem de tillhörde. Vi trodde oss hafva gått för långt, och när dimman började skingra sig så att vi fingo se ett berg, trodde vi det vara något af bergen på andra sidan om Kakel $1\frac{1}{2}$ mil bortom Arieplog. Sluteligen kommo vi till en å, och igenkände då samma å, som vi för 6 à 7 timmar sedan hade passerat: vi hade som haren återkommit till samma punkt, hvarifrån vi utgingo. Då vände vi väl om, men villoanden ville ändå hänga vid oss, så att vi icke kommo till Renberget, utan till en helsobrunn vid östra ändan af sjön Navijaur. Ärligen dricka några personer, dels Svenskar, dels Lappar — flere eller färre, allt efter omständigheterna — brunn härstädes, ehuru det ligger olägligt till, såsom alltför aflägsset både från Arieplog och från Koroqveik, nemligen $\frac{1}{2}$ mil à 3 fjerdingsväg från förra stället, men något mindre från det sednare. Vid sjelfva brunn är ingen byggnad der man kan krypa under tak

för regn och oväder. Nu började vi att vandra efter norra sidan af sjön Navijaur. Men här mötte oss ett haf af stenskrafvel, kuseligt att se i det dunkla månskenet. Intet träd, ingen jordtorfva, utan idel sten på sten, några colossala, andra mindre, alla gråa och mossbelupna. Svårigen skulle någon tro, att en menniska klättrat fram der, än mindre att de klumpiga koklöfvarna hittat en utväg; men så skedde dock, och jag förstår knappast huru det kunde gå till. Tyst, ödsligt och hemskt var det i detta den eviga dödens rike, der väl knappast en varelse andats från världens begynnelse. Natten hade ock utbredd sina vingar öfver landen, endast dånet af Arie-plogs strömmar underrättade oss, hvar hemmet var beläget. Dit kommo vi ock sent omsider, och fastän detta var blott en kodrifvare-färd, och icke längre än två mil, ligger den dock qvar i minnet såsom en märkelig färd, ty ett sådant gråstens-haf har jag för öfrigt aldrig passerat.

Den passagen gick dock öfver land, så skrofligt det än var, men snart fick jag erfara att hala ytor äro långt farligare än de skrofliga. Allhelgonadag instundade, och jag skulle åter till Arvidsjaur att förrätta Gudstjensten. Sjöarna voro tillfrusna, men farliga att färdas. Hade jag haft skridskor, så hade färden varit lätt, ty jag hade en omätelig skridskobana för mig. Men i Arie-plogs stad fanns blott en skridsko, den min far i yngre dagar begagnat; den andra var bortkommen. Att taga denna ena skridsko, ansåg jag vara utan ändamål: jag rustade mig att gå. Jag klädde mig i full vinterdrägt med en stor Ren-skinnspejs, tog säcken på ryggen och en yxa i

hand. Men som jag, sedan första året jag reste såsom missionnair, då jag en gång spottade blod, icke tålde att hafva säckbanden fästade i kors öfver bröstet, såsom eljest är brukligt, utan måste hafva dem helt korta, blott öfver axeln, så var jag nu, då Renskinenspelsens yfvighet gjorde rummet trångt, så ovig i min packning, att jag icke på annat sätt kunde få af mig den sednare, än igenom att kläda af mig sjelfva pelsen med. Jag kände mig liksom bunden, och yttrade derföre när jag gick: "far jag nu ner i isen, då är det för sista gången." Under sorgliga aningar skiljdes min hustru vid mig, och besvor mig att icke gå på isen sedan det blifvit mörkt. Det lofvade jag ock. Jag ämnade gå blott till Kahlön, ett Nybygge på Storafvan: dit hade jag tre mil, och trodde mig hinna fram med dagsljuset. Jag gick. Men på hal is måste man taga små steg, för att icke halka, och detta gör att vägen blir dryg. Jag kom till Kasker klockan 2 och måste dröja der någon stund för att hemta någon förfriskning. Jag hade ännu 1 mil kvar, men solen var redan nära nedgången innan jag gick från Kasker. Äfven här var *en* skridsko, men maken förkommen. Jag harmades då, att jag icke tagit med mig skridskon i Arieplog; så hade jag varit hulpen, och det skulle icke hafva dragit långt om innan jag varit i Kahlön. Imellertid tog jag nu med mig denna för att, om händelsen ännu en gång så fogade, att på något ställe i vägen en skridsko funnes, då ändteligen få ett par. Ett, som i närvarande stund var vida angelägnare, glömde jag i Kasker — yxan. Den hade jag begagnat att försöka isen der det syntes farligt. Jag gick nu

först efter sjön *Machaur*: der voro många vakar, men jag undvek dem, ty jag hade ännu dagsljuset. Deremot blef det mörkt under det jag gick på *Stor-Afvan*. *Kahlön* låg på en holme, och det bekymrade mig mest, ty sundena voro farliga, och jag visste att flera holmar, med sund imellan, lägo vid *Kahlön* på norra sidan. Jag höll mig därför vid södra landet af *Storafvan*, och ämnade fortfara så allt tills jag skulle komma midt för *Nybygget*, då skulle jag taga tvärs af och gå dit. Jag visste att det var ett farligt sund innan jag kom till *Kahlön*, men jag skulle hafva hunnit förbi det, innan jag gaf mig ut från land, om jag gick på sätt som sagdt är. När jag nu trodde mig hafva hunnit förbi sundet och hafva *Kahlön* midt för mig åt venster, så riktade jag kosan tvärt öfver ifrån den bana jag hittills följt. Som jag nu gick rakt utåt sjön, såg jag med en viss farhåga en alldeles klar rymd för mig, i hvilken stjernorna speglade sig lifligare än vanligt. Isen är nemligen på somliga fläckar mera dunkel, på andra åter alldeles spegel-klar. Jag gjorde ett ögonblicks halt: huru kommer det till att stjernorna tindra nästan med darrande sken! tänkte jag. Ack! jag har ju stigit på många klara fläckar förut, hvarföre grufvar jag just för denna? Så steg jag till i — öppna sjön: *Det* var den vida klara rymden, det var det som stjernornas darrande sken ville varna mig för, om jag blott hade förstått det! Van med sjön, kände jag mig dock utan häpnad i den: *Tole ketsch!* var det ord som undföll mig. Det är *Lappska* och betyder så mycket som: *se der! jag kunde förstå att det skulle*

skulle så gå! Skridskon bar jag i ena handen och handskarna i den andra: båda delarna släppte jag, för att med flata händerna kunna taga emot mig i fallet, och hejda mig, att jag icke måtte sjunka ned ända öfver hufvudet. Utan en sådan presence d'esprit hade jag sannolikt icke stått att rädda. Ty hade jag icke med en öfvad simmares konst hållit mig uppe i fallet, utan med samma fart, som jag kom, sjunkit under vattentytan, då hade min skinnsäck, som jag bar på ryggen, i samma ögonblick blifvit fylld med vatten, ty den har sin öppning ofvantill. Nu skedde det icke, och säcken, som var tät sömmad, höll ute vattnet, så att det blott småningom trängde in genom sömmarna. Hade den blifvit fylld, så hade den med sin tyngd snart dragit mig åt botten. Ännu, utan all häpenhet, vände jag mig om till isbrädden och sökte att komma upp, men förgäfves: packningens tyngd hindrade mig att skjuta och klänga mig upp. Då försökte jag taga af mig packningen — det var också fåfängt. När jag på torra landet icke kunde få den af på annat sätt, än att tillika afkläda pelsen, huru var det då möjligt i sjön! Pelsen åter var likasom fastklibbad vid kläderna: jag hade en verkelig Nessus-klädsel uppå mig. Nu först intogs min själ af förskräckelse, ty jag hade döden för ögonen. Ur stånd att hjälpa mig sjelf, hyste jag ännu ett svagt hopp om räddning genom andra, och började ropa, i tanke att jag möjligtvis kunde höras till nybygget. Men sedan jag ropat några gånger utan att få svar, och utan att hundarna ens låto höra sig, hvilka vanligen äro de

första att gifva tillkänna då någon höres — då jag i *Wuolle-tjörvitak* vid Qvickjock ropade efter båt, hörde hundarna genast och började skälla — så upphörde jag dermed. Så skulle då min bana slutas här! tänkte jag; här skulle de många, till en del vidtomfamnande planer, som hvälft i mitt sinne och äfven nu, under den ensliga vandringen på den klara isen i stjernornas tindrande sken, hade sysselsatt min själ, här skulle de, såsom ofödda foster, dem ingen kände och ingen kunde göra sig det minsta begrepp om, med mig nedstiga i det tysta djupet! I ett annat ögonblick åter föreföll det mig otroligt att jag nu skulle dö. Jag hade ju icke sett något förebådande tecken. De tankar jag hade hyst voro ju icke mitt eget foster: hade de genom försynens skickelse uppstått, så kunde det ju icke vara försynens skickelse att de så skulle slockna. Men då ihågkom jag åter den menckliga egenkärleken och frågade hvem jag väl vore, efter jag kunde tro mitt lif vara så viktigt. Jag kom ihåg det der Neros yttrande: *Zeus οίος τεκνίης απολλυμαι* (Min Gud! hvilken konstnär eller virtuos ö min person går förlorad!). Så är det också med mig, tänkte jag, du tror dig vara något, men är dock platt intet. Här har döden fattat dig med sin jernarm och du undkommer honom icke. När jag nu tänkte på de mina, då ville hjertat brista. Min olyckliga Carolina! tänkte jag, när nu fremmande personer komma och bära in min stelnade kropp, huru skall hon uthärda? — Att jag kunde blifva qvarliggande på sjöbotten, kom jag ej att tänka på. — Dertill var det som jag förde henne hit till öcknen! *Heloisa*, mitt lilla arma

barn: du skulle då icke ens kunna säga att du sett din fader! du skulle icke hafva det ringaste minne af hans innerliga kärlek! Och min gamla Fader — såsom luftsken, såsom stjernfall skulle han se sina söner, den ena efter den andra, lysa och försvinna. Ingenting smärtade mig dock så djupt, som att jag var skyldig och att mina skulder skulle blifva obetalta: icke nog att jag ingenting godt hunnit uträtta i världen, jag skulle ännu dertill hafva gjort ondt och människor skulle genom mig blifva lidande! Icke nog att mitt namn blef utan ära, det skulle ännu dertill stämplas med vanära! Och min Carolina: hon skulle icke ens få gråta i fred! Fjerran ifrån dem, i hvilkas sköte hon kunde utgjuta sina tårar, skulle hon besökas af fordrande ovänner i stället för tröstande vänner — huru ofta göra icke världens små omständigheter vänner till ovänner! Dessa och dylika tankar flögo i oräknelig mängd igenom min själ och gjorde dessa stunder till de bittraste jag öfverlevvat. Men när jag ändteligen likasom återkom till mig sjelf och mitt eget öde, då kände jag väl en viss fasa för det förestående ögonblicket, och den omäteliga och tysta ödsligheten, som från alla håll omgaf mig, framkallade i minnet det der:

”Hvi syftar då längre din bedjande blick

”Till Himlen, den ödsliga, kalla?

”Af ljus är dess borg, men med port af demant:

”Hvad brygga förmår från dess svindlande brant

”Till jordens afgrunder falla?”

Väl såg jag icke med Stephanus himmelen öppen och Jesum sittande på Fadrens högra hand, men jag gick dock med bättre mod

den tillkommande världen till mötes, än jag skildes från den närvarande. Allt mer och mer kände jag huru kylan bemäktigade sig mina lemmar. Efter nu intet hopp var att återkomma till lifvet, började jag att tänka efter huru jag som snarast måtte afgöra dödsprocessen. Det syntes mig rysligt att ligga i vaken och kämpa ända till dess mina lemmar så stelnat, att jag ej längre kunde hålla mig uppe, eller till dess säcken som jag bar på ryggen blef full med vatten och drog mig åt botten. Det rann mig i sinnet att jag ju kunde krypa under isen för att göra slut på saken i en hast. Men försynen, som hade bestämt för mig ännu några flera lefnadsdagar, hindrade denna tanke att gå i verkställighet. Hoppet om lifvet upprann åter plötsligt i min själ. Ehuru jag icke på detta stället kan slippa upp, tänkte jag, så är det kanske bättre på ett annat. Jag började då att simma längs efter isbrädden vesterut under innerlig bön till Frälsaren att han måtte utsträcka sin mäktiga arm och rycka mig ur dödens svalg. Nu först kunde jag rätt erfara, huru trösteligt det är att hafva Gud i menniskonatur för sig uppenbarad, huru människans själ ifrån *det absolutas* oändlighet, likasom från öcknens ödsliga tomhet utan hjerta och utan lif, i nödens stund tvingas, eller sjelf älskar, att taga sin tillflykt till en Gud som sig förbarmar. Snart blefvo ock mina böner hörda. Jag kom i en bugt af isen som böljorna urholkat: der stödde jag ena armen på den yttre iskanten och vältrade mig så upp på isen. Jag kan ej beskrifva hvilka känslor som genomströmmade mig, då jag nu fann mig åter-

gifven åt lifvet. Det var ett Guds verk, det var ock blott inför honom jag kunde utgjuta mig. Dock var jag ännu stadd i de ovissa gränse-regionerna mellan lifvet och döden. Jag skyndade tillbaks till landet, men innan jag hann fram, for jag ännu en gång ner i en vak. Denna var dock icke så stor, och vattnet var der icke djupare, än att jag nådde botten, dock räckte det upp under hakan. Der var ock en stor sten, den klättrade jag upp på och sparkade mig från honom åter upp på isen. Då var jag redan så stel och tung att jag knappast förmådde stiga upp på benen. Så kom jag väl till lands, men min belägenhet var ännu högst brydsam. Kölden var bister, kläderna styfnade till is, jag visste icke hvart jag skulle vända mig. Jag misströstade att komma till Kahlön, emedan jag fruktade att hela sjön var öppen. Tillbaks till Kasker var 1 mil och många farliga ställen, som jag väl med dagsljuset hade undvikit, men nu i mörkret skulle vara blottställd för. Österut till Bergnäs åter var också en mil, men äfven der farliga sund och kanske åter öppna sjön. Det var dessutom stor fara att frysa ihjel derest jag ej snart komme till folk. Jag beslöt således ännu göra ett försök att komma till kahlön. Men jag sprang först långt österut, för att kunna komma förbi vaken som jag för öfrigt var oviss om det var blott en vak och icke tilläfventyrs hela sjön var öppen. Jag vågade ej mer stiga på någon klar fläck utan höll mig blott efter de dunkla, ehuru jag måste göra många krokar till höger och venster. Slutligen fick jag se eld, som lyste från fenstret i Kahlö nybygge. Det var för mig en icke mindre

glad syn, än när seglaren i ett farligt farvatten får se fyren. Jag stäfvade dit ut och kom lyckligt fram. Glädjen visade sig som vanligt på det goda folkets ansigten, när de sågo mig stiga inom dörren, men förbyttes snart i ett uttryck af fasa, när de kastade ögonen på mina isiga kläder. "Herre Gud! jag tror ni har varit i sjön!" Ja, svarade jag, jag kommer ifrån sjelfva dödens famn, och att jag nu befinner mig här, och min kropp icke i detta ögonblick ligger liflös på sjöbotten, det är ett Guds under: blott igenom hans synnerliga nåd står jag ännu ibland eder. — "Ja, ni skall väl en sådan ändalykt få till sluts, huru länge ni håller uppå att fara på det här viset," sade Nybyggaren, och bad sin hustru skynda att skaffa in torra kläder och koka upp mjölk åt mig att dricka. Inom några minuter var jag åter torr och varm, hade icke heller af det kalla badet någon annan känning än en feberaktig hetta under natten, som förhindrade mig att sofva. Den öfverståndna faran låg med all sin liflighet för mig. Jag kände till och med en viss mörk rädsla att gå ut, och likasom fruktade att få höra min egen vålnad ropa ur vaken. Jag tyckte mig nu hafva sett ett tydligt tecken att min lifstid icke skulle blifva lång, och låg och tänkte öfver huru jag skulle kunna skaffa min så innerligt älskade familj ett tak öfver hufvudet, att icke dess hela välfärd skulle äfventyras i mitt osäkra lif.

Följande dagen tog Johan Burman, så var nybyggarens namn, sin häst och skjutsade mig till Afvaviken. Mina kläder hade torkat under natten, så att jag åter kunde begagna dem. En-

dast renskinspelsen var ännu våt och obrukbar, hvarföre jag af Johan Burman fick låna en tubb. Under natten hade alla vakar tillfrusit, ty kölden var högst skarp, men vi måste ändå på somliga ställen köra efter stranden och hade svårighet att taga oss fram, ty ännu föregående dagen hade största vidden af Stor-Afvan, nemligen från Storbodsund till Bergnäs, varit öppen. Från Afvaviken vände Johan Burman genast om, och Afvaviks-nybyggaren skjutsade mig till Arvidsjaur, ty jag var nu för mycket uppskrämd att våga gå ensam. *I lim din peive pätam* (dagen var ännu icke kommen), sade Arvidsjaur-Lapparna, glada att ännu få se mig ibland sig. Hade du drunknat, så hade också vi kommit att försynda oss, ty vi skulle nu här hafva fördömt dig, såsom den der icke vårdade sig om att komma, och på ett oförsvarligt sätt gäckade allmogen, som från långväga orter kommit till kyrkan utan att få någon Gudstjenst. Vi hade icke vetat att du hade farit den sista färden, och hade kommit att utfara mot den som ej mer fanns bland de lefvande, som, just för det vi hade trött honom uppsåtligen hafva försummat, tvärtom tillsatt sitt lif. Äfven vid denna helg hade jag trenne Socknebud, till Lappar: det ville syuas som passade de just uppå medan jag förestod tjensten. Ingen utaf dem var sjuk, utom Lars Klemetssons hustru, den sammes, hvars son jag förra gången hade besökt. Af de öfriga var den ena krymping och den andra blind, hvarföre ingendera kunde komma till kyrkan. Dessa Socknebud uppehöll mig några dagar inom Arvidsjaur, så att jag icke förr än thorsdagen kom till Arieplög,

men den gången gick resan från Afvaviken till Arieplog hastigt och lustigt. Jag hade fått låna ett par skridskor i Arvidsjaur, gaf mig icke ut från Afvaviken förr än det var full dager, det vill säga omkring klockan 8, uppehöll mig en timme i Bergnäs der jag döpte ett barn, var uppi Kahlön och utbytte tulubben mot min renskinnspeles, samt äfven i Kasker, men kom ändå fram till Arieplog omkring klockan 3 på dagen. Så fort har jag aldrig tillryggalaggt 6 mil.

Till Arieplog hade underrättelsen om mitt äfventyr redan hunnit. Johan Burman hade varit der till Helgen och berättat händelsen. Hvarje ömt och älskande hjerta kan lätt föreställa sig min Carolinas sinnesförfattning under de dagar som sedan förflutit. Gråtande skyndade hon mig till mötes när hon såg mig komma, ty hennes ögon voro alltjemt rigtade åt det håll hvarifrån jag väntades, så att jag icke kunde komma obemärkt. Hon hade fruktat att jag verkligen var omkommen, fastän man icke ville säga det för henne. Men åter när hon betänkte huru noga man berättat alla omständigheterna, tyckte hon att man väl icke hade kunnat dikta ihop så mycket. Hvad menniskan önskar det hoppas hon också gerna: motsattsen vill man icke tro förr än det är fullt säkert och icke mera kan nekas. Men det förskräckte henne att jag dröjde så länge — jag skyndade dock så mycket i min förmåga stod. Som hon ändå icke ville tro att jag var död, föreställde hon sig att jag låg sjuk någonstades till följe af förkylning i vaken. Det var dock nu allt förbi och våra känslor utgöto sig i en mängd af glädjetårar. Detta var den största

lifs fara jag genomgått, och huru länge jag än må komma att lefva, skall jag dock alltid lifligt påminna mig det ögonblick, då jag på så nära håll såg döden i synen.

Många människor hade eljest under denna höst, dels drunknat, dels varit i fara att drunkna. Bland de förra beklagades isynnerhet en ung Nybyggarehustru från Arieplog, som, jemte en Nybyggare från Arvidsjaur, vid namn Jon Daniels-son, ännu på öppen-vattnet drunknade i mynningen af Afvaviken. För den sednare kunde detta anses för ett slut, svarande mot lefnaden. Han hade i alla sina dagar varit en öfverdådig menniska, hade ofta fört än hästar och än kor i båt, utan att vårda sig om att binda dem. Blevvo de ostyriga, plägade han skuffa dem i sjön; det hade allt hittills lyckats. Denna gången skulle han också föra en ko. Den hade han väl bundit, emedan båten var liten, men dock med sin vanliga vårdslöshet. Den omtalade Nybyggarehustrun, hade väl fruktat att följa med på denna båt, och bedit att få taga en annan, men som den andra var envis, så hade hon dock sluteligen under sorgeliga aningar gifvit sig i båten. I mynningen af Afvaviken hade kon sannolikt börjat att sparka, och göra sig lös ifrån tågen med hvilka hon var bunden. Resultatet var, att båten kantrade, och båda passagerarena drunknade, ehuru det ej var mer än en par famnar från grund. Kon deremot kom sig till lands, och släpade båten med sig dit. Der fingo några Lappar se henne, och olyckshändelsen blef derigenom upptäckt. Man draggade efter de döda kropparna med långref och kroker, och fick rätt på dem. Hade jag

blifvit i vaken, så hade visst ingen menniska kunnat finna den döda kroppen, dels emedan ingen kunde veta hvar jag gått ner, dels ock emedan vaken just då om natten frös till. För ungefärligen 100 år sedan hade en af mina förfäder, Herr *Sjul Granberg*, min mormors morfar, som var Pastor i Arvidsjaur och Arieplog tillsammans, drunknat på Stor-Afvan. Såsom han beskrifves, var han bättre passande till Rövare och Bandit än till Prest. Han skall sjelf hafva för Lappar ömtalat ej mindre än trenne mord som han begått under den tid han studerade i Upsala. Det ohyggligaste af dem, var följande: Han hade i sällskap med tvänne andra studenter vandrat ut på landet, för att se till att förskaffa sig något mat. — Det var i Carl XII:s tid. — De hade anträffat en gosse som gick i vall med några kreatur, och begärt af honom att få köpa en ox. Gossen hade svarat, såsom naturligt var, att han icke hade rätt att sälja den, och de gingo sin väg. Men när de gått något stycke, sade *Sjul Granberg* åt sina kamrater: Om I lemnen penningarna åt mig, så skall jag gå tillbaks för att köpa oxen; det var naturligt att gossen icke ville sälja den åt oss då vi voro flere, men mellan fyra ögon gör han det säkert. Han fick så penningarna af de andra och gick; men i stället för att köpa, mördade han gossen, tog oxen och behöll penningarna för sig sjelf. Såsom prest i Lappmarken har han äfven betett sig öfverdådigt och ovärdigt, ofta varit öfverlastad af brännvin, hvilket han, såsom varande Lapp till börden, haft en synnerlig passion för. Hans sista resa karakteriserar honom tillräckligt. Som Arvidsjaur och Arieplog

den tiden voro förenade, så reste Pastor, hvilken eljest bodde i Arieplog, stundom till Arvidsjaur att hålla Gudstjenst. På en sådan resa var nu vår Sjul Granberg stadd, och hade en Lapp till roddare på Storafvan. Med denna kom han i en häftig ordväxling, sedan de båda varit temmeligen väl beskänkta, — så förmodar man åtminstone. Herr Sjul, som icke räknade för något särdeles att slå ihjel en människa, har då gifvit Lappen ett yxhugg i pannan, hvaruppå båten har kantrat och de, som derinne voro, drunknat. Herr Sjul hade haft med sig en gosse, sin son, hvilken vid detta oväsende med tårar och böner förgäfves sökt stilla de upphetsade — det har varit någon Lapp vid landet som hört allarmet. — Denne gosse drunknade äfven, ett eskyldigt offer för fadrens vildsinne. De döda kropparna fann man igen, och förde till Arieplog, der de till en början blefvo lagga i ett rum i Tingshusen. Sagan tillägger att man snart funnit för godt att skilja dem åt, emedan ett förfärligt slagsmål och oväsen lät höra sig om natten i Tingshusen, så länge liken lågo i samma rum. Så slutade nidingen Sjul Granberg sina dagar midt i sin missgerning. Om honom kan man säga att han blef gripen på bar gerning, och genast förd inför Guds domstol. Också var detta, i ordets egentligaste bemärkelse, ett *peccatum clamans* (en himmelskriande synd), som enligt definition fordrar Guds hastiga och omedelbara bestraffning. Hade nu jag, såsom han, i Storafvans djup, slutat mina dagar, så hade dock icke folkets förbannelser följt mig efter, såsom det skedde med honom. Men nog nu om Storafvan och drunknandet derstädes.

Jag har nämnt huru jag, då jag nyss hade kommit upp ur vaken vid Kahlön, låg och tänkte öfver, huru jag skulle kunna förskaffa min hustru och mina barn tak öfver hufvud, på det de dock måtte ega någon tillflyktsort, om jag blefve igenom döden borttryckt ifrån dem. Nybyggesanläggning hade från början varit för mig ett hufvudsakligt ögnamärke, men dervid voro helt andra planer förenade. Ännu hade jag icke varit i tillfälle att åtgöra något i denna del. Dock hade jag redan utsett ett ställe, och jag beslöt nu att icke längre dröja. Jag skref således en inlaga på vanligt sätt till Landshöfdinge-Embetet, med begäran att få anlägga ett Krono-Nybygge, och Länsman i Socknen fick befallning att syna de lägenheter, som jag för detta ändamål kunde uppvisa. Denna Syn skedde mot hösten 1830. Jag hade till Bolstad utsett en udde, belägen ungefärligen $\frac{3}{8}$ mil från Arieplots kyrkoplats. Denna udde heter *Notte* och ligger vid sjön Kakel. Sjelfva udden består af idel grofsand, och ansågs därför både af mig och Synemännen för oduglig till åkerbruk, men deremot tjenlig att bygga på, såsom både jämn och mer än tillräckligt vidsträckt. Till åkermark utsågos 3:ne holmar med, såsom det tyckes, god och icke stenbunden jordmån, till en sammanräknad vidd af $6\frac{1}{2}$ Tunneland. Det viktigaste man i Lappmarken har att iakttaga vid anläggande af Nybyggen, är att söka frostfri mark, och man är just därför isynnerhet angelägen om holmar i de stora sjöarna, ty dessa äro mest fredade för kölden om hösten. I detta afseende var min Nybygges-anläggning väl lottad, men i afseende på ängar, utan hvilka intet Ny-

bygge kan uppkomma och bestå, voro förhållandena icke gynnande. Först och främst är i närheten af Arieplog tillgången på slottesmyror ringa, och de slottesmyror som äro, tillhöra prestebolet och scholæbolet. Men ungefärligen två mil i öster från Arieplog, vid sjön Radnaur hade en Lappman vid namn Nils Nilsson Sjonka synat ett Nybygge af ängar, som befunnos der i trakten på hans Lappland. Detta Nybygge hade han dock icke kommit att uppjobba, dels emedan han, såsom varande en förmögen Lapp, hade nog att syssla med sina Renar, dels ock emedan hela den trakten är så frostländt, att något åkerbruk alldeles icke kan lyckas. Han hade väl försökt med potatis, men redan midt i sommaren fröso alltid bladen bort, så att han fick icke ens smaka potatis som växt på hans Nybygge. Han ville nu gerna på godt manér komma ifrån sitt Nybygge, för att icke komma i ansvar för bristande odlingskyldigheter, och hade ingenting emot att jag nu synade in de ängar som tillhört det. På detta sättet fick jag ängar till Notte, men afståndet var högst betydligt, ty de närmaste lågo ändå hela tre fjerdingväg ifrån Bolstaden, och de mest aflägsna 2 mil. Likväl tyckte jag att detta skulle kunna gå an vid mitt Nybygge lika så väl som vid Skolbolet, hvars hufvudsakligaste ängar också voro 2 mil aflägsna. Man kan dock, äfven vid detta afstånd, köra en forä om dagen, hvartill man också på ganska många ställen öfverallt i Lappmarken måste inskränka sig. I norra Lappmarken har man ängar ofta på 3 à 4 ja ända till 5 mils afstånd, såsom t. ex. i Jukkasjerfvi kyrkoby. Bättre är att hafva hö på långt håll än

ingenstädes, och bättre att slottesmyror begagnas, ehuru under ett aflägsset Nybygge, än ligga öde, derföre att intet Nybygge kan i närheten anläggas. De insynta höslogarna värderades kunna afkasta 40 skrindor hö, hvilket efter ortens vanliga beräkningssätt, då 8 skrindor hö räknas på hvar ko, skulle utgöra 5 kofoder. Uti Syne-Instrumentet voro odlingskostnaderna, som vanligt, upptagna, bestigande sig till en summa af 331 R:dr B:co, och en föreskrift meddelad om gårdens byggande, bestämmande hvilka och huru många hus, som skulle byggas, samt huru mycket hvarje hus enligt Synemännens värdering skulle komma att kosta. Det sålunda utsynta Nybygget beviljade ock Landshöfdinge-Embetet till anläggning, och utföll dess Immission följande året 1831. Deri förekommer följande:

”Under de fem första frihetsåren, eller till 1835 års slut, åligger det åboen att verkställa de byggnader och odlingar, som, medtagande en kostnad af 145 R:dr 32 sk. Banco, Synemännen i beskrifningen föreslagit, men sedermera skall han bygga och odla för minst 14 R:dr berörde mynt om året, beräknadt efter i orten gångbara priser å dagsverken och sådana byggnadsämnen som måste inköpas, och dessutom underhålla det som är tillgjordt, vid äfventyr för honom, att i annat fall varda skild från besittningsrätten, och ålaggd att till en efterträdare i penningar utgifva värdet af hvad han eftersatt och försummat, öfver hvilket allt vederbörande Kronobetjent tillkommer att hafva ansvarig uppsigt.”

Som detta är en vanlig formel för Immissioner å Nybyggen i Lappmarken, torde det förtjena

att något reflectera deröfver. Den viktigaste punkten är den, som innehåller, att man icke allenast skall skiljas ifrån besittningsrätten, i fall man icke fullgör de ålagda åboskyldigheterna, utan ock vara skyldig att till en efterträdare i penningar utgifva värdet af hvad som blifvit eftersatt. Detta är efter min tanka ett högst obilligt stadgande. Låt vara att det är Kronans mark som upplåtes Nybyggaren, med hvad rätt kan Kronan af honom fordra mer än hvad den gifvit? Kronan upplät åt honom en mark, af hvilken den för närvarande icke hade någon nytta, af hvilken icke heller någon afkastning för Kronan påräknas förr än frihetsåren lupt till ända. Vål är det i sin ordning att man tillser, det Kronan icke må gå miste om den inkomst som då är att påräkna, men kan det icke ske på annat sätt, än att den, som i sin anletes svett börjat förvandla en onyttig mark till nyttig, skall icke allenast gå ifrån sitt arbete som sparf från ax, utan ock till den, som får rent af *till skänks*, hvad han upparbetat, ännu dertill skall böta en summa, som denne också får använda sig till godo? Man kallar det för ett patriotisk företag att förvandla en onyttig mark till nyttig, och detta är då belöningen! Hvad den ena i sin vedermöda sätt, det skall den andra, som derföre ej laggt sticka i kors, stiga fram och skörda! Jag skulle nu till exempel inom 5 år hafva på Nybygget nedlaggt arbete för 145 R:dr B:co, men antagom att jag vid de 5 årens slut, icke befinnes hafva arbetat för mer än 100, huru går det då? Jo, då måste jag ifrån Nybygget: en annan får det, utan att behöfva betala Kronan eller mig en enda skilling. Han får till

skänks ett Nybygge som då är värdt 100 R:dr B:co, men icke nog dermed, han får ännu dertill 45 R:dr B:co i odlingshjälp, då deremot jag, som satte yxan till trädroten, som till en början under bar himmel måste tillbringa mitt lif, exponerad för alla de olägenheter, som den husville i öcknen måste utstå, icke fick en enda skilling. Till på köpet är det icke Kronan, som betalar de der 45 R:dr, utan just jag, som nu åter blir utdrifven i öcknen, för att åt en annan inrymma de hus, jag under så många vidrigheter uppbyggt. Huru kan dock under ett upplyst tidevarf en så orimlig lagstiftning ega rum! Hvad har jag förbrutit emot Kronan, och hvad har den andra gjort henne för tjänst, efter jag skall så förföljas och han så gynnas? Endast under den gröfsta anarchi och under de häftigaste inbördes oroligheter har man hört, att den ena medborgaren blifvit drifven från hus och hem och den andra fått taga hans egendom i besittning, men här sker det lagligen midt under den djupaste fred och inom den mest orubba-de samhällsordning. Vid proscriptionerna i Rom gick det likväl så till, att de proscriberades egendomar såldes å offentlig Auction till den mestbjudande, likasom för statens räkning; det torde ej vara mycket begärt, om man fordrade att samma förfarande iakttoges i afseende på Nybyggen, från hvilka åboerna fördrifvas: man kunde då åtminstone finna någon consequence i förfarandet. Det kunde vara till och med för den fördrifne en tröst, att hans arbete komme staten till godo, och icke en speculant, som tilläfventyrs just lurat uppå att fördrifva honom. Det vore till och med för ho-

nom en utväg att få köpa sitt eget arbete, eller för någon annan barmhertig människa att återköpa det åt honom. Sanningen till ära bör anmärkas, att det väl sällan händt, att en nybyggare blifvit för bristande odlingskyldighet drifven ifrån sitt nybygge, men det är icke författningens förtjenst, utan den naturliga rättkänslans hos folket, och den omständighetens, att man just icke kommit under fund med detta slags sätt att förvärfva. Länsmännen skola hålla oeconomisk besigtning å nybyggerna: hvarmed likväl icke allestädes så strängt tillgår. Händer det nu vid en sådan besigtning, att nybyggaren icke befinnes hafva arbetat för den summa som honom blifvit ålagd, då är han sitt nybygge förlustig efter ordalydelsen af sin Immission. Derföre hände det för några år sedan, att en nybyggare i Arieplog, som dock icke tyckte sig hafva något eftersatt i afseende på sitt nybygges uppbrukande, vid syn befanns brista. Hans nybygge skulle säkert mången hafva velat köpa för en 4 a 500 R:dr eller deröfver, men nu hette det i Landshöfdinge-Embets utlåtande vid synehandlingarna, att Landshöfdinge-Embets väl fann, att han gjort sig sin åborättighet förlustig, *men alldenstund ingen anmält sig* till erhållande af nybygget, så skulle han tills vidare få quarsitta. Hade således någon blott anmält sig, så hade han fått nybygget till skänks och ändå något penningar till, men den andra hade fått fara sin väg. På sådant sätt kan det inträffa, att jag för några Riksdalers arbetsbrist får gå ifrån ett hemman som jag kort förut kunnat få 1,000 Riksdaler för, om jag velat

sälja det. Det är väl i sin ordning, att man varkar öfver nybyggenas tillbörliga häfd, men då hvarje försummelse härutinnan, stor eller liten, straffas med hemmanets förlust, så ihågkommer man ovillkorligt Drakos lagar, hvilka bestraffade hvarje förbrytelse med döden. Men om det nödvändigt skall så vara, att den, som på något sätt brustit i åboskyldigheternas fullgörande, skall gå ifrån hemmanet, så är det åtminstone billigt att han får ersättning för det arbete han derå nedlaggt, så vidt det nemligen kan ske utan det allmännas förlust. Då nu Kronan ingenting tager för nybygget af den som det upplåtes åt, så kan ju kronan ingenting förlora derpå att denne ersätter afträdaren den kostnad han på nybygget nedlaggt. Pröfvas jag nu oskicklig att längre vara åbo på mitt nybygge, så må det åligga mig att skaffa dit en annan åbo, som ställer borgen för fullgörandet icke blott af det som brustit för den förflutna tiden, utan ock för det som på den kommande skall åtgöras: se, då har jag tillfälle att sälja mitt nybygge och derigenom göra mig betalt för min nedlagda kostnad. Jag kan likväl icke inse något skäl, hvarföre en åbo på ett nybygge skall blifva sin besittningsrätt förlustig, åtminstone första gången då någon brist vid åboskyldigheternas fullgörande märkes, ty han kan ju på skedd tillsägelse fullgöra hvad som brister: han kan icke veta ens att något brister, innan den oekonomiska besigtningen upplyser honom

derom. Alldeles inconseqvent är det att skilja en ifrån ett redan upparbetadt nybygge, men gifva honom Immission på ett som först skall anläggas och upptagas från ris och rot, ty detta är naturligtvis vida svårare än att vidmagthålla ett som redan är upptaget. Är han nu oförmögen eller oskicklig till det sednare, så måste han så mycket mera vara det till det förra. Man lärer derpå svara, att man icke med skäl kan vägra någon att upptaga ett nybygge, så snart han presterar borgen för åboskyldigheternas fullgörande, men då kan jag väl fråga, hvad skäl det är att vägra honom sitta kvar på det nybygge han hafver och kanske sjelf från ris och rot upptagit, om han presterar borgen för fullgörandet af den brist, som blifvit anmärkt, och för hvilken man vill fördrifva honom.

Men det torde intressera dem, som taga någon del i dessa saker, att veta hvilka åboskyldigheter som pläga åläggas en nybyggare i Lappmarken, efter derpå så mycken vikt lägges, att man måste från nybygget, om man brister i deras fullgörande. För att gifva ett begrepp derom, vill jag därför anföra hvad som blef mig ålagdt vid Notte nybygget. "Jemte det synemännen våga anmärka, lieter det i synebeskrifningen, att timmer- och näfverskog finnes på lämpeligt afstånd från bostaden, få synemännen ödmjukast föreslå det Herr Magister Læstadius de första 3:ne åren för nybyggets snara iståndsättande bygger och odlar enligt efterskrefne; nemligen:

1:o En Stuga med förstuga och kammare	40:— —
2:o En Bryggstuga med förstuga . . .	30:— —
3:o En Ladugårds-byggning bestående af fähus, port och foderlada . . .	25:— —
4:o En stall med lada	10:— —
5:o En Stolpebod	8:— —
6:o En gårdsbod samt ett vedlider . . .	8:— —
7:o En kornlada	12:— —
8:o En badstufva	6:— —
9:o En brunn på gården	6:32.—
Till åker bör upptagas 2 tunneland geo- metrisk vidd.	

S:a R:dr B:co 145:32.—

Uti sjelfva Immissionen finnes detta förslag stadfästadt af Landshöfdinge-Embetet, med den skillnad likväl, att man i stället för 3 år utsatt 5 år, inom hvilka allt detta skulle vara verkställt. På de återstående 20 frihetsåren skulle årligen odlas för minst 14 R:dr B:co om året. Man läser iakttaga den grundsatsen, att dividera summan af hvad nybyggets uppodling och fullständiga iståndsättande, enligt den vid syn skedde värderingen, skulle komma att kosta, med antalet af frihetsåren, och fastställa den qvot, som då erhålles, såsom årlig arbetsskyldighet. Hvad nu speciellt det här ifrågavarande nybygget beträffar, så har man glömt att afdraga odlingskostnaden för de 2:ne tunnelanden som inom de 5 första åren skulle uppörytas, ifrån den summa som sedan skulle återstå för de öfriga 20 åren: hvarigenom, med 14 R:drs årlig arbetsskyldighet, något mer än 50 R:drs större kostnad vid frihetstidens tilländalöpande skulle vara laggd på nybyg-

get, än värderingen innehåller. Jag bör ock anmärka att denna värdering, hvad gårdsbyggnaden beträffar, är alldeles orimlig, hvilket likväl nybyggessökanden icke var i tillfälle att anmärka innan Immission föll, ty handlingarna voro insända till Landshöfdinge-embetet, utan att han visste något om hvad synemännen tillstyrkt och huru de värderat. Sådant lär förhållandet i allmänhet vara, och det kan också i sjelfva verket vara temmeligen likgiltigt huru högt man värderat husen, då nybyggessökanden i alla fall blir ålaggd att inom 5 år hafva dem färdiga. Ingen menniska bygger och inreder en mangårdsbyggnad, om ock bestående af blott 2:ne rum och förstuga, för 40 R:d, icke heller en bryggstuga för 30, ty icke ens muren fås för det priset i en ort, der tegel icke finnes på närmare håll än 20 à 30 mil. Man kan således med full säkerhet antaga att gårdens uppbyggande måste kosta minst dubbelt mot hvad värderingen innehåller. Läger man dertill uppbyggnaden af 2:ne tunneland åker, så skall man finna, att hvad som blifvit nybyggaren ålagdt inom de första 5 åren, uppgår till en kostnad af 400 R:r i stället för 145. Nu vilje vi undersöka om denna ålagda arbetskyldighet är billig och rimlig. Jag har fått 25 frihetsår, men inom 5 år skall jag hafva mitt nybygge färdigt, hvad skall jag då med de öfriga 20 frihetsåren? När jag har alla hus, som höra till en fullständig gård, uppsatta och färdiga, samt dertill 2:ne tunneland öppen åker, då anser jag mitt nybygge färdigt, och åtminstone i norra Lappmarken finnes säkert intet nybygge som är bättre iståndsatt än så. Men huru skall det gå till att

komma derhän? Ja, se det förstår jag icke — Jag talar nu i egenskap af nybyggare, och föreställer mig försatt i en nybörjande nybyggares vanliga belägenhet. — Jag har tagit mig en hustru; med henne begifver jag mig till mitt utsynta nybyggesställe. Vi komma dit begge med tomma händer. En ko kan jag hafva fått af mina föräldrar i utstyrsel, och hon också sammaledes af sina. Fränder och vänner kunna hafva gifvit oss några får och kanske ett och annat nät eller notstycke. Nu äro vi öfverlemnade åt Gud och oss sjelfva. Inom ett år hafva vi också barn; inom 3 à 4 år hafva vi flere; hvarmed skole vi försörja oss och dem? Att uppehålla lifvet, det är det första och nödvändigaste, det upptager till en början all vår verksamhet, och det vill ändå illa nog förslå. Vi måste fiska, vi måste jaga, vi måste arbeta åt andra för att få oss mat. Vi äro knappast i stånd att få upp en liten koja åt oss att krypa i och en dylik åt våra kreatur; och man ålägger oss att inom 5, ja inom 3 år hafva uppsatt en fullständig och fullgiltig gård, att hafva uppbrutit åker till ett vanligt fullsutet hemman! Ålägg en välbehållen bonde på ett gammalt godt hemman att inom 5 år åstadkomma något dylikt: hans hemman föder honom, han har fullvuxna barn, han har tjenstefolk, men han skall sannerligen ändå baxna därför: och likväl begär man af ett fattigt nybyggare-folk, som med två tomma händer sätter sig ned på en mosshed i Lappmarken, att det skall blifva fullgjordt! Och om det nu vid de 5 årens förlopp befinnes icke vara fullgjordt — hvilket måste vara händelsen, det kan ju hvar menniska med sundt förnuft inse — då skall det

arma nybyggare-folket med sina små barn vräkas ut på bar backe från den lilla hydda de i sin vedermöda uppsatt, då skall man ännu der till rövva ifrån dem det lilla de hafva, för att dermed betäcka odlingsbristen! Kan någonting obilligare och orimligare finnas under solen? Man vill draga försorg om landets uppodling: landet är ju för folket, dess uppodling skall ske för folkets uppehälle. Vi skola arbeta derpå, icke såsom Egyptens slafvar på pyramiders fäfänglighetsmonument, och äta hvitlök, sådant består oss dessutom ingen. Vi måste sjelfva försörja oss under vårt arbete, staten gifver oss icke en enda skilling till understöd. Vi arbeta på en ofruktbar ödemark, af hvilken staten icke har, eller, utan vårt arbete, någonsin kan vänta sig den ringaste afkastning, och likväl ser det så ut på våra föreskrifter, som vore vi stat-drängar på ett ypperligt säteri. Dock! det är icke staten som gifvit dessa föreskrifter, ty låtom oss nu gifva akt uppå de författningar, som af Regeringen äro utfärdade för nybyggareväsendet i Lappmarken, och jemföra dem med föreskrifterna i våra Immissioner, för att se i hvad mån de öfverensstämma.

Uti Kongl. Placatet af den 3 Sept. 1695, om Lappmarkens bebyggande, utlofvas åt dem, som der vilja sig husligen nedsätta, 15 års frihet från alla slags utskylder, samt att de i alla tider skola vara frie för mantalspenningar, knekteskrifning med annat extraordinarie, och endast skattläggas till något visst, i proportion af de ägor, som de häfda och nyttja. De förbjudas allenast att öfverflödigt svedja, och åläggas att odla och

bygga, men alldeles icke att inom några få år hafva Nybygget färdigt. Än mindre omtalas att de skola mista Nybygget, om de ej inom viss tid fullgjort vissa åboskyldigheter. Uti Lappmarks-Reglementet af 1749 heter det väl i 14:de § att Nybyggare inom viss förelaggd tid efter frihetsårens förlopp böra fullborda de hus som under frihetstiden tilläfventyrs icke medhunnits, och detta vid vite eller att fördrifvas ifrån hemmanet; men detta är först efter frihetstidens förlopp och alldeles icke inom de första åren af frihetstiden. Samma § utsätter uttryckeligen hvilka hus en nybyggare bör på sitt nybygge uppföra, nemligen en stuga med kammare, en kornlada, en stolpebod, fä- och foderhus, samt stall efter nöd- torften. Dessa hus skulle nu vara färdiga inom 15 år, som reglementet utsätter såsom frihetstid; men i händelse man för mellankomna laga förfall icke ännu då medhunnit dem alla, så skulle sedan en viss tid föreläggas, inom hvilken de borde vara färdiga. Helt annorlunda låter det uti den här ofvanföre anförda Immissionen, der icke allenast flere hus föreskrifvas, utan ock en tid af blott 5 år utsättes, inom hvilken de alla böra vara färdiga, och det vid nybyggets förlust. Jag kan ej förstå på hvad grund ett Landshöfdinge-Embete kan, mot en så tydelig Konglig författning, föreskrifva sådana orimligheter. Jag kan väl förstå, att man vill åberopa sednare författningar om nybyggen, men då en speciel författning finnes om nybyggen i Lappmarken, är den gällande, ehvad än i sednare tider kan vara stadgadt om nybyggen, så framt icke dessa stadgar uttryckeligen gifva tillkänna att de böra tilläm-

pas äfven på Lappmarken. Ehvad författningar
 än kunna i denna väg vara utkomna, kan jag
 dock icke tro att de innehålla så verkligen orim-
 liga föreskrifter, som jag här angifvit. Med viss-
 het vet jag att de åtminstone icke alla tillämpas
 på Lappmarken, ty å nedra Landet (Westerbot-
 ten) erhålles ända till 50 frihets-år, Nybyggare
 derstädes få understöd af Kronan under de första
 åren, nemligen 8 Tunnor spanmål. Intetdera
 häraf eger rum i Lappmarken. Väl utsträcket
 frihets-tiden oftast öfver 15 år, hvartill likväl
 sjelfva Nybyggare-Reglementet gifver anledning
 (5:te §.), men något understöd erhålles alldeles
 icke, såsom jag redan förut nämnt. Deraf tror jag
 mig skäligen kunna draga den slutsatsen, att
 hvad som är stadgadt för Nybyggen å nedra lan-
 det icke gäller Lappmarken, och att således Lapp-
 marks-Reglementet (Nybyggare-Reglementet) af
 år 1749 ännu är för Lappmarken gällande. Man
 bör ej förbise hvad väsendtelig skillnad det är
 emellan Nybyggen som blifvit anlaggda med sta-
 tens understöd, och dem som blifvit anlaggda
 utan något sådant understöd. Staten har nemli-
 gen helt olika anspråk på dem. Hvad de förra
 beträffar, så har Staten der en fordran att beva-
 ka, men hvad de sednare beträffar, icke så; det
 vore att vilja skörda der man ej sått. Att tillse
 det icke någon må, blott för att utestänga andra,
 slå under sig mer än han hinner odla eller kan
 begagna, dertill inskränker sig här Statens inter-
 vention hufvudsakligen. Att här fordra borgen
 för åboskyldigheternas fullgörande, ser jag icke
 någon naturlig rättsgrund för. Staten upplåter ju
 blott en mark, af hvilken den ingen nytta har;

att dermed få en medborgare försörjd, är, enligt min åsigt, redan en väsendtelig vinst, och bör vara det hufvudsakligaste syftmålet med ödemarkens upplåtande till Nybyggesanläggning. Det är Statens skyldighet, att, så vidt ske kan, gifva hvar och en tillfälle att försörja sig sjelf, och öfverallt är man angelägen om att bereda det eljest brödlösa folket arbetsförtjenst, hvilket rätt ofta, till och med i Sverige, icke aflupit utan uppoffring å Statens sida. Huru mycket bättre är det ej då, när det, såsom nu i Lappmarken, kan ske, icke allenast utan uppoffring, utan ock med utsigt till framtida fördel? Betraktas saken ur den synpuncten, då kan aldrig någon fråga uppstå om Nybyggares fördrifvande från hemmanet. Huru orimligt detta fördrifvande är i hvad fall som heldst, inser man lätt, när man betänker den fördrifna Nybyggare-famillens öde. Den måste ju falla fattigvården till last, sedan man beröfvat den tillfälle att kunna försörja sig sjelf, och huru rakt stridande mot all förnuftig samhälls-inrättning detta är, kan väl hvar och en finna. Det är att göra en hel famille brödlös af farhåga att Nybygget i den famillens hand icke skall kunna utgöra några tolskillingars Kronoutskylder, som man i framtiden väntar sig deraf. Är man nu så ofanteligen rädd att gå miste om de der tolskillingarna, så kan man ju af Nybyggaren fordra borgen för de utskyldernas utgörande: något annat kan man ju icke skäligen fordra. Men nu fordrar man borgen för de så kallade Åboskyldigheternas fullgörande, hvilkas beskaffenhet jag redan uppgifvit. Härvid går man ut från den synpuncten, att ödemarkerna äro Sta-

tens egendom, som upplåtas åt den enskilde att uppodla, på det Staten må vinna någon afkastning deraf. Med de der åboskyldigheterna, som man föreskrifver, vill man väl då tillse att Staten så snart och så säkert som möjligt må komma i åtnjutande af den afkastningen. Men om ändamålet vinnes, hvad har man då vidare att begära? Staten upplåter åt mig vissa lägenheter till ett Nybyggesanläggning, med villkor, att jag, efter vissa års förlopp, skall erlægga en viss liten summa årligen såsom Kronoutskylder; kan jag nu ställa borgen för dessas utgörande, så har ju Staten all den säkerhet den behöfver. Hvertill tjänar då borgen för Åboskyldigheternas fullgörande? Är Nybygget af den beskaffenheten, att en åbo deraf kan hafva sitt uppehälle, nog får det alltid en åbo; sedan man der byggt och börjat bo, nog skall det finnas den som vill taga Nybygget till skänks; är det åter icke af den beskaffenheten, så kommer det i alla fall att råka i ödesmål, huru mycket man än der bygger. Husen äro för åboen att bo uti, men icke kan han af dem hafva sitt uppehälle. Att nu föreskrifva huru mycket man hvart år bör arbeta på Nybygget, huru många hus man inom den eller den tiden vill hafva färdiga, då man likväl icke åsyftar annat än att efter en viss tids förlopp få en viss inkomst af Nybygget, det är detsamma som att vid en penningesummas utlånande fordra af skuldenären borgen, icke för intressets afbetalning och Capitalets återgåldande i sinom tid, utan att han inom den eller den tiden skall hafva förtjent så och så mycket på Capitalet. Detta är ett onödigt och allt för långt ut-

sträckt förmynderskap, som alltid blir besvärligt, både för den som skall utöfva det, och den som skall stå under det. Också föreskrifver icke Lappmarks-Reglementet någon fördelning af byggnads- och odlingsskyldigheter på vissa år, eller någon borgens presterande för deras fullgörande, utan det heter i 4:de §.: "Den, som fått tillstånd Nybygge upptaga, åligger ock om verkställigheten så sorgfällig vara, att han aldrig sist inom 2 års tid må hafva gjort någon början med hus uppbyggande och jordens uppodlande, så att skönjas kan det han har fullt allvare med Nybyggets upptagande, och icke blott uppsåt andra ifrån den platsen utestänga." Detta är en naturlig och billig författning: hvarföre den icke följes, det kan jag icke se skälen till. På de utfärdade Immisionerna, nemligen dem jag varit i tillfälle att se, vill det synas, som den Auctoritet, från hvilken de emanerat, icke kände Lappmarks-Reglementet: att de fleste Synemän icke känna det, är alldeles visst och säkert. Enligt oftanämnda Reglemente har således Nybyggaren i Lappmarken inga vidare Åboskyldigheter än att inom 15 år, eller huru lång frihets-tid som eljest kan komma att beviljas, i möjligaste måtto iståndsätta sitt hemman, isynnerhet förse det med de föreskrefna husen, och om han på det Nybygget bygger och bor, kan aldrig fråga uppstå om hans skiljande från besittningsrätten. Det enda, som man härvid kan hafva att anmärka, är, att frihetstiden i vissa fall är för kort. Om nemligen, såsom händelsen oftast är, ett ungt nygift par sätter sig ned att taga upp Nybygge från ris och rot, så är det icke gerna möjligt, att det kan vara iståndsatt

inom 15 år; ty de måste, som sagdt är, äflas för sitt dagliga bröd, och det till den grad, att de föga äro i tillfälle att upparbeta Nybygget, isynnerhet hvad husen beträffar. Det vanligaste är, att man till en början sätter upp ett fähus och en liten stuga, som likväl alldeles icke innehåller de dimensioner som Reglementet föreskrifver. Den är ett litet fyrkantigt hus utan förstuga och utan kammare, försedd med en gråstens-mur, och ofta utan mellantak af bräder. Dernäst uppsättes, så snart sig göra låter, en bod och en hölada. Dervid förblir det ofta till dess Nybyggaren får hjälp af sina barn; men den är svårligen att påräkna inom 15 år. När det gäller att uppsätta större hus, kan nemligen Nybyggaren icke hjälpa sig ensam, men att leja arbetsfolk, saknar han tillgångar. Vål uppbygges åker inom de första 15 åren, ty derigenom vinnes det nödvändigaste, nemligen födan. Dervid kunna ock barnen snart vara behjelpeliga. Men hvad husen beträffar, så måste man i början underkasta sig nödvändighetens lag: man måste bo trångt och obeqvämt. Men när Nybyggaren hunnit så långt, att han kan hafva hjälp af sina söner till att bygga, då uppstiger snart det ena huset efter det andra, till dess gården blifver fullbyggd och försvarlig. Inom 25 år bör man hafva kommit derhän. I Lappmarks-Reglementet föreskrifves, att stugan skall vara försedd med Bakugn, hvaremot Bryggstuga icke förekommer bland de hus som böra finnas på ett Nybygge. Nu föreskrifves äfven den, ibland de der husen som man ålägger Nybyggaren att inom de första 3 eller 5 åren uppföra; men hvad skall den med Bryggstuga, som hvarken brygger

eller bränner? Bakugnen behöfver icke vara stor, der man bakar endast tunnbröd, och således icke behöfver hafva mer än ett bröd i sender i ugnen: den kan således rätt väl få rum i stugan, och man har den också vanligen der. Kommer nu Nybyggaren till sådan välmåga, att han har något att bygga på — bränna är förbudit — så sätter han nog sjelfmant upp en bryggstuga: förr bör han icke heller tillhållas att göra det. Ingen är så mån om Nybyggets iståndsättande och möjligaste förkofring, som Nybyggaren sjelf: att hålla uppå peka på hvad han skall göra, och i hvad ordning han skall göra det ena, och det andra, är ett onödigt fjesk. Att göra hans besittningsrätt så precair, som man gör den genom de der Abo-skyldigheterna, är en fullkomlig orättvisa och obillighet. Det synes tydligen både af Placatet om Lappmarkers bebyggande, Lappmarks-Reglementet, och andra hit hörande författningar, att Nybyggarna icke äro att anse såsom lån af Kronan, hvilka när som heldst kunna återtagas, utan tillhöra upptagaren och hans rätts innehafvare såsom laglig egendom, den han efter eget behag kan behålla eller föryttra. Derföre får man också, mot erläggande af 3 års Krono-ränta, köpa dem till Skatte. Jag har sett på Immissioner till Nybyggen, att man till och med begagnat uttrycket *tills vidare*, liksom i Länsmans-Constitutoria-lerna. Det ser ut som man ville göra de enas som de andras ställning så precair som möjligt, och icke gerna såge att någon står på egen botten. — Jag bör här anmärka att jag icke sett andra Immissioner än af Landshöfdinge-Embetet i Umeå. Också tjena de der föreskrifterna, angå-

ende Åboskyldigheterna, icke till stort annat, än att göra Nybyggarena beroende af Länsmännen, och till och med af andra tjenstemän; ty som de äro omöjliga att verkställa, så är det blott af nåde man får behålla Nybygget. Vill Länsman, så kan han, genom en oeconomisk besigtning, göra en Nybyggare olycklig. För icke många år sedan hände det i en Lappmarks-Socken, att en Landsfiscal, som var van att erhålla skjutspenningar ur Sockne-Cassan, blef vägrad att vidare erhålla dylikt. Han hotade då att lagföra Nybyggarena för försummelse i afseende på deras Nybyggens häfd. På sådant sätt kunde hvar man hafva måst sitta af hemmanet, och man hade derföre ingen annan råd, än att vara höflig mot Fiscalen och låta honom få skjutspenningarna.

Ehuru väl nu 15 år, som Lappmarks-Reglementet upptager såsom frihetstid, äro i vissa fall otillräckliga, så vill säkert hvilken som heldst mycket heldre hafva blott 15 frihets-år på sitt Nybygge, med de villkor Lappmarks-Reglementet innehåller, än 25 med sådana villkor som den här anförda Immissionen föreskrifver. Låt ock vara att man icke ännu inom 15 år hunnit få Nybygget färdigt till åbyggnader, så kan man dock, i afseende på odlingar, hafva hunnit så långt, att man kan deraf hafva sin tarfliga bergning. Nybygget kan väl äfven efter frihetstidens förlopp upparbetas och förbättras, hvilket ock vanligen sker. Ehuru väl det icke då strax kan skattläggas så högt som det tilläfsventyrs kunde, om det vore upparbetadt så långt det möjligtvis kan, så går Kronan ändå icke i mistning af något, ty när man hunnit derhän, att Nybygget tål klyfning,

så förhöjes också skatten så vidt ske kan. Lappmarks-Reglementet är, med ett ord, en ganska god författning, grundande sig på billighet och sakkännedom, och icke ingående i sådant som bör öfverlemnas åt sig sjelft och egen fri utveckling. Det enda man i detta afseendet kunde klandra, är föreskriften om antalet af tjenstehjon, som en Nybyggare skulle vara berättigad att hafva. Det tyckes vara nog hårdt, att man icke skall få behålla ens sina egna barn hos sig, sedan de hunnit till tjenstbar ålder. Det går ingen och tager dem till sig medan de äro små: de fattiga föräldrarna få då sjelfva kännas vid dem, men när de hunnit till den ålder, att de kunna vara föräldrarna till tjenst, då skola de ej få behålla dem! Jag medger att stadgandet åsyftar ett godt ändamål, och verkligen kan hafva nytta med sig, såsom tjenande att afhjelpa bristen på tjenstfolk, en sak som man nog fått kännas vid; men det tyckes vara nog nära inträngdt på huslighetens af naturen fridlysta område, då man börjar föreskrifva huru länge barn skola få vistas i sina föräldrars hus, och huru många barn af en viss ålder föräldrarna skola vara berättigade att hos sig hysa.

Efter jag nu kommit in på nybyggareväsendet, så torde det icke vara ur vägen att ännu förtälja något om dess uppkomst och fortgång i Lappmarken. Jag har redan i det föregående talat något derom, och visat att det har sin upprinnelse från Presterskapet och dess bosättande inom Lappmarken. Likväl, ehuru presterna voro de första nybyggare i Lappmarken, och till

en

en del stamfäder för nybyggare, härleder sig dock Lappmarkens Svenska kultur och innevånare på långt när icke ensamt från dem. Såsom jag redan nämnt, härstammar en icke obetydlig del från Lappar. Från denna tvåfaldiga härkomst hafva isynnerhet Fjell-Socknarnas nybyggare sin upprinnelse. De till Westerbotten gränsande Socknarna deremot hafva erhållit sin befolkning hufvudsakligast genom inflyttningar. I södra Lappmarken finnas endast två gamla Fjell-Socknar, nemligen Sorsele och Arieplög, ty Stensele, Wilhelmina och Dorothea äro nya socknar. Arieplögs nybyggare härstamma nästan samt och synnerligen dels från slägterna Læstadius och Fjellström, dels från Lappar; Sorsele nybyggare åter hufvudsakligen från en der varande Prests, Herr Henrics, Styfson, Hans Ersson, hvilken var Klockare på stället, och från Lappar. De första inflyttade nybyggarna hafva varit Finnar: De hafva varit de första egentliga nybyggarna i Lappmarken. Dock hafva de i södra Lappmarken icke bibehållit sitt språk, utan hafva blifvit försvenskade.

Vid 1670 fanns ännu i södra Lappmarken ingen enda egentlig nybyggare, men man började dock vid den tiden tänka på Lappmarkens bebyggande. År 1671 fick Landshöfdingen i Westerbottens Län Johan Grahn befallning från Kongl. Maj:t att låta afrita och noga beskrifva de under det Länet hörande Lappmarkerna. Man skulle isynnerhet noga beskrifva hvarest rätta råskillnaden mellan Lappmarken och nedra Landet vore antagen — en sak som icke kunde vara

så lätt, ty när hade egenteligen något rå emellan Lappmarken och nedra Landet blifvit statueradt? — Man skulle också noga utmärka och beskrifva hvarest tjenliga lägenheter till nybyggen och hemmansanläggningar vore att tillgå, dervid man isynnerhet borde göra afseende på Ängemark, Löfskog och Fiskesjöar *).

I anledning här af fingo en Landtmätare, Jonas Gädda, och en Notarie, Anders Olofsson Holm, af Landshöfdingen uppdrag att företaga en sådan förrättning, hvilket ock skedde på första bar mark sistnämnda år. De begåfvo sig upp åt Lycksele Lappmark, och lära der hafva befarit de hufvudsakligaste vattudragen, äfvensom Stöttings-fjellet — en skogstract som skiljer Åsele och Lycksele Lappmarker — samt beskrifvit och på charta tecknat 56 nybyggesställen. Efter all sannolikhet lopp hela sommaren härunder till ända, och man känner icke att dylika förrättningar blifvit företagna i de öfriga Lappmarkerna. Dels torde man varit belåten med den upplysning som nu erhöles, dels icke ansett det löna mödan eller tjena till något att på samma sätt besöka de öfriga Lappmarkerna. Imellertid ingick Landshöfdingen till Kongl. Maj:t med berättelse om förhållandet, och 1673 utkom det första Placatet om Lappmarkens bebyggande, dateradt Kalmar den 27 September. De angränsande Landskapernas innevånare uppmuntras här att bosätta sig i Lappmarken, och försäkras i så

---

*) Dessa uppgifter, äfvensom några af de följande, äro hemtade ur H:r Holmströms afhandling om Lappmarkens första bebyggande, hvilken är tryckt i Westerbottens Läns Hushålls-Sällskaps Handlingar.

dant fall om frihet för knekte-skrifning i alla tider, samt att de i 15 år skola vara fria från alla slags utskylder, och efter deras förlopp icke skattläggas högre än sjelfva Lapparna, med hvilka de i all ting skulle göras lika. Detta placat blef tryckt och förmodligen kungjordt kring hela Riket, men isynnerhet utdeladt i de norra provincerna. Mycken effect synes det likväl icke hafva gjort. Det var naturligt att man icke gerna skulle begifva sig till en så aflägsen och steril ort som Lappmarken, om man såg något tillfälle till utkomst inom sin hembyggd. Endast några Finnar, som förmodligen voro lösa och sökte arbetsförtjenst och uppehälle hvar de kunde i de angränsande provincerna, hafva lyssnat till anbudet. Såsom i alla fall främlingar i den ort der de uppehöll sig, utan släktskapsband och utan utsigter att der blifva sina egna, dessutom af naturen, såsom det tyckes, benägna för skog och mark, hade de hvarken hinder eller farhåga för en flyttning till Lappmarken. Redan 1674 nedsatte sig således Finnar i Öhrträsk inom Lycksele socken, och i Gafsele inom Åsele socken. Vidare i Noret 1690, i Hälla 1696 — båda dessa ligga inom Åsele — i Rusksele 1696, i Fahlträsk 1700, i Björksele 1727. De tre sistnämnda ställena äro belägna i Lycksele socken. De Herrar, som 1671, på sätt redan sagdt är, reste omkring Lycksele socken, funno endast vid Lycksele prestgård någon liten åkerteg upptagen, ett bevis att Lappmarkens uppodling dock är börjad af presterskapet. Sannolikt var det just sådana, af presterna gjorda, försök, som gäfvo Regeringen anledning att tänka på Lappmarkens uppodling

och colonisation. Detta gick dock trögare än man tyckes hafva förmodat. 20 år efter det första placatets utfärdande voro ännu blott Öhrträsk, Gafsele och Noret upptagne. Man fann därför för godt att förnya placatet, hvilket ock skedde 1695. Förmodeligen var det denna nya impuls, som redan följande året gaf Hälla och Rusksele åboer. Någon betydligare inflyttning tillströmmade likväl icke, men igenom den som skett, var likväl ett frö utsått, som snart nog skulle mångdubbla sig sjelft. Lika litet som nedra landets söner ville öfver gifva sin fosterbyggd och flytta till Lappmarken, lika litet ville också nu Lappmarkens söner öfvergifva sin och flytta till nedra landet: här hade de nu redan sina anhöriga, och tillfälle till utkomst saknade de icke. De som ej kunde få rum på sina fäders hemman, kunde, på samma sätt som de, upptaga nya nybyggen. Således visar sig redan i andra generationen en nybyggare-befolkning, som alldeles icke står i förhållande till de rara inflyttningarna. År 1741 hade redan Gafsele 3 Åboer, Noret 3, Hälla 2, Öhrträsk 6 o. s. v. Öhrträsk hade likväl redan från början varit upptaget af 2:ne nybyggare. Asele hade nu 14 skattlagda och 6 oskattlagda Nybyggare med inalles 149 personer; Lycksele 13 skattlagda och 5 oskattlagda nybyggare med 120 personer. I Arvidsjaur fanns ännu ingen nybyggare. I Ariplog finnes väl icke heller någon upptagen, såsom nybyggare, men Lars Læstander, Olof Læstander, Jacob Olofsson och Anders Mårtensson, som verkligen voro nybyggare, stå upptagna bland Lapparna *). De hade, såsom jag redan till-

*) Det finnes på Riks-Archet en Mantals-Längd för

förne anmärkt, icke synat sina nybyggen, utan innehade dem i egenskap af Lapps katteland. Samma är sannolikt förhållandet äfven med åtskilliga nybyggare i norra Lappmarken, hvilken jag öfverhufvud icke kan rätt väl göra redo för, såsom varande mindre bekant med den. I Lu-leå Lappmark upptager mantalslängden af 1741 5 Nybyggare med 31 personer, och i Jukkasjerfvi, eller nuvarande Tårne Lappmark, om jag eljest förstår den rätt, 16 nybyggare med 100 personer. Att den så långt aflägsna Tårne Lappmark redan den tiden kunde hafva så många nybyggare, torde komma sig af den Bruksrörelse, som här drefs vid Svappavara och Junosuando.

Äldsta nybygget i Lappmarken är likväl Gråträsk, hvilken by, ehuru nu hörande till Piteå socken, likväl ligger inom Lappmarkens naturliga område, och fordom så mycket mer räknades till Lappmarken, som en kyrka för Lapparna var der belägen. Gråträsk är en förträffelig fisksjö, och lärer ryktet om den hafva lockat hit tvenne Svenskar ifrån Piteå, hvilka ock här bosatt sig. När det skett, är icke bekant, men redan vid 1641 förekommer en prest vid Gråträsk, benämnd Ingevaldus, som uppgifves vara född på hemmanet N:o 2 i sjelfva Gråträsk *), hvaraf synes att byn redan någon tid derförut varit upptagen. Den ena af de båda första åboerna skall icke hafva blifvit länge qvar, hvilket der-

---

år 1741 öfver hela den då under Sveriges Krona lydande Lappmarken; utur den äro dessa och flera uppgifter hemtade.

*) Doctor Grapes Anteckningar.

af skulle hafva förvållats, att han öfvergifvit sin fästmö, förmodligen en Lappska, som derföre hotat honom att han icke länge skulle blifva på stället, hvilket ock gått i fullbordan, i det han, efter åtskilliga missöden, funnit sig föranlåten att begifva sig derifrån. Hans hemman har dock snart åter fått åbo. Att här varit prest på stället boende är otvifvelaktigt, ehuru man har mycket litet reda på den saken. Olof Andersson, en af de nuvarande åboerna, har berättat mig, att den härvarande presten icke hade fått någon lön, utan han skulle få taga sig fram så godt han kunde med fiskande och dylikt. Sannolikt var han en slags Sacellanus åt Pastor i Piteå. En gång skall man hafva öfverkommit honom stjälande fisk utur någon af grannarnas nät, och han hade då sökt ursäkt sig med sitt hårda öde att lefva här utan lön och underhåll. Afundsjuka om sitt fiske, lära nog grannarna också alltid haft elaka ögon till honom, och det heter att man slutligen ätit ut Presten. Utom den nämnda Ingevaldus, nämnes också blott en prest till här vid 1660, och skall han, efter blott 2 års vistelse härstädes, hafva dött. Han har varit Lapp till börden och hetat Nicolaus Haquini Windelius *). Enligt Högström, skulle kyrkan i Gråträsk vara byggd i Carl IX:s tid. Han säger nemligen att en kyrka blifvit på denna Konungs befallning byggd i Piteå Lappmark af Andrea Pitensium Pastore, och förmodar att det varit Gråträsk. Doctor Grape deremot uppgifver bestämdt 1640. Jag tror heldre det förra, emedan, 1640, fyra andra kyrkor

*) Samma källa.

blefvo på Drottning Christinas befallning byggda i Piteå Lappmark, och det icke är sannolikt att denna 5:te också då skulle hafva blifvit byggd utan något sammanhang med de öfriga och utan att nämnas ibland dem. Det säkra är att Gråträsk kyrka, åtminstone sedan 1700, icke haft någon särskild prest. Icke heller omtalas att Gudstjenst deri blifvit hållen af den närgränsande presten i Arvidsjaur. I Alenii disputation om Pite Lappmark *) heter det att Gråträsk-kyrkan redan då lutade till ruin. Icke desto mindre stå väggarna ännu kvar, ehuru taket är borta. Det förra erinrar jag mig hafva hört någon slags trolldom uppgifvas såsom orsaken till. Rätta trolldomen torde dock vara den, att väggarna äro af godt timmer, som tillika tyckes vara något tjärigt. Taket deremot föregifvas Gråträskboerna hafva rifvit, för att få spikarna hvarmed det varit hopfogadt, hvilket dock kan vara en saga af någon illvillig granne; åtminstone neka de sjelfva härtill. De som byggt kyrkan, synas ej hafva förstått att skarfva timmer, ty man har i dess ställe midt på kyrkan byggt knut, liksom för en tvärvägg, men tvärväggen är blott vid pass en aln lång och slutar åter i en knut, hvarigenom den ena hälften af kyrkan hopfogas med den andra. Så mycket nu tvärväggen på ena sidan skjuter in i kyrkan, så mycket skjuter tvärväggen på andra sidan ut, så att båda afdelningarna äro ändå lika breda. Begravningsplatsen begagnas ännu, och har jag ännu denna sommar derstädes

---

*) Åbo 1768.

begravvit ett lik. Man begrafver inom sjelfva kyrkans väggar.

Att Gråträsk blifvit upptaget åtminstone ett halft århundrade förr än Ohrträsk, kan man taga för alldeles säkert. Derutinnan äro de båda lika, att de genast erhöilo tvenne åboer, men i afseende på tillväxten är skillnaden ofantelig; ty det gamla Gråträsk har ännu i dag blott 2 åboer, då deremot det vida yngre Ohrträsk lärer hafva omkring 30. Gråträskboerna hafva statuerat för sig en odelbarhets-princip, hvilken också haft ungefär samma effect, som odelbarhets-principen i afseende på stater, den tid dessa ännu delades. Fursten öfver den odelade staten var alltid mäktigare än småfurstarna i den delade. Så äro ock bönderna i Gråträsk de förmögnaste, sannolikt i hela Lappmarken. — utom någon tilläfventyrs som genom handel kan hafva riktat sig. — De höra verkligen till Lappmarkens naturliga område, ehuru de af speculation slagit sig under nedra landet (se Journ. 265). Väl är deras åkerbruk icke så stort, att det just kan röja någon synnerlig förmögenhet, dock hafva de vid pass 6 tunnors årligt utsäde hvardera. Boskapsskötseln och fisket är ännu deras hufvudsakliga näringsfång. De bibehålla ännu sin gamla grundsatts att icke klyfva hemmanen. Det blir bara elände och fattigdom deraf, säga de. Grundsattsen kan vara god nog, tillämpad till en viss grad, men all öfverdrift skadar. Ett stort hemman hinner man blott sköta, icke förkofra. Äro goda och odlingsbara lägenheter att tillgå, så blir hvardera hälften af det klufna hemmanet snart lika godt som det hela var.

Den gamla svartsjukan om fisket beherrsakar ännu Gråträskboerna: och allt hittills har det lyckats dem att bibehålla sin sjö i fred för andra nybyggare, ehuru åtskilligas speculationer varit rigtade deråt. På fiske och jagt stödde sig också onkeligen nybyggarna äfven i Åsele och Lycksele Lappmarker i början hufvudsakligast. Så länge nybyggarna voro få, voro också dessa yrken mera lönande, men för den tilltagande folkmängden blefvo de snart otillräckliga. Efter hand uppstego åkerbruket och boskapsskötseln till främsta rummet, och nybyggen, i början anlagda blott vid fiskesjöar, började nu att anläggas utan afseende på sådana.

År 1741 hade Åsele, som sagdt är, 14 skattlaggda nybyggare och Lycksele 13. Fyratio år derefter, eller 1790, voro på förra stället 98, och på det sednare 97 *). Inflyttningar hade visserligen skett, men det mesta har dock folkförökningen inom landet gjort, något också Lappars öfvergående till nybyggare. Så långt hade nybyggare-väsendet nu hunnit, att kyrkobyggnader, endast med afseende på nybyggare, började uppå att finnas nödiga: Wolgsjö capell var nu redan anlagdt. Det är beläget 6 mil upp om Åsele

---

*) Denna uppgift är hemtad ur en Tabell, som är bifogad Holmströms ofvannämnda afhandling. Den synes upptaga endast de skattlaggda nybyggarna, ehuru den icke bestämdt uppgifver det. Jag är derföre icke i tillfälle att uppgifva hela antalet och folknummern. Men när man jemför antalet af skattlagda vid förra året med antalet af skattlagda vid det sednare, har man ändå en öfversigt af progressionen.

och heter nu Wilhelmina. Redan 1783 blef prest hit förordnad, men ännu var ingen kyrka byggd. Första Capell-predikanten hette Gavelin och var född i Åsele. Af hans ännu efterlevande Enka har jag de uppgifter om Wilhelmina sockens första början, som här följa, och hvilka jag vågar utgifva såsom fullt trovärdiga. Gavelin hade först varit Adjunct i Arvidsjaur och sedan Capellpredikant uppe i Tärna, der han likväl endast kunde uppehålla sig sommartiden, emedan det ligger uppe vid fjällen och han derföre om vintern, då Lapparna flyttade ned åt skogstracterna, blef alldeles utan församling, och dessutom icke heller sjelf kunde berga sig. Man fann derföre olämpligheten af att hafva en prest deruppe, och brådskade sannolikt just derföre att transportera honom till Wolgsjön, ehuru der ännu icke var någon kyrka. Sin inträdespredikan höll han i en kornlada, hvilken likväl icke var stor, utan just proportionerad efter det härvarande nybyggets dåvarande obetydlighet. Här var nemligen ett nybygge, hvars åbyggnad, utom den nämnda kornladan, bestod af en stuga, en bod, ett fähus och en badstuga eller torkhus, alla i den minsta skala, såsom vanligt är vid nybörjade nybyggen, som äro anlaggda af fattigt folk. Stugan var icke af den beskaffenhet att presten der kunde vistas, så anspråkslös han än var, utan man satte upp en Lappkåta, som sedermera någon tid har stått kvar under namn af prest-kojan: der bodde presten, och kornladan fick passera för kyrka. Imellertid kunde han icke heller vistas här under vintertiden, utan uppehöll sig då i Sör-Åsele, en by, som ligger en fjerdingsväg från Åsele

kyrka. Imellertid blef väl kyrkan uppsatt vid 1785, och 1787 om våren äfven prestgården upp-
 timrad. Den bestod af 3 rum, nemligen sal,
 kök och kammare. Denna var likväl icke ännu
 inredd, och Gavelin kunde således icke, då han
 nu om våren 1787 åter reste upp till Wolgsjön,
 taga sin hustru med sig. Han hade nemligen
 just då gift sig. Under sommaren uppehöll han
 sig åter som vanligt i Wolgsjön och bodde i
 prestkojan. Man arbetade imellertid på inred-
 ning af rummen i prest-kojan, och kom ändteli-
 gen derhän, att man hade tak, golf och spis i
 kammaren och i köket. Murarna voro af gråsten
 och temmeligen oformliga. Kammaren var så
 gjord, att man endast hade öppningen inåt kam-
 maren, men sjelfva muren var i köket, ty man
 hade upphuggit en öppning på väggen, likasom
 till en liten dörr: det utgjorde sjelfva spis-öpp-
 ningen, här kröp man in när man sknlle göra
 upp eld. Gavelin hade nu beslutit att tillbrin-
 ga vintern i Wolgsjön, för att besörja gårdens
 ytterligare inredning och meublering, men begaf
 sig imellertid om hösten att hälsa på sin hustru
 i Sör-Åsele. Der hade hon tillbragt sommaren,
 och ingenting hade fattats henne. Det var ett
 förmöget bondefolk, Gavelins slägtingar, som hon
 hade varit hos. Hon hade fullt opp lifvets be-
 hofver och äfven, så vidt denna orten kunde
 medgifva, bekvämligheter; och detta allt utan att
 behöfva hafva något bekymmer eller ömtanka.
 Det oaktadt hade hon vantrifvits på det högsta:
 det var något som fattades. Då nu Gavelin kom,
 ville hon följa med honom upp till Wolgsjön
 och blifva der öfver vintern, men han föreställ-

de henne, att hon omöjligen kunde vara der, så dåligt, bristfälligt och ofullkomnadt allt ännu der var, och när hon nu vantrifdes här, huru mycket mera skulle hon ej göra det der! Hon lät sig dock icke af dessa skäl bevekas: jag är ju icke mera skadlig jag än du att vara der, sade hon, kan du vara der, hvarföre skall icke jag kunna det? Hon dref igenom sin vilja och de begåfvo sig åstad tillsammans upp till Wolgsjön. Det var kol-mörkt en ruskig höstaften, då de kommo fram. Man steg in i den nya prestegården och en af de medföljande skjutsbönderna skulle nu göra upp eld i prestegårdens bästa rum, kammaren. Frun märkte att karlen försvann ur rummet och undrade hvart han hade tagit vägen. Hon blef ej litet förvånad när hon blef upplyst om, att han hade krupit in i spisen, för att göra upp eld, och att han derigenom hade försvunnit ur kammaren. Maken till spis hade hon aldrig sett, som icke befanns i det rum, som han rätteligen tillhörde! Här blef nu ljus i huset, så att man kunde beskåda all dess herrlighet, bestående af nakna väggar samt en stol och ett bord: det utgjorde summan af den nya prestegårdens samtliga meubler och inventarier. Stol fanns icke i huset, men på vägen hade frun fått en sådan till skänks af en nybyggare, och man hade medfört den på båten, ty det var roled, således hade man nu det nödvändigaste: en säng, en stol, ett bord. Stolen var dock blott för en person; den rådde frun ensam om: de öfriga fingo sitta på klabbar. Der fanns ock någon pall, bestående af en grof brädstump, den man i hast satt fyra käppstumpar till ben under. Bordet var

deremot frun icke så ensam omr, som om stolen. Det var så stort som ett vanligt brädspels-bord, men nyttigt till mången god ting: det var skrifbord, det var matbord, det var bakubord, det var — altare! Få prestebord lära hafva så många goda egenskaper. Hvad sängen beträffar, så bry vi oss icke derom. Bordet torde frun nog gerna hafva velat vara ensam om likasom om stolen: huruvida hon hade samma vilja i afseende på sängen, lemna vi derhän. Huru bordet stundom blef altare, torde någon undra, men det kom sig af det skälet, att kyrkan och prestgården stodo i fullkomlig harmoni, hvad inredningen beträffar. Man hade i kyrkan endast väggar och tak. Lösa plankor lagda på klabbar, som blifvit afhuggna från knutarna, då man timrade kyrkan, tjente till golf: bänkar funnos icke: äfven der fingo klabbar och plankor göra tjenst. Altare fanns icke heller, utan här fick det omtalade bordet uppfylla platsen, för högtidlighetens skull. Man hade af några bräder slagit ihop likasom en tobakskista och fäst vid väggen: det var predikstol.

Sådana voro kyrkan och prestgården i Wilhelmina i sin början. Nybyggaren, som tillförne var här på stället, var nu bortköpt eller bortbytt, och nybygget anslagit till prestebol. Hösten 1787, som nu var inne, var högst ohjelpsam i afseende på väglag och körföre, ty det föll mycket djup snö på den ofrusna marken, och kärren hindrades derigenom att frysa. Således kunde man icke komma ut med häst. Det värsta var att bröd började uppå att tryta, emedan man icke kunde få upp någon spanmål från Åsele. Man var likasom i en belägrad stad, der all tillförsel sak-

nas. En piga hjälpte likväl den saken genom sin tilltagsenhet. Hon rännde ut till Åsele och för-
 mådde bedrifva saken så, att ett lass spanmål
 blef uppfördt, ehuru med mycken svårighet. Här-
 igenom afhjelpes bristen, som redan var ytterst
 tryckande. Sedan snö föll, hade det icke varit
 någon kyrkohelg eller stämning förr än Jul. Om
 Jul kom församlingen naturligtvis talrikt till
 kyrkan. Men man hade ännu inga kyrkobyhus
 och inga stallar. Hela församlingen installerade
 derföre sina hästar i salen i prestegården, och
 packade in sig sjelfva i köket. Salen var ännu
 oinredd, och derföre fingo de fyrbenta gästerna
 sitt logis der. Icke större än prestegården nu
 var, inrymde han dock hela Wilhelmina försam-
 ling med både hästar och folk; ännu är icke ett
 halft sekel förflutit, och kyrkan inrymmer ej me-
 ra församlingen. Väl led presten intrång igenom
 den ofvannämnda inqvarteringen, men hvad ville
 han göra! *Så går det till i krig; den som är
 hemma, så är han fri*, heter det. Man hade att
 strida med en 40 graders köld; det gick ej an att
 lemna församlingen i sticket. Man redde sig nu
 öfver vintern så godt man kunde. Om våren fö-
 retogos reparationer i prestegården, som derföre
 måste utrymmas. Murarna voro isynnerhet brist-
 fälliga. Man hade uppsatt dem i största hast, en-
 dast såsom en nödfalls-hjelp öfver vintern. Den
 öfriga inredningen var äfven foster af samma
 brådska, och behöfde göras om. Dervid blef nu
 äfven salen inredd. Under tiden tjente boden bå-
 de till matsal och sängkammare. Om midsom-
 maren hade man hunnit så långt att man åter
 skulle inflytta. Men midsommarsdagen lär varit

på en tisdag, och man hann icke få färdigt till inflyttning förr än sjelfva midsommarsafton. Emellertid hade församlingen iufunnit sig till kyrkan redan om lördagen. Nu var här ett brudepar, för hvilket lysning tredje gången afkunnades om söndagen. Presten ville uppskjuta vigseln till midsommarsdagen, på det man skulle få inviga den nya prestegården med dans, men bruden ville att vigseln skulle ske genast om söndagen. Väl hade hon just icke några egenteligen påskyndande omständigheter, men så kunde man väl ändå ursäktas denna hennes brådska, efter hon eljest icke haft brådt om att gifta sig, ty hon hade uppnått sina 50 år: hon ville nu taga tiden i akt: Brudgummen kunde man icke heller förebrå att han ej tagit tiden i akt, ty han var endast 19 år. Icke var han likväl just så noga på en dag, men "efter Stina (eller hvad hon hette) ville så hafva't," så gick han och manade på presten, till dess denne ändteligen måste krypa ur sin bod, för att förrätta vigseln. Brölloppet firades sedan med spel och dans ute på marken kring stubbar och stenar. — Se'n gick hvar och en att såfva "förutan harm och sorg, men Konung Ring den gamle såf hos skön Ingeborg." Med församlingens tillhjälp blef prestegården följande dagen uppstökad, så att man fick flytta derin.

Af 25 nybyggare bestod församlingen vid denna tiden. Blott 2:ne voro skattlaggda: de öfriga voro nybörjare, somliga ännu ogifta, nästan alla skrala och fattiga. Men det var folk af allehanda tungomål, Kreter och Araber och Utlänningar af Rom. En var Dalkarl, två Norrmän,

en var från Medelpad, en hade varit Sämshmakaregesäll i Hernösand, tre voro från Anundsjö, tre från Själevad, fem voro Lappar; de öfriga Infödingar, d. ä. härstammande från nybyggare i Åsele. Jag vet icke huru stor folkmängden var, men den kan svårligen hafva öfverstigit 200 personer, uppnådde sannolikt icke detta antal. Sådan var Wolgsjö capell-församling vid 1790; nu är det Wilhelmina pastorat med 150 nybyggare och 1600 personers folkmängd! På 1790-talet inrättades ännu tvenne andra capell-församlingar i Åsele, nemligen Wiska och Bergvattnet. 1799 blefvo de särskilda pastorater: Wiska blef då kalladt *Fredrica* och Bergvattnet *Dorothea*. Wolgsjön fick på samma gång namn af *Wilhelmina*, men förblef annex under Åsele till 1812, då äfven det blef särskildt pastorat. Så hade nu Åsele i en hast blifvit 4 pastorater. Sjelfva Åsele, *Fredrica* och *Dorothea* gränsa till nedra landet. Endast det sistnämnda stöter till fjellen; de andra båda ligga helt och hållet inom den skogiga delen af Lappmarken och hafva Wilhelmina ofvan om sig. Alla hafva de tillväxt, men intet till den grad som Wilhelmina. Det kommer sig förmodligen deraf, att de nedre trakterna redan vid klyfningen voro temmeligen besatte med nybyggare, så att tillfällen till nya anläggningar voro der mindre allmänna, och förökelsen måste således ske endast genom hemmans-klyfningar. Imellertid har hela Åsele Lappmark nu omkring 450 nybyggare och en svensk befolkning af nära 4000 personer. Akerbruk och Boskapsskötsel äro numera dessas hufvudsakligaste näringsfång: jagt

jagt och fiske endast binäringar, mångenstädes af mindre betydighet. Denna Lappmark är mindre uppfylld af sjöar än de öfriga: det är endast i Wilhelmina man har sådana af betydighet. Derföre torde också fisket ännu ingå såsom en hufvudnäring i många nybyggares oeconomie derstädes. Men i de öfriga socknarna är fisket föga betydligt. Jagt idkas mera allmänt, och var också lönande den tid fogel fanns i skogarna. Ett rätt betydligt antal fogel-lass afgick då härifrån till Stockholm, och voro då verkliga fogel-lass, nu heta de det blott, ty de innehålla merändels blott smör och renstekar. Fogel har nemligen nu på några år varit rätt sällsynt i orten, hvilket man tillskrifver flyttning. Man säger nemligen att skogsfogeln, synnerligen tjädern, stundom instinctsmässigt rigtar sin kosa åt något visst håll och således flyttar ifrån orten. Sker flyttningen åt vester, då säges han snart återkomma, sker den deremot åt öster, då blir det lång tid brist på fogel. Man vill förklara dessa phænomen på det sättet, att fogeln, när han flyttar åt vester, möter fjellen och, då han märker att han kommit ifrån sin egen region, vänder om. Men när han flyttar åt öster, så möter han hafvet (Bottniska Viken). I dimmig väderlek skall det då ske, att han gifver sig åstad att flyga utåt, men tröttnar sluteligen, faller ner i sjön och drunknar. Huru grundadt detta kan vara, vet jag icke. Skulle så vara att skogsfogeln gifver sig åstad att flyga ut åt hafvet, så tyckes sjöfarande någon gång hafva bordt blifva det varse, hvilket jag dock aldrig hört omtalas. Säkert är dock, att fogeln

ibland är ymnig och ibland sällsynt: omskiptena äro ganska märkbara. Sedan fogeln försvann, har också jagten för det mesta blifvit inställd i Åsele Lappmark, ty den inskränkte sig hufvudsakligen till fogel. Man skjuter yäl också ekorrar, men det slår ej särdeles till spans. Den jagten synes mer tillhöra Norra än Södra Lappmarken. I Åsele Lappmark födas, utom kor, får och getter, äfven svin, hvilket, mig vetterligen, icke eger rum i någon af de öfriga Lappmarkerna. Försök med dessa kreatur hafva blifvit gjorda i Arieplög och Qvickjock, men misslyckats. De tåla kanske icke klimatet. Smör är Åsele-boernas hufvudsakligaste exportvara, och lärer detta, såsom i allmänhet Lappmarks-smöret, vara af synnerlig godhet, hvilket då är att tillskrifva de goda betesmarkerna. Men mellan sommar-smör och vinter-smör är stor skillnad. Det förra är gult och frodigt, det sednare hvitt och mycket magrare. Det torde väl vara sammaledes äfven på andra orter, men troligen är skillnaden mindre stor än här. Skulle det icke vara så, att Lappmarks-smöret mer värderas än annat, så vore det oförklarligt, huru det kan betalas så dyrt på Åsele marknad, då det likväl måste transporteras landvägen derifrån till Stockholm. Det har stundom gällt ända till 5 R:dr B:co pundet — ett pris, till hvilket man väl ock kan få skäligen godt smör i Stockholm. Huru stort utsäde Åsele Lappmark har, vet jag icke, men förmodar att det icke bestiger sig till mindre än 1000 tunnor. Afkastningen torde per medium icke kunna beräknas till högre än 4:de kornet.

Jag kan här icke underlåta att egna en re-

flexion åt den opinion, som, i anledning af de tätt på hvarandra följande missvextåren, som nu en tid bortåt hemsökt Norrland, yttrar sig, nemligen, att åkerbruket derstädes blifvit drifvet till en i förhållande till klimatet onaturlig höjd. Man har börjat uppå resonera, att Norrlänningarna borde slå sig hufvudsakligen på boskapsskötsel, och idka åkerbruket endast såsom en binäring. Jag kan alldeles icke dela den åsigten. Att boskapsskötsel i ett sådant land som Norrland bör vara en hufvudnäring, erkännes; men dertill behöfver den icke först nu förvandlas, den är det redan, och har väl i alla tider varit det. Skulle någon tvifla derpå, torde han blott behöfva rådfråga Tull-Journalerna i Stockholm, och der se efter hvarifrån det mesta smöret kommit, eller gå omkring på Upsala Distingsmarknad, och se efter hvad Norrländningarna föra i sina skrindor. Allrabbäst veta Pastorerna i Norrland, att boskapsskötseln är en hufvudnäring i orten: smör är deras reelaste inkomst: det är den vara de hafva att förvandla i penningar, likasom i Upland och Skåne spanmål. Man talar om den nød, det betryck och den förlägenhet, som Norrland råkat uti under dessa åren, och vet att den härrör af missväxt, men att missväxten icke mindre drabbat ladugården än kornladan, lära få hafva kommit att tänka uppå. På 1830 års missväxt, måste undsättnings-spanmål anskaffas: det är något som händt någon fler Province än Norrland, och lär icke kunna åberopas såsom något skäl, hvarföre man bör lägga ner åkerbruket. 1831 och 32 års missväxter gjorde Norrland till föremål för den allmänna välgöreheten och för almosor: det är

först något utomordentligt och som med rätta kan citeras, men dessa missväxter voro i nästan lika hög grad missväxter på hö som på spanmål. Att man 1831 icke fick hälften korn mot vanliga år, hafva alla talt om, men hvad verkan den omständigheten, att man icke heller fick mer än hälften hö, skulle utöfva på ett folk, som till den grad stöder sig på boskapsskötseln, som Norrländningarna; det har man icke kommit sig att besinna. Man ropade, emedan det sved, men hvarifrån svedan kom, utredde man icke. Man ropade blott missväxt! missväxt! likasom Fransmännen 1813 Cosak! Cosak! om det ock var Tysken, som höll efter dem. Man begärde spanmål — mjölk kunde man ju icke begära — hvarifrån skulle man få den? Men derföre att man hade brist på mjölk, derföre gick det så mycket spanmål. Spanmåls-missväxten gaf ett hårdt slag, men hö-missväxten, den gaf hjertestöten: så är min öfvertygelse. Då en missväxt tömt min kornlada, så fylles den åter af en påföljande god skörd: har jag blott jorden kvar, så har jag korn att vänta. Men när jag slagat ut min boskap, och mina grannar gjort sammaledes, hvarifrån skall jag då åter få boskap? Kor växa icke ur jorden som korn. Till Småland har jag långt och penningar är jag utan. Och då vill man, att jag skall öfvergifva åkerbruket till på köpet, och slå mig blott på boskapsskötsel! Nej, ifrigare än förr, måste Norrländningarna slå sig på åkerbruk, om de någonsin mer skola komma på grön qvist. Af sina ladugårdar hafva de på några år bortåt icke att vänta sig på långt när så mycken afkastning som tillförne, dels emedan en

förminskad ladugård icke kan gifva så mycket, som den oförminskade, dels emedan äfven af det lilla som gifves, mycket måste användas för att åter sätta ladugården i samma stånd som den var. Man måste sätta med kalffvar, för att få kor i stället för dem som man under höbristen slagtat ut, och de uppfödas icke utan mjölk. Att ifrån åkerbruk återgå till boskapsskötsel, det är ett steg tillbaks på Culturens bana, hvilket väl intet civiliseradt folk bör taga. Ett odladt land, förvandladt till en betesmark, skall alltid med missnöje och en viss sorglig känsla skådas af menniskovännen (*). Hvad är blifvet af mindre Asiens samt Bactrianas och Sogdianas fordom för sin bördighet, sin starka befolkning, så ryktbara slätter, sedan de började trampas af Usbeckers och Turkomanners hjordar! Och sjelfva Palestina, detta herrliga, förlofvade land, hvad har det blifvit, sedan hjordar började trampa dess fält? Mjölk och smör omtalas af Propheterna just för att beteckna dess ödeläggelse. Jag vet att man skall anföra mot mig klimatets himmelsvida skillnad, och triumferande utropa att dessa exempel här alldeles icke hafva någon tillämpning; men hela Verldshistorien skall dock vittna, att ett land icke kan föda hälften så många innevånare med boskapsskötsel, som med åkerbruk. Den satsen gäller både i upp- och afslag. I sednare fallet äro exempel redan anförda. I förra fallet må jag — på det vi nu må komma oss sjelfva och

*) Impius hæc tam culta novalia miles habebit,
Barbarus has segetes.

vårt eget klimat något närmare — anföra det Östra Europas ofanteliga slätmark, der fordom Scythers och Sarmaters fåtaliga horder betade sina hjordar, der nu Rysslands colossala jättemakt odlar sina fält, med armar oräkneliga såsom sanden i hafvet. Vittnade ock icke Historien, så skulle dock hvars och ens egen erfarenhet vittna, och, vid en nogare besinning af sjelfva saken: hvad är ett tunneland äng mot ett tunneland åker? Det förra är för en rätt landtman också oundgängligt — det förstås — ty åker och äng föda hvarandra och bero af hvarandra, men just därför skola de ock samfäldt skötas. Af skog och mark får jag åker; af åker får jag äng. På sådant sätt har just denna Åsele Lappmark, som jag nyss omtalat, blott inom en mansålder fyrdubblat sig sjelf, och föder nu lika väl sin fyrdubbla folk-mängd, som fordom sin enkla: Nybyggarna lefva icke nu sämre än då, äro icke nu fattigare än då. Men låt oss icke hafva befattat oss med åkerbruk, utan blott vinlagt oss om äng: vi skulle hafva stått just jemt på samma punct: vi sakna icke exempel derpå. På Arieplogs Prestebol, och äfven på ett och annat nybygge i samma Socken, har man gått den vägen, och följderna har blifvit just den jag sagt. Årligen för man ut gödseln på vallen och årligen måste man göra det: han blir eljest mager och mossbelupen. Han kan icke ens underhålla sig sjelf: den spillning som erhålles af sjelfva vallens product vore otillräcklig; man måste använda producten af myrängarna äfven. Men huru få ställen är det icke, som hafva en sådan tillgång på myrängar? Då nu sådana ställen, der man icke idkat åkerbruk, ännu stå

på samma punct som fordom, hafva deremot de nybyggen i samma Socken, der man slagit sig på åkerbruk, stigit otroligt, och det icke blott till åker utan ock till äng. Man föder der väl dubbelt så mycket kreatur som i förstone, ja väl deröfver, under det man på de förra ställena föder knappt lika mycket. De som ingen åker haft, hafva också lidit icke mindre af missväxterna än de som haft det. De hafva måst förminska ladugården, köpa mer korn än vanligt och dyrare än vanligt. Nej, att öfvergifva åkerbruket går omöjligen an: det vore att öfvergifva den plank, vid hvilken man efter skeppsbrottet fäster enda hoppet om räddning, och gifva sig handlöst åt botten. Jag har allt för mycket sett, huru, äfven i sjelfva Lappmarken, åkerbruket är hufvudkällan för landtmannens uppehälle, och enda medlet att bereda utväg till bergning åt en starkt tilltagande folkmängd, att jag skulle kunna öfvertygas om motsatsen. Jorden gifver människan sitt uppehälle, men öppnar för henne icke sina håfvor utan att de framlockas genom arbete. Man måste rista och plöja jorden, eljest ligger hon i evig linda. Men när jag nu ristat och plöjt, tror man då att jag gör mig så stor skada igenom att så? Aldrig har jag hört att man räknat säden förlo-rad genom ett oår. I halmen och den slösäd, som ändå erhållits, har man räknat den betald. Det är endast den säd man hoppades uppå, som man gick miste om, icke den som man sådde. Man använder nemligen slösäden till bröd, och gör derigenom en högst vigtig besparing: man skulle eljest få köpa dubbelt så mycket spanmål. Att brödet af slösäden icke är för rart att spisa på,

lärer väl hvar och en inse, och har jag redan tillförne talt derom, men det är dock hjälpe- ligt i en landsort, der man har temmelig god tillgång på sofvelvaror: det är icke brödet som man skall äta sig mätt af, utan det man äter vid brödet. Jag har äfven sjelf varit i tillfälle att erfara, huru icke ens missväxten betager åkerbruket sin lönande egenskap. Jag sådde 1832 ett skäl ($\frac{1}{8}$ tunna) korn. Skörden blef, såsom allmänt i landet, dels omogen, dels frusen, men så usel den ock var, skulle säkert $\frac{1}{2}$ tunna erfordrats för att motsvara den nytta man deraf hade i hushållet. Det förstås att den i absolut värde icke kunde svara mot $\frac{1}{2}$ tunna, men i relativt värde, efter omständigheterna, gjorde den det: det var surrogat för $\frac{1}{2}$ tunna, och åtminstone ett naturligare surrogat, än renmossa, bark och hvad det allt är, som man recommenderar såsom nödbrödsämne. Med tillblandning af potates erhöles ett bröd, fullt ut så godt som det man allmänneligen brukar i orten äfven under goda år. Nej! må renarna få behålla sin mossa, må Hög-Asiens hedar och Lappmarkens fjellar, der allt åkerbruk är omöjligt, vara boskapsskötseln ensamt förbehållna, men der åkerbruk är möjligt, der bör, der måste det idkas, om man af jorden vill hafva den nytta man kan hafva. Man måste väl då kännas vid oår, men manne de som idka blott boskapsskötsel äro frie från all sådan olägenhet? Jag har redan anmärkt att de sednaste oåren ej varit stort mindre kännbara för Norrlands boskapsskötsel än för dess åkerbruk, och hvarje landtman i riket har säkert erfarit, att hans höbol ej är mindre exponeradt för afslag än hans spanmåls-skörd. Jag vet att

Lappen oftare råkar på obestånd än Nybyggaren, och att den förres obestånd är mera ohjelpigt än den sednares. När jag skall lefva ensamt af min boskap, hvad skall jag då lefva af, om jag måste slagta ut min boskap? Då måste jag ju sjelf bita i gräset.

De nu så tätt på hvarandra följande missväxtåren hafva väckt en sådan desperation i afseende på Norrland, att jag hört den tanken yttras af mer än en upplyst och för det goda nitälskande man, att man genom indirecta medel borde rent af afvända dess innevånare ifrån åkerbruk, och att dessa, åtminstone till någon del, borde utvandra till de sydligare orterna. Hvad det förra beträffar, har jag redan resonerat allt för vidlöftigt, och må nu ej säga vidare än: *incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybdin* (från ytterlighet till ytterlighet). Hvad åter det sednare beträffar, så tål äfven det sin reflection. Låt oss nu komma vandrande till de sydligare provincerna, hvad har man der att bjuda oss på? Jo, arbetsförtjenst. Det är visserligen godt och väl, men der finnas ju redan förut en hop folk, som lefva just genom arbetsförtjenst. De äro dyrlegda, heter det, men männe också de sjelfva tycka sammaledes, männe de förtjena mer än de behöfva till sitt lifsuppehälle? Har man betänkt hvilken revolution ett sådant tillströmmande af nytt arbetsfolk skulle åstadkomma i de förras ställning och vilkor? Har man icke sett hvad nöd ett enda missväxtår förorsakar, äfven i de bästa sädesprovincer, och hvilken folk-class det är, som aldrig först och känbarast hemsökes derutaf? Har man icke sett huru staten måst skaffa utvägar

till arbetsförtjenst, och dock vill man ännu föröka antalet af dem, som på sådant sätt skola hafva sitt uppehälle! Man talar om nöden och uselheten i Norrlands nybyggare-stugor, men månne den icke finnes i lika hög grad på ägorne af de ståtligaste herregods, om man vill titta in i torpare-kojorna? Vi äta maldbröd, vi äta under missväxtår barkbröd, vi få då väl också svälta och lida nöd, men vi hafva åtminstone en hugsvalelse i hoppet på tillkommande bättre tider, i medvetandet att vi sitta under vårt eget tak och att vi arbeta åt oss sjelfva, att våra barn och efterkommande skola skörda frukten af vårt arbete. Svälta vi, så slippa vi dock se huru andra frossa, vi slippa gå och lägga oss på marken och smälta hungern, medan våra arbetskamrater, som äro i herregårdens bröd, gå att äta. Hvad är jag såsom torpare? En beständig dagakarl, en slaf för mig fremmande, intressen, en kastboll för annars mans nycker. Jag har icke en torfva som jag kan kalla min, jag vet att jag icke har någon varaktig stad, att en nyck är tillräcklig att jaga mig ifrån mitt hem. Jag kan ingenting fästa mig vid, jag har inga förhoppningar för framtiden, som kunna uppsporra min verksamhet. Hågen drar halfva lasset, heter det eljest, men här gäller det att gå och drömma som oxen, den der endast af piskan kan uppsporras. Här gäller icke, *du sol statt stilla i Gibcon!* utan: Gud låte dagen snart bli slut, att jag måtte slippa ur oket! Nog går det att arbeta för födan, medan man icke har någon annan än sig sjelf att föda; men när jag fått stugan full med barn; då vill det hålla hårdt, och ingen godsägare beräknar de villkor,

han gifver mig som torpare, på en hop ungar som blott duga att äta, utan på en man som duger att arbeta. Nå, men man kan ju låta bli att skaffa sig dessa ungar! Ja, nog är det sannt, men huru går det då med det der: *se det är icke godt att mannen blifver allena*, och med det der: *varer fruktsamme, förökens och uppfyller jorden* —? Det vissa är att i torpar-stugorna icke mindre trasighet och elände finnes än i nybyggare-stugorna i Lappmarken; hvad har jag då för skäl att byta? Eller månne, fast jag icke vinner, samhället ändå vinner derpå? Det kan jag omöjligt öfvertygas om. Dalkarlen svärmar nu kring byggden och söker arbete, men har väl samhället nu i honom en bättre och nyttigare medborgare, än då han satt hemma och åt sitt barkbröd, då han hyste hos sig frihetens vagga och hela fäderneslandets hopp och räddning, då Christian Tyranns härar vände om ifrån hans gränser, sägande: "ett folk som äter träd och dricker vatten kan icke fanen ens slåss med, än mindre människor!" På ett sådant nödens och fattigdomens folk berodde en dag ej mindre än Sveriges frihet: en sådan dag kan ännu en gång inträffa. . . . .

Sedeförderfvvet smyger nog sjelfmant äfven till aflägsna vinklar och vrår; man bör ej fara kring fremmande länder för att riktigt insupa det. Jag vill ej fara kring gator och gränder för att sopa ihop smuts. Man har nog en tillräckligt talrik arbets-klass förut, hvars sjunkande moralitet väcker bekymmer, och hvars uppehälle stundom sätter samhället i förlägenhet. Hvad våda en öfverflödande arbets-klass med sig hafver, det visar

Englands exempel. Hvem önskar sig dessa stormiga upplopp, föranledda af nöd och brist på arbete: dessa ofanteliga fattigförsörjningar, som skola underhålla en sjettedel af hela folkmängden? Nej, bättre Norrlands fattigdom än Englands rikedom. Vål hafva vi haft missväxtår, väl synes vår ställning förtviflad, men det vet jag, att aldrig storm och oväder föregick, utan att lugn och solsken följde. Allvisa äro Försynens skickelser: der olyckan synes som störst, der är den ofta det bästa som hända kunde, och så tror jag att händelsen här är. Från 1821 till 1829 hade Norrland ingen missväxt, utan oftast ymniga skördar. 1826 exporterades till och med spanmål till Upland! Man började glömma hvad land man var uti, man började glömma morgondagen, och lefva blott för dagen. De fyra eller till och med fem på hvarandra följande missväxtåren hafva gifvit en lära, som väl är dyrköpt, men också just derföre torde så mycket längre behållas i minnet, den att spara det ena årets öfverflöd till det andras brist. När hvar och en för sig gör det, så har man en magazins-inrättning, som säkrare än någon annan uppfyller sitt ändamål. För mycken öfversvämmande lyx och förderf satte missväxtåren också en väldig dam: var den hård, så hoppas jag att den icke skall blifva utan varaktighet. Men att tro, att vi icke mer kunna få något godt år, det är lika orätt som att under de goda åren icke tro, att vi icke skulle få något missväxtår. Fem missväxtår å rad innebära väl någonting förfärligt, men som det är en händelse, hittills utan exempel, så bör det icke heller påräknas såsom en hvardaglighet hä-

danefter. Lika litet som Egyptierna fordom öfvergåfvo åkerbruket för de sju missväxtåren, lika litet böra vi göra det för de fem. Gerna alla slags binäringar, så vidt åkerbruket kan drifvas derjemte, men i annat fall: bort med dem! Hvarken terpentiu, eller pottaska, eller tjära, eller salpeter kunna ersätta åkerbruket, men de kunna hjälpa det att föda en tillväxande folkmängd i ett hårdt land.

Vi hafva haft missväxt. Vi hafva behöft undsättnings-spanmål och fått den: det är ovisst, om och när vi kunna den återbetala; men skola vi någonsin kunna det, så måste vi beflita oss om åkerbruk — göra vi det ej, så skola vi hvart enda år behöfva undsättnings-spanmål. Vi hafva varit i nöd, vi hafva behöft understöd, och vi hafva fått. Det ädelmod, den gifmildhet, hvarmed man skyndat till vårt understöd, är beundransvärd, och historien torde bevara händelsen såsom ett af de vackraste drag af denna nyare tiden. Äfven detta har jag dock hört klandras, såsom skolande hafva till följd likgiltighet, översamhet och sorglöshet för morgondagen, sedan man fått vanan att lefva genom andras gåfvor. Det vill säga: vi skulle genom de der understöden hafva blifvit förvandlade till ett tiggarefolk. Väl lemnar jag derhän hvad effect de kunna hafva på en och annan dräfflinge, hvilken i alla fall hade måst födas på andras bekostnad eller också svälta ihjel; men hvad det Norrländska folket i allmänhet beträffar, så misskänner man det alltför mycket, om man tror, att ett understöd i nödens stund skulle kunna förvandla det till tiggare och lättingar. Hvarken i ena eller

andra afseendet bör man förtvifla om Norrland och dess innevånare. Efter slaget vid Cannæ tackade Romerska folket Consulen Varro att han ej förtviflade om Republiken: der voro långt större anledningar till förtviflan än här. Nej, tillväxe Norrlands åkerbruk och befolkning! Den dag kan komma, då Svenska folket skall glädja sig att Norrländningar finnas, och att landet icke blifvit utrymdt.

Huru nybyggs-culturen i Åsele börjat och framskridit, har jag redan förtäljt. Näst Åsele kommer Lycksele, både i grannskap och i tillväxt. De skattlagda nybyggarens antal besteg sig 1790 till 97, såsom redan är anfördt. Huru stort de oskattlagdas antal var, vet jag icke, emedan Holmströms tabell, hvarur uppgiften är tagen, icke gifver det tillkänna. Enligt en skriftelig uppsatts, som jag har att tacka samma Herr Holmström för, uppgår nu de skattlaggda nybyggarens antal i Lycksele Lappmark till 354, och de oskattlagdas till 127, således tillsammans 481. Folkmängden af nybyggare bestiger sig till något öfver 3000. Äfven här har nybyggs-culturens tilltagande föranledt inrättandet af en ny församling, nemligen Stensele, som grundades 1815 såsom Capell-Församling under Lycksele, men 1822 blef eget pastorat. Sorsele är väl en gammal Lappförsamling, som i halftannat århundrade varit annexa under Lycksele, men nybyggs-culturens tillväxt har föranledt äfven dess utbrytande och förvandlande till eget pastorat, hvilket skedde år 1821. Sjelfva Lycksele Socken gränsar till nedra landet och upptager nedre delen af Lycksele Lappmark, men Sorsele och Stensele gå upp till fjel-

len, den förra efter Windel-elfven, den sednare efter Ume-elfven. Såsom en gammal Fjell-Socken, härleder Sorsele, på samma sätt som Arie-plog, sin Svenska befolkning hufvudsakligen från en Prestslägt, och från Lappar som blifvit försvenskade. Såsom i Arie-plog och Silbojock någon af de första presternas söner blef klockare och derigenom stamfar för nybyggare, så var det äfven här. Herr *Henric*, hvars tillnamn lärer varit *Lyckselius*, var Capellan i Sorsele på 1670, 80 och 90-talet, och hade en styfson vid namn Hans Ersson, som blef klockare på stället — att *Lyckselius* haft några egna barn omtalas icke. — Vid 1790 voro i Sorsele, såsom kyrkoboken utvisar, 14 nybyggare, af hvilka 9 voro af Hans Erssons slägte, och 2 Lappar. Stensund är äldsta nybygget i Sorsele och lärer vara upptaget redan vid början af 1700-talet. Det är stamorten för Hans Erssons slägte. Näst Stensund äro Öhrnäs och Dragnäs, upptagna omkring 1760. Öhrnäs är upptaget af Johan Hansson, en sonson till Hans Ersson, och Dragnäs af tvenne Lappar, Nils Mårtensson och Hans Mårtensson. Saxnäs är vid 1750 upptaget af en Lapp, vid namn Jacob Pehrsson. Alla dessa Lapp-familjer hafva blifvit försvenskade och genom giften införlifvade med Hans Erssons slägt. Sandselet har också blifvit upptaget på 1750-talet. Pehr Thomason, som varit dess anläggare, uppgifves vara kommen från Arvidsjaur, och har sannolikt äfven varit Lapp. Af de nuvarande nybyggarena i Sorsele äro 7 Lappar, de förra Lapp-nybyggarens afkomlingar icke inberäknade, ty dessa äro redan längesedan Svenskar och röja icke alls något

Lappskt. Jemför man nu detta med hvad jag redan uppgifvit vid Arieplog och Wilhelmina, så skall man finna att Fjell-Socknarnas nybyggare till icke så liten del hafva sin upprinnelse från Lappar. I Sorsele äro nu, enligt Herr Holmströms uppgift, 44 skattlaggda och 15 oskattlaggda nybyggare, och hela folknummern af nybyggare uppgår till 450 personer, kyrkoplatsens åboer dervid inberäknade. År 1790 utgjorde den blott 90 personer. I Stensele Socken äro 50 skattlaggda och 42 oskattlaggda nybyggare, i sjelfva Lycksele Socken åter äro 260 skattlaggda och 70 oskattlaggda. Det årliga utsädet i Lycksele Socken beräknas till 780 tunnor och i Stensele till 160, och sädesaringen per medium, i vanliga bättre och sämre år, calculeras på förra stället till $3\frac{27}{77}$, på det sednare till $2\frac{7}{8}$ korn *). I Sorsele skall årliga utsädet uppgå till högst 64 tunnor **). Sammanslår man nu allt detta, så finner man, att årliga utsädet i hela Lycksele Lappmark bestiger sig till 1000 tunnor. Korn är det mesta som odlas, Råg blott obetydligt. — Så är äfven i allmänhet förhållandet i hela Westerbotten.

Af det som hittills blifvit anfördt, kan man finna, att Lycksele Lappmark ej gifver Åsele mycket efter i nybygges-cultur. Deremot står

Pite

---

*) Holmström. Såsom Länsman i dessa båda Socknar är han, onekeligen bättre än någon annan, i tillfälle att gifva en tillförlitlig uppgift i dessa delar, men bråket $\frac{27}{77}$ tyckes vara ett alltför mycket bestämdt tal uti en så obestämd sak: $\frac{1}{8}$ torde vara så bestämdt, som man i en sådan fråga kan begära.

**) Holmström, under citation af Pastor Ullenius.

Pite Lappmark långt efter Lycksele. Det torde komma sig till någon del af det nordligare läget, mycket af den mer sterila och oländiga naturliga beskaffenheten; men mest kanske af den omständigheten, att nybygges-culturen der sednare börjat. I Lycksele nedsatte sig första Nybyggaren redan 1674, såsom ofvan är sagdt, men i Arvidsjaur först 1760. Vål funnos i Arieplog redan förut nybyggare, men de suto der blott såsom Fiskar-Lappar, idkande endast boskapsskötsel — utom jagt och fiske — och detta ändå högst dåligt. Arieplogs nybygges-cultur hejdades dessutom i sitt framskridande, såsom här förut är sagdt, och tager sin egenteliga början först vid 1810, då bruket upphörde, och åkerbruket här såsom anorstädes började vinna insteg. I Arvidsjaur äro Glommersträsk och Abborträsk de båda äldsta nybyggena. Vid det sednare har, såsom i Gråträsk, odelbarhets-principen gjort sig gällande, hvarföre det ännu har blott en åbo, hvilken också, såsom Gråträskboerna, är en förmögen man. Glommersträsk, eller, som det ock kallas, Glommersliden har redan 9 grannar. Såsom jag i min Journal omtalat, är Arvidsjaur egenteligen en coloni från Skellefte. Så vidt jag känner, har der ingen Lapp tagit upp nybygge och blifvit försvenskad. Icke heller finnas några afkomlingar af Prestslägter, utan hela Nybyggare-befolkningen är af oblandadt ursprung, af Svenska bönder, hvarföre också dialecten icke skiljer sig från Böndernas på nedra Landet: det är Skellefte dialect som talas. I hela den öfriga södra Lappmarken talas ett renare språk, som onekeligen härleder

sitt ursprung från presterna. Äfven i Åsele och Lycksele finnas afkomlingar af Presteslägter, ehuru den starkare inflyttningen från det närbelägna nedra landet tagit öfverhanden. Jag håller för troligt att mången af de första nybyggarna till en början varit tjenstehjon hos presterna, och just derigenom blifvit dragna in i landet. Kanske är detta förhållandet till och med med någon af de Finnar, som, enligt hvad ofvan är anfördt, aldraförst togo upp nybyggen.

Sedan nybygges-culturen i Arvidsjaur börjat, har den ock framskridit med icke mindre fart än i Åsele och Lycksele. Der lära nu vara omkring 120 nybyggare, och Svenska folkmängden uppgår till 900 personer. I Arieplog uppgår den blott till 250. Ehuru jag icke har någon uppgift på årliga utsädet i Arvidsjaur, tror jag mig dock kunna beräkna det till 250 tunnor. I Arieplog torde det ej uppgå till fullt 50. Af allt detta finner man nu, att Svenska folkmängden i södra Lappmarken är omkring 8000, årliga utsädet något öfver 2000 tunnor, kanske 2500. Årliga afkastningen torde, när man beräknar missväxtåren, icke kunna uppskattas högre än till 6000 Tunnor. Hela södra Lappmarkens årliga utskyld till kronan lärer bestiga sig till 1260 R:dr B:co, deraf 1000 belöpa sig på nybyggarna, det öfriga på Lapparna.

Det är en allmän opinion att Lapparna förminsas, och det i samma mon som nybyggarna förökas, men detta öfverensstämmer icke helt och hållet med verkliga förhållandet i södra Lappmarken. Enligt mantals-längden af 1741 besteg sig hela Lappska folkmängden i Södra Lappmar-

ken till 2100 personer; nu utgör den vid pass 1900. Deraf finner man att en minskning väl skett, men ingalunda så betydlig, som man vanligen föreställer sig. Minskningen har skett i Åsele och Lycksele; i Arieplog står folknumern på samma punct, i Arvidsjaur har den ökats. Förhållandet är följande: År 1741, Åsele 469, Lycksele 824, Arieplog 615, Arvidsjaur 203. År 1831 Åsele 300, Lycksele 500, Arieplog 600, Arvidsjaur 500 *). Minskningen i Åsele och Lycksele härrör sannolikt hufvudsakligen deraf, att nybyggarna blifvit innehafvare af Lapplanden i skogstrakterna, hvarigenom inga Skogs-Lappar kommit att bibehålla sig. Dessutom upptagas, i den ofta citerade mantals-längden, 210 såsom blott Fattig-Lappar i Lycksele, hvilka förmodligen efter vanligheten utvandrat åt andra håll att söka sitt uppehälle. Hvad Sorsele beträffar, så har jag vid jämförandet af kyrkoboken från 1790 med den nuvarande funnit, att Lapparnas antal då uppgick till 323 personer; men nu till 360, hvaraf synes att antalet äfven der ökats sedan 1790. Uti mantalslängden 1741 äro sannolikt äfven de Lappar af Ranbyn, som egenteligen höra till Norrige, upptagna, hvilket icke är förhållandet i min räkning. I Arieplog har Lapparnas antal varierat, så att det än varit mindre, än större, men dock alltid hållit sig omkring 600. Att Lappska folkmängden icke ovillkorligen måste minskas för den Svenskas tilltagande, det visar exemplet med Arvids-

---

*) Summorna upptagas i rundt tal, emedan jag icke vet dem på ziffran. I Åsele är ej fullt 300, Lycksele har jag på höft upptagit till 500.

jaur, der den, oaktadt nybyggare-culturens stora framsteg, icke allenast icke aftagit utan ock tillväxt. Vål har man der börjat finna Lapplanden nog inskränkta, och åtskilliga hafva derföre flyttat till Arieplög och skaffat sig Lappland der, men detta måste mera anses såsom en följd af Lapparnas egen förökelse än af Svenskarnes tillkomst. Visserligen hafva Nybyggarna och Skogs-Lapparna någon olägenhet af hvarandra; nybyggarna derigenom att renarna trampa deras slottesmyror, och Lapparna derigenom att nybyggarna jemte dem idka fiske. Dessa olägenheter äro grundade i sakens natur och kunna icke hjälpas: de måste å båda sidor tålas. Men det är i ett annat afseende som nybyggarna på ett långt känbarare sätt skada Lappen, och detta alldeles mot allt naturligt förhållande, nemligen genom skogseldar. Det är en allmän osed som nybyggarna hafva att sätta skogseld i närheten af sitt nybygge för att derigenom få godt sommarbete för sin boskap. Så skadligt detta blifver äfven för dem sjelfva i längden, så förblindar dem dock den tillfälliga nyttan. Der skogselden gått fram, blifver verkligen snart en ganska god bet. Men när den varat en tid bortåt, försämras den smånigom och upphör slutligen alldeles. Då blir det gamla brännlandet en alldeles onyttig mark, utan dugelig skog, utan gräs och, hvad som för Lappen är det värsta, utan renmossa. Skulle ändå elden inskränka sig inom den trakt som nybyggaren kan begagna till betesmark! Men hvilken kan beräkna hurn långt elden kan utbreda sig uti den omäteliga sammanhängande skogen? Kommer icke regn och släcker honom, så rasar han

ohejdadt och ödelägger hela mils-sträckor. Med detta ofog har det redan gått så långt inom Södra Lappmarken, att Lapparna icke mera kunna tillbringa vintern inom Lappmarkens område, om de ock ville det, utan måste flytta ner på landet. Det är nödvändigt att öfverheten med en kraftig mellankomst sätter en gräns för detta onda, om landet icke skall i grund föderfvas. Väl innehåller 13 § af Lappmarks-reglementet en föreskrift huru man bör förhålla sig då skogseld yppas, men den följes icke, och kan också i vissa fall svårligen följas. Så vidsträckta som Lappmarks-Socknarna äro, är det svårt och nära omöjligt för en kronobetjent att vaka öfver skogseldars släckande, heldst som det oftast händer att de på en gång brinna på de från hvarandra mest aflägsna trakter. Också beräknar Lappmarks-Reglementet blott tillfällig skogseld, och förutsätter icke att nybyggarena sjelfva antända den. Här är mindre fråga om att släcka skogseld, än om att förebygga dess tändande. Visst kan man utsätta viten och svåra straff, men dermed kommer man icke långt, ty den, som antänder, skrifver icke sitt namn dit: huru vill man taga rätt på honom? Det är egoismen som förmår nybyggaren att antända, man måste söka att undanrödja bevekelsegrunderna, så skall snart också följderna uteblifva. Jag bränner för att få betesmark, men låt mig blifva öfvertygad, att jag af den betesmarken icke får någon nytta, att jag tvärtom kommer att lida en stor förlust, så skall jag nog låta bli att bränna. Man drifver mig från hemmanet för det jag ej förbättrar, månne det icke är större skäl att fördrifva mig för det jag förderfvar? När jag

bränner skogen, då tillskyndar jag det allmänna skada; den bör jag vara skyldig att bota så vidt ske kan, och om mitt hemman går härtill, så har jag just icke skäl att klaga öfver någon synnerlig orättvisa. Min tanke är nu den, att man, till förekommande af nybyggarens uppsåtliga brännande, borde statuera, att, derest skogseld yppar sig i en nybyggares granskap, denne skall vara verksam för dess ofördröjeliga släckande, och det vid hemmanets ovilkorliga förlust. Han bör nemligen genast, då han blir den varse, begifva sig dit med allt sitt folk för att släcka, lemmande hemma blott en person till husets nödvändiga tillsyn. Han bör ock gifva bud till närmaste grannar, hvilka också vid något visst utsättande vite böra vara skyldiga att skynda till biträde, med man ur hus. Det viktigaste är naturligtvis här, som vid annan eldsvåda, att skynda innan elden alltför mycket hinner gripa omkring sig. Om dagen är det svårt att släcka, ty då brinner det som häftigast, men om natten, isynnerhet mot morgonen, är elden mattast, då torde rätta släckningstiden vara. Bästa släcknings-metoden lär vara att slå med en tall-ruska. Lågen blir derigenom qväfd och snart äfven sjelfva elden. På detta sätt avancerar man ganska fort med släckningen: man behöfver icke släcka inåt brännaden, utan endast hålla sig vid brädden. Släcker man blott vid brädden, så behöfver man ej frukta för den eld som ännu kan hålla uppå att brinna innaför, ty der elden en gång gått fram: der kan han icke komma andra gången, emedan alla brännbara ämnen förra gången medtogos: han finner der ingen näring. Men nog händer det,

att han lefver ännu länge på vissa ställen inom sjelfva brånaden, underhållen i stubbar, vindfäll-
 len, föskstommar o. s. v. Sjelfva marken kan
 icke underhålla elden längre än några minuter,
 ty de små brännbara ämnena äro snart förtärda
 och han måste beständigt avancera framåt: blir
 han hindrad derifrån, så dör han. Så omöjligt
 det således än synes, att släcka en hel skog som
 brinner, så är det dock en möjlighet, och en en-
 da person kan göra underverk. Härmed befatta
 sig dock icke nybyggare nu för tiden, huru skul-
 le de gifva sig att förstöra sitt eget verk! Men
 låt skogselden blifva dem vådlig, så skall man
 nog se att han blir släckt, eller, hvad som bät-
 tre är, att han icke skall tändas. Yppar sig nu
 skogseld i en nybyggares grannskap inom en mil
 ifrån hans hemvist, eller i trakten af hans fäbod-
 ställe eller slottes-myror, och han ej kan styrka,
 att han gjort allt sitt till för att dämpa honom;
 gånge från hemmanet. Har elden, oaktadt alla
 bemödanden, icke kunnat dämpas, ja äfven fastän
 han blifvit dämpad, värje sig med ed, att den
 icke med hans vetskap eller vilja uppkommit,
 derest icke orsaken eljest kan ådagaläggas. För-
 öfrigt bör det stadgandet i Nybyggare-Reglemen-
 tet gälla, att man icke får öfvergifva eldsläcknin-
 gen innan all fara är förbi; då skall sjelfva be-
 sväret och tidsspillan mycket bidra till att af-
 skräcka från skogseldars upptändande. Mitt för-
 slag är kanske olämpligt; måtte då någon annan
 uppgifva ett lämpligare; något måste vidtagas för
 att sätta en gräns för detta orimliga brännande,
 som alldeles förderfvar landet, och är det obe-
 gripligt att man allt hittills låtit det fortfara utan

att foga några anstalter för dess kraftiga hämmande. I norra Lappmarken bränner man mindre, emedan nybyggarna derstädes merendels sjelfva hafva renar, och om vintern förrättas körslor med renarna, hvarföre de ock måste vara angelägna om att hafva betesmark för dem nära hemmet.

Det värsta af allt svedjande är det, då nybyggaren sätter skogseld vid sina aflägsna slottesmyror, utan annat ändamål, än att förderfva beten för Lappen, på det han ej må kunna med sina renhjordar uppehålla sig der, och derigenom till äfventyrs göra skada på hans höhässjor. Är höet blandat med fräkne (*Equisetum*) eller *missne* (*Trifolium Aquaticum*), då är isynnerhet renen begärlig derpå. Af sjelfva höet äter han eljest icke rätt mycket, så framt han har bet, men han rifver ut och trampar ner. Just i denna omständighet är det som Lappens och Nybyggarens intressen mest korssa hvarandra; här är det viktigaste tvistämnet mellan dem. Det har också icke undfallit vederbörandes uppmärksamhet. År 1801 stadgade Landshöfdinge-Embete i Westerbottens Län igenom allmän kungörelse: att nybyggare och hemmans-åboer egde att kringstänga sina höstackar med stadig och tät gärdesgård till 4 alnars höjd och 5 å 6 alnars afstånd från hessjan eller stacken. Den som ej så förvarade sina höhässjor, eller inbergade sitt hö i lador, skulle få skylla sig sjelf för den skada, som renarna kunde göra derå. Denna författning blef följande året bekräftad af Kammar-Collegium, och är, så vidt jag känner, ännu icke upphäfvnen. Såsom en af de viktigaste författningar för Lappmarken, har jag

här i bihanget trott mig böra gifva den offentlighet, så mycket mera, som den, ej mindre än Lappmarks-Reglementet och Fogde-Instructionen, är nästan alldeles obekant och bortglömd der den skulle tillämpas. Denna kungörelse gällde egentligen södra Lappmarken samt Jockmock och Gellivare, ty hvad Jukkasjärvi och Enotekis beträffar, hade samma Landshöfdinge-Embete redan 5 år förut utfärdat en nästan enahanda kungörelse *). Hvad gärdesgården beträffar, må jag anmärka, att den är föga lämpelig att conservera höhässjorna för renar, emedan snön sannolikt drifver upp efter den, så att renen i alla fall kommer öfver. Men det går an att conservera höet i lador, och det är väl mycket naturligare, att nybyggaren bygger sådana för sitt hö, än att Lappen för hans höhässjor skall vara landsflyktig ifrån sina fäders land. Höladors uppsättande är och bör alltid vara en vigtig omständighet ibland åboskyldigheterna på ett nybygge. Men låtom oss nu se huru saken, efter de nu citerade författningarnas tillkomst, blifvit behandlad. Sedan det gamla Westerbottens Län blef deladt och Norrbottens Län uppkommit, fann Landshöfdingen i det sistnämnda för godt att utfärda följande märkvärdiga förordning:

Då vederbörande Prestebols innehafvare och kyrkobyns, Vittangi och Lainio Nybyggare i Jukkasjärvi Lappmark hafva hos mig klagat deröfver, att Lappska allmogen, ehuru annorstädes är nog renbete, likväl hafva tagit sig före, att vistas nära Nybyggena och genom vårdslöshet gifva renarne tillfälle att uppäta och nedtrampa

*) Allmän Kungörelse den 14 April 1796.

Nybyggarnas spridda höhässjor och stackar, som icke genom stängsel eller på annat sätt kan fredas. Derföre, och på det att en sådan osed måtte hindras så mycket som möjligt är, finner jag rätt förbjuda Lappska allmogen att uppresa sina kåtor och med sina renar vistas närmare än en mil ifrån Nybyggarnes byar, och att de icke i början af vintern, då de komma ifrån fjellen och flytta förbi någon slått, att de icke då stanna nära den, eller lemna sina renar ovårdade, så att Nybyggarnes höhässjor och stackar, skada händer, och det allt med vite af 6 R:dr 32 sk. B:co specie, utom skadans ersättande; börandes deremot Nybyggarne så tidigt som möjligt hemföra de höhässjor och stackar, som äro långt ifrån deras byar, så att äfven de, så mycket görligt är, förekomma förenämde skada.

Och skall det åligga vederbörande kronobjenter att tillse, det denna förordning, hvarje år ifrån predikstolen i Juckasjärvi kyrka uppläses, på det ingen okunnighet af det jag nu förordnat må förebäras. Norrbottens läns Lands-Cancelli i Luleå Gamla stad den 11 September 1813.

Pehr Adolph Ekörn.

Igenom en sådan förordning kan man verkligen säga att Lapparna blifvit förvista från sitt eget land, ty om blott nybyggen finnas på 2 mils afstånd från hvarandra öfver hela Socknen, och detta kan väl ej vara för mycket, så ägde Lappen icke att uppehålla sig på någon enda punct. Man har då för några usla myrhö-tappar gjort hela landet onyttigt till det, som det egentligen är ämnadt till af naturen. Väl medgifves det, att en Landshöfdinge må kunna upphäfva hvad

en företrädare stadgat, och Kammar-Collegii bekräftelse gällde icke Jukkasjervi. Men mot andan af Lappmarks-Reglementet, som är en Kongl. Författning, torde Landshöfdingen vara obefogad att förordna, hvilket likväl här synes vara gjordt. Ty då Lappmarks-Reglementet förbjuder nybyggaren att utsträcka sin jagt längre än till $\frac{1}{2}$ mils afstånd ifrån sitt hem, så tyckes det vara nog vågadt att utsträcka hans område till 1 mil. Ännu mera dristig än Landshöfding Ekorn, hvars verk detta är, har dock en Häradshöfding Ekman varit, som med sin Härad-Rätt stadgat, att nybyggare skulle få saklöst skjuta och till sin nytta begagna de renar som anträffades vid deras höhässjor, och detta ändå inom den tract, der nybyggaren, enligt Landshöfdinge-Embetets och Kammar-Collegii stadgande skulle skylla sig sjelf för sin skada, om han ej omhögade sina höhässjor på sätt sagdt är. På grund af detta stadgande föröfvades en tid bortåt ett verkligen himmelsskriande ofog af åtskilliga nybyggare på nedra landet, hvilka just funno uträkning uti att vidt och bredt slå några myrdrölar och lemna oinhögade hässjor liksom till agn åt renarna, som de då kunde få skjuta och göra sig till egare af. År 1823 skulle tvenne Arvidsjaur-Lappar, som voro af den förmögenhet, att de tilltrodde sig kunna risquera den kostnad som för processen kunde drabba dem, försöka att gifva ett hugg åt detta oväsande. De företogo derföre en process mot en nybyggare i Piteå Socken för fällandet af en ren. Huru saken rätteligen hängde tillsamman, kan jag ej med visshet uppgifva, emedan jag ej varit i tillfälle att se Härad-Rät-

tens dom, men af Hof-Rättens utslag på de mot domen anförde besvären inhemtas, att de båda Lapparna, hos Landsfiscalen i Westerbottens Län J. S. Hofverberg, skrifteligen anmält, att den ifrågavarande nybyggaren i December 1821, *efter två dagars förföljande*, nedskjutit en ren, tillhörig en Lapp-Enka i Arvidsjaur, och begagnat köttet och huden, samt sårat en annan samma Enka tillhörig ren, hvilken derigenom bortkommit: och dessutom kort efter Nyåret 1822 tvungit henne att betala honom 30 R:dr R:gl'd för $1\frac{1}{2}$ skrinda hö som hennes renar skulle hafva förstört i en honom tillhörig ostängd höhässja. På grund af denna angivelse hade vice Länsmannen Eric Nordström i Piteå å tienstens vägnar stämt nybyggaren och yrkat ansvar. Piteå Härads-Rätt hade då "bland annat" såsom det heter i Hof-Rättens utslag, der dock detta öfriga ej uppgifves, resolverat, att sagde Lappmän skulle, enär de emot nybyggaren gjort skymfelig och å heder gående angivelse, den de icke gittat bevisa, till följe af 60 Cap. 2 §. samt 5 §. 2 momentet samma capitel Missgerningsbalken böta hvar sina 6 R:dr 32 sk., eller, i brist af tillgång, undergå 8 dagars fängelse vid vatten och bröd, och dessutom inför Rätten göra nybyggaren offentlig afbön, samt godtgöra honom Rättegångsumgälder med 8 R:dr, och en Nämndeman Rese- och Tractaments-kostnad samt arfvode för stämningars verkställande enligt Räkning med 24 R:dr 16 sk. äfvensom 5 andra i målet afhörda vittnens tidspillan med tillhoppa 23 R:dr 24 sk. samt förskjuta ersättningen till ett i anledning af samma Lappmäns angivelse mot en annan nybyggare

inkalladt vittne för sju förspillda dagar 3 R:dr
24 sk., allt Banco.

Häröfver hade de båda Lappmännen anført besvär, och Hof-Rätten hade resolverat, att handlingarna skulle igenom klagandernas försorg comuniceras så väl Landsfiscalen Hofverberg, som den omtalade Nybyggaren, derom bevis sist inom 135:te dagen efter resolutionens datum skulle vara i Hof-Rätten inlemnadt. Som nu detta icke var fullgjordt, utan handlingarna befunnos, efter denna tids förlopp, i Hof-Rätten qvarliggande, alltså kunde Hof-Rätten icke berörde besvär till pröfning upptaga. De båda Lappmännen gingo således icke allenast miste om, hvad de hade åsyftat, nemligen att genom ett exempels statuerande sätta bom för Nybyggarens ren-skjutning, utan måste ännu dertill vidkännas en utgift af nära 100 R:dr Rgs, och göra offentlig afbön. Det är sannolikt, att deras angivelse icke varit ogrundad, ehuru de icke förmått leda den i bevis, i synnerhet hvad den renen beträffar, som Nybyggaren skulle hafva hållit uppå att jaga i två dagar, hvilket tyckes vara en öfverdrift. Imellertid voro nu Lapparna, genom detta exempel, skrämnda ifrån allt vidare processande i dylika frågor, och Nybyggarena fingo en tid bortåt skjuta renar fritt vid sina hässjor. Häradshöfding Ekmans egenmäktiga decret, eller hvad man skall kalla en sådan product af en Härad-Rätts lagstiftning, publicerades årligen i Piteå lands-kyrka, hvarom de vid saken intresserade Nybyggarena lära dragit försorg, under det Landshöfdinge-Embetets af Kammar-Collegium stadfästade författning aldrig hördes utaf. Domaren i orten, som sannolikt icke

kände annan författning än Ekmans, trodde sig böra rätta sig efter den. Ändteligen lär en verksam Handlande i Piteå hos Landshöfdinge-Embetet derstädes hafva framställt Lapparnas angelägenhet, hvaraf upphäfvandet af den Ekman-ska lagen blef en följd, utan att jag vet, om till följe af oftanämnda Landshöfdinge-Embetets och Kammar-Collegii författning, eller igenom utfärdandet af en ny. Jag håller det sednare för sannolikt, emedan den förra tilläfventyrs icke var känd.

Det är i sanning bedröfligt, att nyttiga och nödvändiga författningar, som röra Lappmarken, legat i ett sådant mörker, och att deremot så obilliga, och efter mitt tycke till och med olagliga, som Landshöfding Ekorns och Häradshöfding Ekmans ofvananfödda, kunnat i långliga tider tjena till täckmantel för det gröfsta ofog. De tvenne Lappmännens process mot Nybyggaren är ock nedslående att läsa. Deras besvär voro inlemnade i Hof-Rätten, och der resolverades, att de skulle uttaga handlingarna och tillställa dem contraparten. De voro på mer än 100 mils afstånd från Hof-Rätten. Huru skulle de i sina aflägsna ödemarker få kännedom om en sådan resolution? Huru skulle de kunna inställa sig för att taga ut handlingarna? En commissionair kunde göra det: det är visst sannt. Men hvad relationer och con-naissancer hade de i Stockholm, att finna en sådan! Jag tviflar icke, att förfarandet är författning-messigt, och vet, att man äfven vid alla andra auctoriteter måste utföra sin sak sjelf, eller genom commissionair; men jag kan icke fördölja, att detta förhållande synes mig orimligt, att er-

hållandet af rättvisa härigenom oändligen försvåras för en aflägsen och enfaldig allmoge, och detta ändå onödigtvis. Om ingenting kunde afgöras skrifteligt, då vore det en nödvändig sak, att man sjelf, eller genom ombud, inställde sig; men då nu allt afgöres skrifteligen, så inser jag icke nödvändigheten af en sådan inställelse. Hof-Rättens utslag kom dem tillhanda till lösens erläggande, utan att de behöfde gå och afhemta det i Stockholm; jag ser ej hvarföre icke communicationen kunde gå på samma sätt. Visserligen finge auctoriteterna mera besvär, om contraparterna, igenom deras föranstaltande, skulle höras, och en hop små, snart sagdt lönlösa, Tjenstemän vid auctoriteterna torde just igenom commissionairs-väsendet hafva sitt uppehälle — kanske är det just derpå beräknadt, — men både det ena och det andra kunde ju hjälpas, om dessa Canzlistor, Copister, Auscultanter, och hvad de allt må heta, finge hvar sina districter att vara commissionairer för, till att mot ett visst bestämdt arfvode inlemna och uttaga handlingar i enskilda mål, men med ansvarighet inför sin auctoritet för commissionernas riktiga verkställande, hvaremot målsegarena egde att utbetala det bestämda commissions-arfvodet. Jag finge då med all trygghet lemna in på posten mina handlingar, adresserade directe till den auctoritet, der de skola inlemnas, derest jag icke kände, hvilken som vore ortens commissionair, och denne finge då taga dem om hand till den åtgärd, som på honom kunde ankomma. Kände jag åter commissionairen, hvilket väl alltid måste vara fallet, ty snart måtte hvarje landsort veta utaf sin patronus, så kunde jag adressera

till denna, och, för säkerhets skull, under recommendation. Jag kunde ock skicka penningar med till protocolls-lösen och commissions-arfvode, eller också vederhäftighets-betyg för deras utgörande i sinom tid, om, för att få skärskådadt om min sak är rättvis, jag nödvändigt först skall bevisa, att jag är man för att lösa papper. Commissionairen finge sedan besörja om communication, derest sådant erfordrades, och kunde detta, åtminstone i vissa fall, gå under auctoritets-firma till auctoritet, såsom säkraste medlet att gifva andra parten del af handlingarna. Commissionairen blefve då icke blott den ena partens ombud och advocat, utan båda parternas gemensamme man, den der endast egde att göra hvad som göras skulle, i afseende på handlingars inlemnande, uttågande, afsändande, o. s. v. Visserligen blefve då dessa vanligen unga Tjenstemän alldeles skiljda från all advocature, men så skola de ju icke bildas till advocater utan till domare, eller eljest opartiska Tjenstemän, de der icke skola vränga lag och rätt till den enas fördel mot den andra. Komme de då att sakna en viss öfning i juridiska ämnen, så blefve de också icke vanda, att, i fråga om rätt, se på fördel; de komme ur den betänkliga ställningen, att för penningar sälja sitt biträde till utverkande af hvad som kanske rätt ofta strider mot deras egen öfvertygelse, och iklädde sig genast från början den character af opartiskhet och officialitet, som allt framgent bör vara dem egen. Som sakerna nu stå, är det verkligen svårt, i synnerhet för den, som bor i en aflägsen landsort, att få sin sak fram. Vål kan han

han adressera sig till någon med en commission, men, om denne vill åtaga sig den, är han icke säker uppå. Det kan på ett eller annat sätt strida mot hans intresse, och han behöfver icke mer än lägga ner handlingarna, eller icke i rättan tid inlemna och uttaga dem, så är saken förlorad. För sådant kan han icke alls ställas till något ansvar, ty det berodde på honom sjelf, att åtaga sig commissionen, eller låta bli. Egde deremot ett stående och officielt commissionairsskaph, så kunde sådant icke befaras. Vid den ofvan omtalade processen mellan Lapparna och Nybyggaren hade, i sådant fall, handlingarna uttagits af commissionairen, och skickats till Landshöfdinge-Embetet i Piteå, att genom dess försorg communiceras Nybyggaren. För de käreande Lapparna hade det varit omöjligt, ty hela halfåret kunde draga om, innan de i sina aflägsna skogar kunde få handlingarna om hand, och innan de hunnit söka upp Nybyggaren, som bodde långt från dem i ett annat Län, skulle åter en tid gå om, så att det nödvändigt skulle blifva för sent, att inkomma med communications-bevis.

Jag kan väl förstå, att detta slags commissions-väsande kan hafva sina olägenheter med sig, men tror dock, att det också har sina fördelar, och om man, för att få komma in till en auctoritet skriftligen, nödvändigt skall bära skriften sjelf i handen, eller hafva en commissionaire, som gör det, så måste det vara bättre för den, som icke kan komma sjelf, att veta hvem han får adressera sig till. Då jag vill göra uppvaktning i ett förnämligt hus, så behöfver jag icke springa kring sta-

den och söka någon, som går in och anmäler mig, utan jag finner en betjent i yttre rummet, som gör det; jag tycker mig böra hafva samma förmån här. För min del kan jag dock icke inse, hvarföre jag ej kan få directe adressera mig till en auctoritet, och mina papper der kunna emottagas, utan att vara inlemnade af en commissionair, och hvarföre de förklaringar, som erfordras, icke genom auctoritetens egen försorg kunna infordras; men nog härom för denna gången.

Jag har nu angifvit de vigtigaste beröringspuncterna mellan Nybyggare och Lappar, och visat de förras tillväxt och de sednares aftagande i södra Lappmarken. Det har visat sig, att det sednare icke gått i lika progression med det förra. Tager man i beräkning de Lappar, som öfvergått till Nybyggare, så skulle man otvifvelaktigt få det resultat, att Lappska stammen icke förminskats, utan endast till en del öfvergifvit sitt nomadiska lefnadssätt. Detta gäller om södra Lappmarken. Hvad åter den norra beträffar, så är jag icke i tillfälle, att visa det successiva framskridandet af det ena och det andra; men det vissa är, att Nybyggarena der mindre tilltagit och Lapparna deremot mera aftagit, än i södra Lappmarken. Orsaken härtill tror jag vara den, att det mera nordliga läget, med hårdare klimat och mera ofruktbar jordmån, der försvårat åkerbruket och hindrat Nybyggare-väsendet att derupå uppstiga till sjelfbestånd. Nybyggarena derstädes hafva således ännu sitt väsendteligaste uppehälle igenom Lappen, hvarigenom händer, att Lappen blifver, såsom man säger, utäten. Ingenstädes inträffar detta i högre grad än i Jukkas-

jerfvi, der Nybyggaren lærer lefva hufvudsakligen genom brännvins-handel. Detta åter har haft den verkan, att Jukkasjerfvi sockens Lappska befolkning, som 1741 besteg sig till 1173, och 1780 ännu var 1170, år 1805 redan var nedfallen till 674, och år 1829 till 547. Ännu mera än folkmängden lærer förmögenheten hafva aftagit. Nybyggarens antal i denna socken har väl tilltagit, men icke i den mån som Lapparnas aftagit. År 1741 var Nybyggare-personalen 100; 1780, 244; 1805, 300; 1829, 458. Hela Norra Lappmarkens folkmängd, så långt det Svenska området nu sträcker sig, besteg sig år 1741 till vid pass 2800 personer, och utgör nu något öfver 4000, då deremot södra Lappmarkens folkmängd, som 1741 var endast 2400, nu uppgår till 10,000 — så olika har progression varit. Nybyggare tyckas likväl lika tidigt hafva börjat nedsätta sig i den Norra Lappmarken, som i den södra.

Efter jag nu börjat tala om landet och dess innevånare, men hittills hållit mig hufvudsakligen vid Nybyggarena och deras tillkomst och historia, torde det icke vara otjenligt, att egna äfven Lapparna några ord i detta afseende. För att komma till Nybyggarens ursprung, behöfde vi icke gå längre än till sednare hälften af 1600-talet. För att komma till Lapparnas ursprung och första uppträdande i landet, behöfde vi kanske gå till 1600-talet före Christi födelse, och finna det kanske icke ändå. I djupt mörker ligger hela Nordens forntid, och ingen forskares öga kan genomtränga det, för att gifva oss ett begrepp om de Hyperboreiska landen och folken. Detta mörker, som sträcker sig ända till Grekelands

och Italiens grannländer, der först småningom öfver Galliens, Germaniens och Scythiens landsändar en morgongryning randas, håller detta det mest aflägsna Norden lika djupt förborgadt, som sjelfva skuggornas rike. Kimmeriernas land, öfver hvilket ingen sol uppgick, var för Homeri Ulysses nedgången till Acherontens boningar. Redan vid Svarta Hafvets norra kust vidtog således den tiden den eviga nattens rike. Äfven för Herodoti forskareblick antaga folken i de dunkla nejderna, på några dagsresors afstånd från Svarta Hafvet, underliga skepnader, såsom alltid i skymningen föremålen förskapa sig för människans öga. Guldbevakande gripar, enögda människor, flintskalliga människor, människor med bockfötter, människor som sofva hela 6 månader, och ändteligen ett land, der fjeder flyger i luften och uppfyller den, så att man hvarken kan se för sig, eller vandra vidare fram — se der hvad Herodotus af sina sagesmän hört om det längre mot norr belägna landet. Sinnebilden af den vimlande fjedern förstår han: det är den fallande snön. — Ännu säger man i Norrland, att det *snögar Lapphandskar*, då snön faller i stora flingor. Men den der 6 månaders sömnen kan han icke alls antaga: han känner icke polarverldens 6 månars långa natt, och kan derföre icke förstå dess sinnebild. Men om Hyperboreerna (det öfvernordiska folket) veta hvarken Scytherna eller hans öfriga sagesmän något att säga. Endast af Aristeas' qvåde har han hört dem omtalas såsom boende ofvan om de guldbevakande griparna och ända till hafvet. Hvem var väl då denne Aristeas, hvars land- och folk-kännedom

sträckte sig ända till det nordliga hafvet? Jo, han var en man, som först dog på en valkare-verkstad i Proconnesus vid Marmora-sjön, och sedan försvann från det tillästa rum der han stod lik, men återkom efter sju år, och sjöng då de qväden, i hvilka han omtalar Hyperboreerna, men försvann åter, och visade sig först efter trehundra fyratio år i Metapontum i Italien, der han befallte innevånarena att uppresä ett altare åt Apollo, i hvars sällskap han, i skepnad af korp, en gång förr hade besökt deras land, och skulle de vid altaret uppresä en bildstod med Aristeas den Proconneserns namn. Detta beläte såg Herodotus på torget i Metapontum bredvid Apollos, och lagrar stodo deromkring, men Aristeas sjelf har han hvarken sett eller hört, ty Aristeas hade för tredje och sista gången försvunnit, sedan han gifvit Metapontinerna befallning om bildstoden. Detta var Aristeas den sångaren, som kände Hyperboreernas landamären: uti hans historia fattas ingenting vidare, än hvad jag nu kan tillägga: Han var helt säkert Wäinemöinen, den Finska sångar-guden, som roade sig, att på detta sätt uppenbara sig för Grekerna. Huru det vid Herodoti tid — fem århundraden före Christi födelse — stod till i det Finska Norden, det vet således blott Wäinemöinen att förtälja. Han är dock blott Finnarnas Gud, och icke de omusicaliska Lapparnas, jag har derföre ingen bekantskap med honom, och kan ej vara hans tolk.

Mer än ett halft årtusende förflöt ännu innan det Finska namnet nådde en häfdatecknares öron. Tacitus, för hvars forskareblick de eviga dimmorna öfver Nordens länder ändteligen börja skingra

sig, och som utur mörkrets rike framdrager Germanerne, det gamla Europas förstörare och det nya Europas grundläggare, är, så mycket jag vet, den första, som nämner Finnarna. Han beskriver dem sålunda: "Hos Finnarna herrskar en utomordentelig råhet, en ohyggelig fattigdom. Inga vapen, inga hästar, intet hus och hem, skinn till kläder, marken till bädd. Deras enda förtröstan är på pilar, men af brist på jern, sätta de ben till udd på dem. Jagten utgör både männernas och kvinnornas näringsfång, ty dessa följa med öfverallt, och söka del i fångsten. För barnen gifves ingen annan tillflykt, för vilda djur och för regn, än att de betäckas uti någon sammanflätning af ett träds grenar. Hit draga sig de unga tillbaka, här är de gamlas tillflyktsort. Det anse de lyckligare, än att pusta med åkerbruk, äflas med hus, samt under fruktan och hopp spela med hogen kring egna och andras egodelar. Säkra för människor, säkra för Gudarna, hafva de uppnått hvad som icke är så lätt, nemligen att de icke ens behöfva göra en önskan." Höjden af deras lycka vill jag lemna derhän, men för öfrigt målar beskrifningen på ett träffande sätt den Lappska nationen, sådan man kan föreställa sig den för ett par tusen år tillbaka. Hvar fanns ock en mästarehand, sådan som Taciti, att med några få drag göra nationers karakter, lefnadssätt och tillstånd åskådliga! Här bör jag anmärka, att namnet *Lapp* var forntiden obekant, och förekommer icke förr än i 12:te århundradet. Der folket förut nämnes, så är det under benämning af *Finnar*, och *Finmarken*, nu inskränkt till det nordligaste Norrige, var fordom namnet

på hela det land, som sträcker sig från de Norrska kusterna till Hvita Hafvet, och hvaraf vår Lappmark endast är en del. Här är det först, som historien egenteligen får rätt på Lapparna. Huruvida Taciti Finnar äro Lappar eller någon annan gren af den stora Finska folkstammen, som, ännu utbredd öfver Europas och Asiens nordligaste länder, fordom sannolikt var det ännu mer, är likväl ovisst. För honom var Scandinaviens norra del okänd: Svearnas land var en ö, och på dess andra sida ett evigt tillfruset haf. Hans Finnar voro långt i Öster, bortom Östersjön. Att Lappar fordom befunnits äfven der, är mer än sannolikt, ty om de ej uppvuxit ur sjelfva jorden i det land der de nu vistas, så måste de vara ankomna från Östern; men när de inkommit, det utreder kanske ingen, utan att tillika utreda när skogens djur inkommo. Om deras stamfader, jemte renen och hvita björnen, befann sig i arken, torde tillåtas den historiske forskaren att betvifla. Säkert är, att hvarthelst historien följer arkens söner utom deras egenteliga stamland, så finner den mer eller mindre tydliga spår af en äldre befolkning. Sjelfva dessa Enakim uti Kanaan tyckas höra hit. Grekelands Giganter och Nordens Jotnar, månne de äro annat än vanliga menniskor, fastän de i sagornas skymning se så stora och vidunderliga ut? Men de stå i fiendskap med sjelfva Gudarna, det bevisar af huru olika ursprung de äro. Der Gudarna äro folkens stamfäder, der kan jätte-striden svårligen vara något annat än stamfädrens strid med ett annat slägte. Den råa kraften dukar dock alltid under för den konst som smider åskviggas och

den kraft som slungar dem. Det gäller då icke att stapla berg på berg. Jorden får sluteligen emottaga sina äldsta barn i sitt sköte, och de yngre uppträda i deras ställe. Men om ock dessa äldsta jätte-sagor tillhöra helt och hållet dikten, så synas deremot de nyare, såsom t. ex. om Cycloper och Læstrygoner, allt mer och mer närma sig till verkligheten, och om ock de Siculer och Iberier, hvilka de äldsta inflyttande Colonisterna funno före sig i Europas sydöstra länder, äro af samma stam som sjefva Colonisterna, så har dock den Nya Verlden, befolkad ända till de mest aflägsna öar, visat menniskor af andra racer än de Europeiska och Vest-Asiatiska folken, och Nya Zeelands menniskofrätare, som för historiens ljus framstå i all sin nakenhet, skulle säkert i den forntida sagans dunkelhet hafva spelt rolen af jättar och troll. Allt hänvisar till en äldre befolkning, än den som härstammar från arken, och ehuru dessa ur-invånare, på de ställen der de andra egenteligen utbredt sig, hafva försvunnit, så innehafves sannolikt större delen af jorden ännu utaf dem. Hit höra i synnerhet polarländerna, som i Europa och Asien bebos af Finska stammar: kanske höra till och med Grönlands Eskimoer hit. Hvarifrån och när denna folkrace kommit, det lärer väl för alltid blifva ett oupplösligt problem. Såsom Vest-Asien med Medelhafvets Europeiska och Africanska länder, så är ock Nord-Asien med Hvita hafvets regioner en verld för sig. Hvilkendera som förr hyst levande varelser, lärer ingen kunna med visshet bestämma, men gå vi att söka forntidens kvarlevor i jorden, der de ligga begrafna, så vittna

elefant-skeletterna i Siberiens nordligaste nejder om en tid, som ligger bortom vår tideräkning, och att denna världstrakt redan då haft sina inneväanare, hurudana de än må hafva varit. Att en stor revolution sedan föregått, är tydligt; om den skonat något lif, vet allena den, för hvilken tusende år äro såsom en dag. Men skulle någon kunna öfverleva en sådan revolution, så vore det människan, hvares lif uthärdar både ækvatorns hetta och polens köld. Denna mängd af nationer, så glesa och ringa till folkmängd, de äro kanske kvarlevor af en förgången värld, lik vissnade grässtrån på den tillfrusna marken.

Af detta eller af annat ursprung, är dock den Finska folkstammen onekeligen en urgammal folkstam, skild från de öfriga Europeiska folken, men sjelf utspridd i mångfaldiga grenar. Lapparna utgöra en gren, och synes den redan från urminnes tid vara den vestligaste, såsom vid Finmarken, och fordom kanske långt söderut i Norrige, nående Vesterhafvet. Att Finnar äro äldre inneväanare i Scandinavien än Göther, är väl otvifvelaktigt, men om dessa Finnar varit Lappar eller någon annan gren af samma stam, är oafgjordt. Åtminstone hafva Lapparna icke varit de enda Finnarna i Sverige, ty då man börjar få någon säkrare kännedom om dem, så äro Qvenerna vid deras sida. *Qvenernas* namn tyckas våra Göthiska förfäder hafva roat sig åt för dess likhet med *qvinna*, och föreställningen om qvinnor, föranledd af denna tillfällighet, blef svår att förjaga från medeltidens sagor, så snart de rörde Qvenerna. Ännu hos Författare, som redan hafva temmelig kännedom om Norden, står *Terra fe-*

minarum (qvinnornas land) qvar och skyldrar. Redan hos Tacitus tyckes Qvenernas namn spöka, då han i Svionernas (Svearnas) grannskap sätter Sithonerna, hvilka skola beherrskas af en qvinna. Qvenerna finner historien, med ett ord, åtminstone lika tidigt i det nordliga Sverige, som Lapparna. Att Finnar fordom varit i de sydligaste delarna af Sverige är äfven sannolikt, och är den Smäländska Finnveden ett bevis derpå*). Men att dessa Finnar varit Lappar, är dermed ingalunda afgjort. Der ligger väl också icke särdeles magt uppå, ty de Finnar, som före Götherna innehade det sydliga Sverige, voro hvarken Finnar eller Lappar i nuvarande bemärkelse: allt nog, att människor af Finsk stam ströfvade omkring som djur i skogen, och lefde af sin jagt. Ett sådant folk blir aldrig talrikt, men utsprider sig fort kring ödemarkerna, som genom dem ändå näppeligen kunna kallas befolkade. I årtusenden hafva Ulimaroas skogar hyst människor, och dock äro de ännu de samma ödemarkerna, som för årtusenden tillbaka. Så kunna ock vildar i årtusenden, före den Göthiska stammens invandring, hafva funnits i Sverge. Hemma i hvad buske som helst, förande samma lefnadssätt som björnen och vargen, voro de väl ock med dem samtida. Då nu den Göthiska stammen inkom, blefvo de af den framskridande culturen smånin-gom undanträngda, eller kringgångna och utrotade. Men att Lapparna skola hafva något minne af denna fördrifning från Sverige, hvilket påstås,

*) Se Professor Geijers Svenska Folkets Historia, 2:dra capitlet.

strider mot all rimlighet. Det kunde icke vara någon fördrifning, som skedde på en gång och såsom en speciel händelse kunde fästa sig i minnet. I många, många århundraden var Sverige, äfven efter Göthernas invandring, uppfyllt af omäteliga skogar, der dessa skogs-menniskor i alla fall kunde uppehålla sig, och sannolikt äfven gjorde det. Härifrån sannolikt Finnheden i Småland, och detta folk af fremmande stam, som ännu i 11:te århundradet säges bebo Sveriges bergstrakter *). Ett folk, som är fästadt vid vissa boplatser, och förenadt igenom samfundsband, utvandrar för ett påträngande våld, men vildar maka sig blott undan och hålla sig i närmaste skog. Icke har heller björnen utvandrat för människorna från det sydliga Sverige till Lappmarken, utan der han ej numera finns, der är han utrotad. Endast från de närmare trakterna, såsom Dalarna, Wermland och Helsingland kan jag medgifva, att man dragit sig åt Lappmarken. Sjelfva Lappmarken åter har sannolikt fått inneväånare icke sednare än något annat landskap i riket, ty landvägen omkring Bottniska viken måtte de aldra första människorna hafva inkommit, och med deras lefnadssätt är det sannolikt, att man icke så troget följde kusten åt. För dem var Lappmarken ett lika så godt land som något annat, kanske till och med bättre för sina många sjöar. Redan vid det första, dunkla framträdandet inom historiens synkrets har detta landet Lapparna till inneväånare; men huruvida de ändå äro de första, kan vara ovisst. Då man har en

*) Ibid. pag. 110.

vandrande folkstam för sig, så måste man föreställa sig en beständig rörelse. Att, efter de första råa natur-människorna som invandrade, inga andra inkommit, är knappast tänkbart. Det tyckes vara enligt med naturens ordning, att här, såsom i andra länder, de sednare invandrande stammarna stått på en högre grad af cultur, än de första ur-invånarena — ty äfven på den lägsta afsattsen äro culturens grader många, fast de nästan blott omärkligt höja sig öfver hvarandra. — Voro de af samma stam, så sammansmälte de sannolikt, och de förra invånarena höjdes till de sednares ståndpunct; voro de af olika, så uppkom den der jätte-striden, och jättarna blefvo utrotade. Antyda nu, såsom jag tror, folkslagens jätte-sagor en strid mellan olika folkstammar, mellan de första ur-invånarena och de sedermera invandrade, då har också Lappmarken troligen haft innevånare före Lapparna, ty äfven dessa hafva sina jätte-sagor, och dessa af den beskaffenhet, att man tydligen finner, det här är fråga om människor, och icke, såsom i många andra, om personifierade natur-krafter. Striden faller här helt och hållet inom tidens gräns, och föregår icke världens skapelse. Jätte-sagorna hos Lapparna äro otaliga, och utgöra just ett favoritämne för conversationen vid den värmande elden under de långa vinter-qvällarna. Men innan jag vidare nämner något om dem, vill jag anföra en berättelse af Högström i hans beskrifning om Lappmarken, pag. 57.

Högström berättar, att han frågat Lapparna i Kaitom, om de visste huru deras fäder kommo att bo i detta landet, samt om något folk der

bott innan de kommo dit, och fått till svar, att de ej visste det förra. Men hvad det sednare be-
 träffar, trodde de att folk hade bott så väl der i
 landet som på andra ställen, förr än *Gud stjelpte*
om verlden. Dermed hade så tillgått, att Gud
 (*Jubmel*) en gång hade hvälft om jorden, så att
 vattnet ur träskan och elfverna steg upp på lan-
 det och fördränkte alla menniskor, undantagande
 tvenne syskon, en gosse och en flicka. Dessa tog
 Gud under armen på ett högt berg, som kallades
Passe-Vare (det heliga berget). Sedan faran var
 förbi, och Gud hade släppt dem ifrån sig, skil-
 des de från hvarandra och gingo på hvar sin väg,
 för att söka om det ej funnes mer folk i verlden
 än de. Sedan de således vandrat tre års tid om-
 kring, kommo de åter tillsamman och igenkände
 hvarandra. De skildes då åter och träffades igen
 efter tre år, då de ännu igenkände hvarandra.
 Men efter andra tre år, som de vandrat på sam-
 ma sätt som förut, kände de icke mer hvarandra,
 och började då lefva tillsammans, samt födde
 barn, af hvilka alla menniskor, som nu lefva i
 verlden, härstamma. — Så långt Högström.

Sagan synes mig märkvärdig, och vill jag
 äfven dunkelt erindra mig hafva hört, att Gud
 en gång stjelpte om verlden (*Jubmel kâmetij*
veraldeb). Är den af historisk upprinnelse, så
 är den kanske den äldsta tradition, som finnes
 bland menniskor. Omstjelpt tyckes jorden verk-
 ligen vara, om elefanter någonsin lefvat i Sibe-
 rien! I hvad fall som helst, innehåller den dock
 en egen och originel åsigt af en verlds-revolution,
 som äfven andra folkslags sagor häntyda på.

Hvad åter jätte-sagorna (*stallo suptsasah*) beträffar, så förekommer Lappen i dem såsom människa, i opposition mot *stallo* såsom icke människa, men dock fullkomligen af människoskapnad och med menskliga egenskaper. Såsom något colossalt och gigantiskt väsende förekommer han icke, men tyckes dock alltid vara större och starkare än människan, och mycket begärlig att äta människokött. Med all sin styrka kommer han dock vanligen till korta för människan, emedan han är mycket enfaldig och dum. Uti Lapparnas jätte-strider uppträda aldrig Gudarna, såsom i den Grekiska och Nordiska mythologien, utan det är alltid människorna som strida med *staloh* (pluralis af *stallo*). Här är intet krig, som föres med samfäld magt, och för något gemensamt ändamål, utan det är alltid någon *stallo*, som råkar få uti någon människa, och vill äta upp honom, hvarifrån människan gemenligen genom list befriar sig. *Stallo* äter också icke blott människor, utan stundom äfven sina egna. *Stallos* hustru kallas *Rutakis*, och är alltid en tvär och snäsande käring. *Stallo*-historierna äro, som sagdt är, oräkneliga, många med tydliga tillsatser af en sednare tid, många lånade från annat håll, skarfvade och förvandlade till *stallo*-historier. Sådana tyckas t. ex. de vara, der en *Askovis* förekommer, som icke är annat än *Askfis* i Nybyggarens jätte-sagor, derest de äro egendomliga och icke fast heldre lånade från Lappsken. Men det sednare ordet är dock fullkomligen och för blygsamma öron allt för mycket Svenskt, då deremot det förra icke alls har någon Lappsk derivation. *Askovis*, att vi nu, till undvikande af allt stö-

tande, må kalla honom så, tyckes vara en illmarig pojke, just en sådan, som blott legat i spisen, gräfvande i askan, och icke tänkt på annat än skälmstycken och pojkstrek. När han nu kommer i jättens våld, så gäller det just uppå att rädda sig igenom sin illistighet, ty jätten spar honom i afsigt att i sinom tid uppäta honom. I en historia, som har allt för mycket syskontycke med historien om Ulysses i Polyfems grotta, lurar *Askovis Stallo* på följande sätt: *Stallo* och han följas åt. Då låtsar han se så mycket saker som passerar på långt afstånd, och säger, ser du icke der och der, de och de sakerna, m. m. *Stallo* ser naturligtvis ingenting, men undrar huru *Askovis* blifvit så klarsynt. Ack! säger *Askovis*, det är ingen konst: man behöfver blott slå hett bly i ögonen. *Stallo* vill nu undergå den curen, men *Askovis* föreställer honom att det gör mycket ondt, så att han icke tilltror honom kunna uthärda det. Man blir dessutom till en början alldeles blind, hvilket likväl förgår inom några dagar. *Stallo* är enträgen och vill nödvändigt bli klarsynt. *Askovis* måste således deran med curen; han slår stöpt bly i ena ögat. *Stallo* jämrar sig, men ber honom skynda sig att slå i det andra äfven. Det sker. Nu är *Stallo* blind, och *Askovis* skall imellertid förestå hushållet tills han får sin syn igen. Han slagtar då en fet gumse och kokar åt sig, men åt *Stallo* kokar han köttet af *Stallos* egen gamla hund, som han äfven slagtat. Åt sig öser han flott att doppa köttet uti, men åt *Stallo* spad ur hundgrytan. När de nu sitta och äta, tycker *Stallo* att hans mat är besynnerlig och frågar: Hör, min son, huru

kommer det till, att dina tänder låta *tjem, tjem*, men mina låta *tsam, tsam*? Allt passerar dock ännu väl och fredligt, men Stallo börjar dock småningom fatta misstankar, och tänker knäppa Askovis. En morgon ställer han sig därför i dörren när fåren skola släppas ut, och låter dem, det ena efter det andra, passera mellan benen på sig. Askovis, som är inne och släpper ut fåren, misstänker denna tillställning. Han slagtar emellertid Stallos stora gumse, och kryper sjelf in i skinnet, samt passerar på sådant sätt äfven ut. Nu säger Stallo: nå, min son, kom nu också sjelf ut. Då svarar Askovis: min kära farfar, jag är redan ute. Stallo förundrar sig deröfver, men Askovis tager hvad han kan af jättens egendom och drager sin kos.

En annan Stallo-historia är följande: Det är en Askovis, som fallit i händerna på en Stallo. Askovis föreslår, att man skall pröfva hvarandras styrka. Profvet skall bestå deruti, att man skall springa mot ett träd och stöta in hufvudet i trädet: den som kan stöta mest djupt in, är naturligtvis starkare. Stallo försöker först, men kan icke alls stöta in hufvudet i trädet. Askovis säger sig icke hafva lust i dag, men i morgon vill han aflägga sitt prof. Imellertid holkar han ut gropar, afpassade efter hufvudet, uti en hop trän, och öfvertäcker dem med barken. När dagen kommer, lyckas hans prof förträffligt: han springer mot det ena trädet efter det andra, och stöter in hufvudet ända till öronen. Stallo står alldeles förvånad och ser uppå, men föreslår, att man skall försöka ännu ett annat slags prof. Det

består deruti, att man skall kasta hans isbill (tjarfo) — ett spjut hvarmed man sticker hål på isen — upp i luften: den som kan kasta högre, han är starkare. Stallo kastar först, och det så högt, att billen knappast synes. Askovis fattar den och gör sig till. Han skall kasta den upp på molnena, säger han, så att den blir der qvar. Nej, kära min son: min bill! säger Stallo, som icke vill förlora den. Askovis slipper således kasta; han har i alla fall igenom stängningen mot träden visat sig vara den starkare. Nu börjar han vrida vidjor. Stallo frågar hvad han ämnar dermed. Jag tänker taga och bära bort din silfverbod, svarar Askovis. Nej, min kära son, min bod! utbrister Stallo. Askovis lofvar, att han skall få behålla boden, allenast han fyller Askovis's hatt med silfver. Stallo går att hemta, men Askovis stöter ut kullen ur hatten och sätter den öfver en grop, som han gräfvit i jorden, och Stallo får på det sättet gifva ut en ansenlig lösen för sin bod.

En mera äkta Stallo-historia är denna: Stallo har satt ut snaror att fånga människobarn; människan blir det varse, och sätter med flit sig sjelf fast deri. Han låtsar vara död, och gör sig styf, liksom vore han frusen, när Stallo kommer. Stallo blir hjerteligen glad, när han kommer och får se honom. Ha! ha! ha! sjelfva gammel poiken blef narrad! utbrister han. Han bär hem sin fångst och uppreser honom i en vrå i kåtan att tina upp. Imellertid är han sjelf ute och snickrar något. Hans tre gossar stå och se uppå. Den äldsta af dem befaller han gå in i kåtan och hemta

Lappmarken. II Delen. 30

ut verkyxan. Han går, men finner den icke, ty Lappen har gömt den. Han kommer ut med oförrättadt ärende. Då befaller Stallo den andra gå: med honom går det sammaledes. Stallo säger då åt den yngsta: du är alltid snällast du, gå in du och sök, så finner du säkert. Han går. Yxan finner han väl icke, men när han kommer ut, går han till fadern och säger liksom i förtroende: *Attjam, Attjam: tjalmatjah jolluraddi: d. ä., Pappa, Pappa: ögona hvälfver (i hufvudet på honom).* Tjalmatjah är diminutivum af Tjalme öga: det skall utmärka huru liten han ansåg honom vara. Ja ja, min gosse, svarar Stallo, det är bra det; han håller uppå tina upp då. Men nu skall Stallo sjelf gå in i kåtan, för att söka yxan. Han finner den dock något för hastigt, ty som han tittar in genom dörren, hugger Lappen honom i hufvudet, så att han dör. Sönerna slår han ock ihjel, och dermed gjorde han slut uppå den Stallo-familjen.

En gång hade en Stallo satt ut nät att fånga bäfrar, och gjort upp en eld i skogen nära derintill, samt klädt af sig att hvila. Men han hade fäst ett snöre i bäfver-nätet, och med andra ändan i en bjellra vid eldstaden, der han var, på det att när bäfvern fastnade och började rycka uppå, så skulle det pingla i bjellran och han derigenom väckas, för att genast gå och taga vara på honom. Detta hade en Lapp sett, och som nu allt var väl tillståndt, gick Lappen och ryckte på snöret. Stallo skyndar till nätet, och finner intet. Men när han kommer tillbaks, voro alla hans kläder uppbrända, ty Lappen hade imellertid skyndat sig fram och kastat dem i elden.

Stallo harmades, att han i brådskan rusat åstad så oförsigtigt, att kläderna slängts i elden. Han sitter der imellertid och värmer sig, tills det åter pinglar i bjellran; då skyndar han till nätet, men lika litet var bäfvern der nu, som förra gången. Det värsta var, att elden befanns utslocknad när han kom tillbaks till eldstaden. Detta hade Lappen imellertid gjort. Nu började Stallo att frysa, och i denna vända tager han det partiet att gå till månen, som lyste öfver horisonten. Se, fader, din son fryser! ropade han, i det han gick och sträckte armarna åt månen. Det halp dock icke: han frös ihjel.

Der har nu Läsaren några profbitar af de Lappska Stallo-sagorna. Att de äro fulla med dikter, inser hvar och en: såsom historiska berättelser kunna de således alls icke tagas. Men enligt min tanke antyda de, att Lapparna en tid vistats i bredd med en annan folkstam, lefvande som de i skogen af jagt, men menniskoätande. Om detta varit inom Lappmarken, eller förr än de kommit dit, låter sig icke rätt väl utredas, emedan de flesta Stallo-historier icke tala om någon viss ort. Att sluta af Högströms berättelse om den gamla yxan vid ett offerställe i Gellivare, skulle likväl åtminstone de sista Stallostriderna icke allenast inträffat inom Lappmarken, utan ock till tiden icke vara särdeles aflägsna. Hans berättelse är följande: "Vid en sten, ej långt söder ifrån Gellivare, som för detta varit Nederby-lappars *stuoramus passe* och aldra största helgedom, likasom stenen på *Aran äive* varit Kaitom-lappars, ligger en stor jernyxa, som ingen rost skall kunna bita uppå. Samma yxa har

på det sättet kommit dit, att då en Lapp i äldre tider, vid namn *Patto-podnje*, kommit att drabba ihop med en Stallo eller *Jatton* (förmodligen Bergtroll), som han märkte hafva tillhåll med sin dotter, men kunde ej blifva honom öfvermägtig, har han anropat denna stenen om hjälp. Men emedan jätten gjorde detsamma, kunde ingendera få öfverhanden; ty allt hvad Lappen lofvade att gifva åt sin hjälpare, det lofvade ock jätten. Omsider lofvade Lappen sig vilja gifva åt stenen *) den yxa, som jätten hade i sin hand, och i detsamma blef han honom öfvermägtig, så att jätten måste sätta lifvet till. Ifrån den tiden har yxan blifvit beständigt vid samma sten. . . . Denna yxa blef om hösten 1745 af en Kaitomlapp borttagen, som skall hafva lofvat, att i dess ställe lägga dit hornen och benen af en ox-ren, det han ock förmodligen gjort." Äfven jag hörde i min barndom i Qvickjöck samma Stallo-saga, men utan tillägg hvar händelsen passerat. Mannen hade sagt: *Stallo aktan aksjuinis Passai*; d. ä. *Stallo tillika med sin yxa åt Passe*. Kanske var denne Stallo rent af blott en annan Lapp, som dråparen fann intresse uti, att gifva ut för en Stallo. Så mycket visar dock äfven denna saga, att Lapparnas *Staloh* icke äro annat än människor, men deras verklighet infaller, enligt min tanka, i långt aflägsna tider, hvarföre också myth och dikt är med i alla Stallo-sagor.

---

*) Med stenen menas här *Passe* eller sjelfva Gudomligheten, som föreställes af en sten, till formen något liknande en människa.

Tjudeh är ock ett namn, sannolikt af urgammal upprinnelse, men dervid fästas icke, såsom vid namnet *Stallo*, begreppet om ett fremmande väsen. Det betyder nu *fiende*; men såsom det Latinska *hostis* egenteligen var motsattsen mot *Civis*, så torde också *Tjudeh* hafva varit namnet på ett grannfolk, med hvilket den Lappska stammen varit i fejd, men dock stamförvandt. Dernäst kommer *Same*, som är Lappska nations eget namn. *Sabme* betyder Lapp, pluralis *Sameh*, Lappar. *Sabmelatsch* en Lappsk (sc. man, l. menniska), pl. *Sabmelatjah*. Då nu Finnarnas egna nationela namn är *Suome* eller *Suomalaiset* och Esternas *Suomelased*, så har man här blott trenne variationer af ett och samma namn. Hörer, såsom jag tror, namnet *Samojeder* äfven hit, så tyckes man böra vända sig långt åt östern och djupt in i forntiden, för att söka ursprunget till Lapparnas både folk och namn. Då den folkstam, som nu sträcker sig från Vesterhafvets kuster ända långt in i Siberien, och är fördelad i flera nationer med så olika seder och lefnadsätt, att man till och med betviflar deras stamförvandtskap, ännu utgjorde blott en nation, var således det Samiska eller Suomiska namnet redan till, och när Lappska språket afviker från Finska, såsom det tyckes, något mera än Svenska från Tyska, så måste årtusenden hafva förflutit, sedan nationerna skildes. I Lappland eller Finland, i den vestligaste ändan af den nordliga verlden, kan det gemensamma stamlandet icke hafva varit, så mycket mindre som Lapparna ännu under sitt yngsta namn funnits ända bortom

Finska viken*). Med solen, från öster till vester, hafva folken vandrat. Men huru långt i öster, om på denna eller andra sidan om Ural, den ännu samfällda Suomiska stammen vistas, det åtager jag mig icke att gissa, så dristigt jag än går på och gissar. Kanske var det just på Ural, som den der gossen och flickan blefvo räddade, då Gud stjelpte om världen! Visst är, att Lapparna äro längst i vester bland sina stamförvandter, då historien först upptäcker dem, och därför sannolikt, att de först började draga sig åt vester. Att de äro de Finnar, som Tacitus beskriver, och att de då verkligen vistades i de trakter, der han tyckes sätta dem, nemligen öster om Östersjön, är ingen omöjlighet. Hans Finnar äro icke ett nomadfolk, utan en ren jagtnation, stående på den lägsta grad af cultur, lefvande endast för dagen. Ett nomadfolk står onekeligen på en högre grad af cultur än en jagtnation. Patriarkerna voro nomader, men hvilken skillnad är det icke mellan dem och Americas eller Australiens vildar! Det ligger i sakens natur, att människan i sitt råaste natur-tillstånd föder sig så godt hon kan med hvad hon för tillfället får uti. Först med tiden lär hon sig att göra beräkningar för framtiden och ställa så till, att hon icke af det ovissa tillfället skall vänta sin föda, utan hafva något att räkna på. Uti den nordliga världen, der man icke hade jordens frukter att lefva utaf, måste man vända sig till djuren. Att fånga dem för tillfället blef det första, att fånga dem för framtiden blef det andra. Men så natur-

*) Se Geijers Svenska Folkets Historia, pag. 103.

lig öfvergången än tyckes vara, så sker den dock icke genast. Längre nog kan man hålla uppå att jaga, innan man faller på den idéen att göra de djur man jagar till tama, och bilda en hjord af dem. Derföre hafva många nationer i årtusenden förblifvit jägare, och icke öfvergått till nomadlifvet. Det beror också mycket uppå hurudana djuren äro, om de låta tämja sig eller icke. Renen är i detta fallet ingalunda den bästa, ty i sitt vilda tillstånd är han ibland de skyggaste djur som finnas. Att göra honom till husdjur var ingen lätt sak, som hvar och en kunde hitta på. Nu har det skett, nu torde man vilja säga, att det var ingen konst. Men med den konsten förhåller det sig, som med Columbi ägg: sedan man sett, att det går an, och huru det går till, tycker man att det är en klar sak, men derförut hade man kunnat svärja på, att det icke gick an*). Det var, med ett ord, ingen hvardagsmenniska, i hvars själ den idéen att göra renen till husdjur först uppstod. Det var en djerf tanke, värdig att jämföras med hvarje annan, som skapat en stor uppfinning till kommande släktens nytta, men uppfinnaren dog okänd uti någon obemärkt

---

*) Det berättas, att någon hade sagt åt Columbus, att det icke hade varit någon konst att upptäcka America: det hade hvilken som helst kunnat göra. Då skall Columbus hafva gifvit honom ett ägg och bedt honom ställa upp det uppå ett bord, så att det stode på smaländan. Detta förklarade mannen vara en omöjlighet, men Columbus stötte ner det, så att skalet i smaländan krossades, och då stod ägget. Ja det var ingen konst, sade den andra. Så är det också med Americas upptäckt, svarade Columbus.

och enslig dal i Nordens vida öcken, och tiden sväljde upp hans namn.

Lapparna äro nu, som hvar man vet, nomader; men när blefvo de det? Detta är verkligen en viktig fråga, ty öfvergången från jagt- till herdefolkskap är den viktigaste händelsen i Lapparnas historia. De hafva icke haft dessa stora och eröfrande Konungar, efter hvilkas namn man uppkallar tidehvarfven, icke har heller någon sådan farit öfver dem med sina härar: hos dem måste endast framstegen på culturens bana statuera epocherna, såsom det väl i sjelfva verket bör vara i hvilket folkslags historia som helst, ty folkenas öden böra ej stå i skuggan af Regenternas bedrifter. Hade Lapparna varit nomader den tid de ännu med sina öfriga stamförvandter utgjorde ett folk, då hade äfven Finnarna varit det; men så vidt jag vet, hafva de sistnämnde aldrig varit ett herdefolk: från jägare hafva de blifvit åkerbrukare. Taciti Finnar voro, som sagdt är, icke heller ett herdefolk; menas dermed Lapparna, så hafva vi således afgjort, att de icke ännu i första århundradet efter Christi födelse voro nomader. De förekomma ock hos Procopius och Jordanes, i sjette århundradet, men äfven der, så vidt jag kan finna — jag har ej läst dessa Författare, utan endast sett dem citeras — blott såsom jägare. Första gången de omtalas såsom ett herdefolk, är mot slutet af 9:de århundradet i Ottars och Ulfstens reseberättelser till Konung Alfred i England*). Väl omtalas de ännu af sednare tiders Författare såsom en jagtnation,

*) Geijers Svenska Folkets Historia, pag. 95.

men det kan komma dels deraf, att de äfven efter sin öfvergång till herdalefnaden, såsom ännu, idkade jagt, dels ock deraf, att sedan man en gång fått begrepp om dem såsom en jagtnation, hade man svårt att komma ifrån det, likasom från idéen om qvinnor i Qvenland. Det är imellertid säkert, att de i 9:de århundradet åtminstone börjat vara nomader, och min tanke är, att denna början inträffat icke så långt derförut. Detta slutar jag af följande omständigheter. Ottar säges vara en ganska förmögen man på de slags egodelar, som utgöra den ortens rikedom, nemligen vilda djur, som kallas Renar. Det röjes ock på hela berättelsen, att han verkligen varit en stor magnat i orten. Han hade varit ute med 6 skepp på hvalfisk-jagt. Antalet af hans renar, som nu skulle utgöra hans förnämsta rikedom, uppgifves till 600. Detta bevisar, att hjordarna ännu icke måtte hafva varit särdeles stora, ty för ortens förste magnat, hvars rikedom egenteligen skulle bestå af renar, vore väl i närvarande tid, som ändå, i jmförelse med den föregående, är fattig, 600 icke så mycket att skryta med. För några år sedan funnos i Arieplog flera Lappar, som hade öfver 1000. I Kautokeino, som ligger inom Norrska området, lära ännu åtskilliga gå upp till 2000, och i min fars barndom fanns en i Arieplog, som egde sina 3000. Bland Ottars renar förekomma ock 6 *lock-renar*, hvilka man betjente sig af att fånga de vilda renarna. Detta synes mig just visa på en tidpunkt, då man höll uppå att förvandla de vilda renarna till tama, och således att öfvergå från jägare till herdar. Ottar omtalar vidare hyad en Lapp betalar i skatt. De

förnämsta, heter det, erlægga 15 mårdskinns, 5 renshudar, 1 björnskinns, 10 säckar fjäder, dessutom en björnskinns- eller utterskinns-tröja, samt 2:ne skeppståg, det ena af hvalrosshud, det andra af skälskinns. Här visar det sig tydligt, att jagten åtminstone varit, derest den icke ännu var, nationens hufvudyrke. Så mycket fjäder, så mycket af vilddjurs skinns, men blott 5 renskinns. Jemför man härmed hvad som skattades på 1600-talet till Svenska Kronan, så skall man snart finna, att man då hade helt annat att stödja sig på. Den som utgjorde hel skatt, skulle då utgifva 2 R:dr i penningar, eller dess värde i djurskinns eller fisk, dessutom *hvar tionde ren*, och såsom skinns-tionde 2 par Lappschor, eller en hvit räf, eller ett halft pund gäddor. Här ser man nu tydligt, huru obetydligt jagten uppskattas i jemförelse med ren-skötselns. Det tages icke ens för afgjort, att man skall hafva något djursskinns att utgöra, och derföre utsättas Lappschor såsom alternativ. Att uti Ottars berättelse renar ändå uppgifvas såsom ortens förnämsta rikedom, är naturligt, ty det var ju det enda väsendteliga, som man egde. De värderades förmodligen så mycket mer, ju mera rara de voro, ju mera ny den egendomen var. Af detta allt vill jag draga den slutsattsens, att Lapparna icke längre tillbaks än ett eller halftannat århundrade före Ottars tid börjat med ren-skötselns, och nogare bestämmelse af tiden kan väl i en sådan sak icke begäras.

Hvad som hos Lapparna mest fäste fremmandes uppmärksamhet, var den omständigheten, att de rännde på skidor. Häraf hafva de fått det namn, under hvilket de allmännast förekomma

hos medeltidens Historie-skrifvare, nemligen *Skridfinnar*. *Finnar* är det allmänna namnet på den Finska folkstammen hos våra förfäder, och menas dermed hos Normännen och de Isländska Sago-skrifvarena endast Lappar, såsom ursprungligen de enda Finnar de hade att göra med. Namnet *Skridfinnar* torde deremot härleda sig från *Svearna*, som, varande i beröring äfven med andra Finnar, härmed ville utmärka skillnaden. Namnet kommer, såsom hvar man ser, af ordet *skrida*, motsvarande vårt nuvarande Norrländska *ränna*. Då man går på skidor, lyfter man icke upp foten, utan skjuter honom. Härifrån också ordet *skridsko* i Svenskan. Under flera variationer förekommer namnet *Skridfinnar* hos medeltidens Författare, såsom *Scretefennæ* hos Jornandes, *Scritobini* hos Paulus Diaconus, *Scritefinni* hos Adam af Bremen, *Σκριθιφικοι* och *Σκριθιφιοι* hos Procopius och *Scricfinni* hos Saxo. Det sistnämnda läser härleda sig från någon missläsning, då man tagit bokstafven T för C, hvilket lätt händer för deras likhet i den gamla munkstilen. Imellertid blefvo nu våra *Skridfinnar* härigenom förvandlade till *Skrikfinnar*, och, då man ej rätt väl kunde härleda namnet från *skrika*, till *Skrickfinnar*. Ännu in i 16:de århundradet spöka *Skrikfinnarna* i skrifter och på chartor. Uti namnet *Himantopodes*, som äfven är ett af de många, under hvilka Lappska nationen under medeltiden framskymtar, ligger också begreppet om gåendet på skidor under. Rännandet på skidor har förekommit forntiden såsom någonting högst besynnerligt, och då det anmärkes såsom Lapparna eget, så kan man sluta, att det hos de öfriga

Nordiska folken icke varit brukeligt, hvilket är underligt nog, ty uti de vida ödemarker, som omgäfvos äfven dem, skulle det väl icke vara godt att komma någon väg utan skidor.

Sjelfva det *Lappska* namnet förekommer allra först hos Saxo vid slutet af 12:te århundradet, och har sedermera gjort sig varaktigt. Det är likväl lika litet inhemskt, som de här förut nämnda. Lappen sjelf hör det icke gerna, ty *Sabme*, pl. *Samch*, är, såsom jag redan nämnt, hans rätta och egna namn. Såsom *Skridfinne* är af Svenskt ursprung, så lärer *Lapp* vara af Finskt, och derivationen af det Finska ordet *Lappu*, som skall betyda ända eller det yttersta, är icke utan sannolikhet. Dock synes det lika så väl, kanske heldre, kunna härledas från det Lappska ordet *Lappa*, som betyder klyfta, håla. Klyftor och hålor voro Lappens första, länge vanligaste, och ännu i nödfall begagnade, boningar. Namnet *Lappar* blir då alldeles motsvarande de der poetiska benämningarna *Bergfolket*, *Klippans söner*, *Jordhålornas folk*. Att det härleder sig från Finnarna, kan man sluta deraf, att det först vid slutet af 12:te århundradet, sedan Svenskarna, igenom Eric den Heliges eröfringar, kommit i närmare förhållande till Finnarna, höres inom Scandinavien. Men att det hos Finnarna varit gammalt, bevisa många orters namn, som sannolikt redan långt tillbaka blifvit utrymda af Lapparna, men ändå bibehålla deras namn. Ett föraktligt begrepp måtte Finnarna från början fästet dervid, efter det ännu är Lapparna obehagligt. Det var kanske ett slags öknamn, som Finnen, stolt öfver sin högre ståndpunkt i cultur, gaf det

föraktliga folket i jordhålorna, icke bevärdigande dem namnet *Same*, hvilket, såsom så nära hans eget, ej kunde nämnas med förakt. Att Finnen med större kultur, än Lappen, kom till dessa landsändar, är onekligt; det bevisar det, åtminstone hos somliga Finska stammar, mycket gamla åkerbruket, den äfvenledes, såsom det tyckes, egendomliga och urgamla konsten att smida — båda för Lapparna af ålder alldeles fremmande saker. Längre qvarstående i östern vid culturens vagga, kom han bättre educerad, än den som redan i tidens gryning aflägsnade sig, derifrån. Sjelfva språket visar den Finska nationens högre forntida kultur, än den Lappska.

Denna olikhet i kultur har också gjort, att man, oaktadt språkenas obestrideliga likhet, har velat bestrida nationernas stamförvandtskap. Ännu synes man icke vara fullt öfvertygad derom, hvilket måtte komma af Finnarnas obenägenhet att vidkännas släktskapen med de så föraktade Lapparna. Denna obenägenhet har uti ifrågasvarande fall haft mycket inflytande, ty af Finska nationen hafva många Författare uppträdt, då deremot den Lappska icke förr än nu framvisat någon*). Härigenom har händt, att allmänhe-

---

*) Högström och Scheffer voro fremlingar. Pehr Fjellström öfversatte blott Religions-böcker på Lappska, Carl Alenius och Samuel Öhrling inskränkte sig till en par topographiska disputationer. Äfven Isak Grape har, hvad Lappmarken beträffar, inskränkt sig till en disputation, och tillhör för öfrigt mer Finnarna än Lapparna. Den första inhemska författare i Lappmarken och om Lappmarken, som uppträdt inför allmänheten, är Lars Levi Læstadius (om uppodlingars möjlighet i Lappmarken).

ten fått höra blott den ena parten. Det har icke ländt Lappen till fördel, och Finnen, i sjelfva verket stående långt framom Lappen, har blifvit ändå nästan öfver höfvan framdragen. Så heter det t. ex., att under det Finnen icke vill vidkännas den Lappska slägtskapen, Lapparna deremot räkna den Finska sig till heder *). För min del har jag aldrig hört eller förmärkt det sednare, och fruktar, som sagdt är, att det är en product af det förra. Men det vet jag, att hvad företräde än hunden må hafva framför sin slägtinge räfven, så går dock räfven heldre och svälter i skogen, såsom hans fäder, än han låter binda sig till gårdshund, om han än finge aldrig så mycket mat. Att Finnarna ej ville vidkännas någon slägtskap med Lappen, är ganska naturligt, ty man vet att "Herdar voro såsom en styggelse för the Egyptier." Åkerbrukaren, såsom stående på en högre cultur-grad än nomaden, föraktar naturligtvis just derföre den sednare, utom att också *hvar och en berömmar sin vattuvälling*, som ordspråket lyder. Såsom åkerbrukaren föraktar nomaden, så föraktar också den befrackade stadsboen den gråa bonden, och vill ej vidkännas slägtskap med honom. Finska och Lappska national-characterens olikhet anföres, men, såsom jag tror, är den icke större, än att den låter förklara sig af de olika förhållandena. Envishet tillskrifves Lappen **): deri vanslägtas han åtminstone icke från Finnen; ty *Finnhufvud*, *Finnsinne* äro allmänt kända epitheter. Lappen är misstänksam; det

---

*) Se Geijers Svenska Folkets Historia, pag. 102.

***) Loco citato.

kommer sig af det bedrägliga och våldsamma sätt, hvarpå han blef behandlad af de fordna Birkarlarna, och står i sammanhang med *Taro Svensk*, af *tarot* bedraga. Att åter Finnen blifvit åkerbrukare, men Lappen icke, det kommer väl icke så mycket af den enas större kraftfullhet och susceptibilitet af odling än den andras, som af andra tillfälliga förhållanden. Då Lappen undanträngdes till de öfversta och mest aflägsna vildmarkerna, så på den Finska som på den Westerbottniska sidan, hvilket måste vara skedt, medan ännu hans grannar, lika så väl som han, voro endast jägare, så kastades han till ett land, som icke var susceptibelt af odling. Sedan han blifvit nomad, var ett nytt hinder lagdt för honom att blifva åkerbrukare: han måste flytta omkring med sina hjordar, och kunde icke vara stationair, hvilket åkerbruket ovilkorligen fordrar. Uti Arabien finnas både åkerbrukare och nomader af samma nation, utan att man lärer kunna kalla de ena till sin natur mindre susceptibla af cultur, än de andra. Arabiens öknar och Hög-Asiens hedar förkasta åkerbruket, såsom för sig otjenligt, derföre äro deras nationer nomader, ej derföre att de till sin natur icke äro susceptibla af cultur. Deremot stannar nomaden på en lägre grad af cultur än åkerbrukaren, emedan hans irrande lif förhindrar honom, att gå i jemnbredd med den sednare. Men ju mera han stationerar sig, dess mera hyfsas han. Derföre ser man ock en betydlig skillnad mellan Fjell-lapp och Skogslapp. När ändteligen åkerbruket kom till Lappmarken, så hafva också många Lappar blifvit åkerbrukare. När Lappen blir Nybyggare, så blir

han helt och hållet Svensk, och kan i en sednare generation icke skiljas från Svenskar: det bevisar, att han icke af sin medfödda natur, utan af omständigheterna, hindras att blifva mer cultiverad än han är. Der Nybyggarna äro Finnar, der blir Lappen också Finne, när han gifver sig till Nybyggare. Om nu Lapparna synas vara en svagare nation än Finnarna, så bevisar icke heller det något emot deras stamförvandtskap, ty det kommer helt och hållet af lefnadssättet. Lappen hindras af hunger och köld att uppnå den kraftfullhet som Finnen. Den sednares barn, som uppammas i hans varma stuga eller pörte, vid både tillräcklig och tjenlig föda, samt sorgfälligt omsorg, äro ej hindrade att uppnå den kraft, hvaraf de äro susceptibla. Denna förökas ännu mera genom öfning i det tunga landtmanna-arbetet. Men Lappbarnen, som, instoppade i en urholkad klabb, släpas med under flyttningarna, få ligga der ofta hela dagen frysande, svältande och skrikande. Då mödrarna ej kunna amma dem, hvilket ofta händer, måste de stilla sin hunger med att suga på en köttbit eller hänsk fettbit — Mjolk finnes ej om vintern. — Det är mera under, att något Lappbarn blifver vid lif. När det då är i sin uppväxt, får det ändå ofta svälta och frysa. Med en sådan uppfostran är det ej underligt, om kraftfulla män icke bildas. Blomster i trädgårdarna visa sig frodigare än samma slags blomster på annan sterilare mark, och den krokiga och låga björken, som växer vid skogsbruket å fjellkanten, är visst af samma slag som den tjocka, resliga och frodiga björken i de gräsrika dalarna och vid

bäc-

bäckarnas stränder. Så snart en Lapp blifvit Nybyggare, så kan man visst icke på hans afkomma märka någon mindre kraftfullhet, än hos Svenskar eller Finnar. Men nog nu om Lappars och Finnars stamförvandtskap: för min del sätter jag den icke alls i tvifvel, och de öfriga måga hafva sin tanke.

Öfvergången från jagt till herda-lefnad utgör, som sagdt är, den viktigaste epochen i Lapparnas historia, och den infaller, efter min beräkning, omkring 8:de och 9:de århundradet. Ännu stod nationen icke under någon egentlig Öfverhet, hvarken inländsk eller utländsk. Utländningar torde väl, der de kommo åt någon Lapp, hafva af honom utpressat någon afgift: den innebar icke något annat än en slags brandskattning, ett friköpande af lifvet: den starkares rätt utkräde, och den svagares nöd aftvang. Tidigast utövades dessa beskattningar vid de Norrska kusterne, och nämnena *Finnfärd*, *Finnköp* angifva redan deras egenskap. Sammaledes beskattades ock andra fremmande kuster vid denna tiden af de Nordiska Vikingarna. Småningom började dock sannolikt de närmaste att göra beskattningen varaktig, och Lapparna, som, för fiskets skull, icke ville lemna hafsstranden, måste underkasta sig den. Att dessa Lappar, som bodde vid Vesterhafvet, idkade fiske, är en naturlig sak, och på de persedlar, som skulle utgöras i skatt, synes det, att de fångat äfven större sjödjur, såsom valrossar. De måste då icke hafva varit så helt och hållet vildar, de måste åtminstone hafva haft åtskilliga slags redskaper, kunnat göra båtar o. s. v. *Be-*

Lappmarken. II Del. 31

röringen med Norrmännen skaffade dem, genom handel, jernredskaper och åtskilligt annat, som de behöfde. På denna sidan om Kölen voro de ännu fria, ännu hade icke Svenskar bosatt sig i Westerbotten. Qvenerna voro ännu det landets innevånare, hvarföre det i Konung Alfreds inledning till Ottars och Ulfstens reseberättelser heter, att Svearne hafva nordan om sig Qvenerna och i nordvest Skrid-finnarna *). I hvad förhållande Lapparna stått till Qvenerna, är svårt att utreda, men att sluta af namnet *Kainolatsch*, måtte det hafva varit mest fredligt. *Kainolatsch* är nu ett ibland de namn, som Lappen gifver Svenskarna, och är det, såsom äfven *Ludde*, utan någon ond bemärkelse. Svenskarna hafva ärfvt Qvenernas namn, såsom Ryssarna Karelernas, det mest fiendtliga, som Lappen känner. Vål är namnet *Ryss* för Svenska allmogen en fiendes, men på långt när icke till den grad, som *Karjel* för Lappen. Många orters namn, med dervid fästade sagor, vittna om Karelernas fiendtliga ströfverier i dessa trakter. Bland de sista af denna art måtte det vara, som en Lappman i Arieplug, vid namn *Anders Nilsson Ruonga*, för mig berättat. Han förtäljde nemligen en gång, då vi voro i resällskap, och en qväll uppehölo oss i en kåta vid Barthurte, att på ett ställe, beläget icke långt derifrån, ett slag hade stått mellan Lappar och Karjelah. Det hade gått till på det sättet, att en Lappustru sent om en qväll skulle bada sitt barn, och hade till den ändan vattenuti en kittel framför sig. Men när hon nu skul-

*) Geijers Svenska Folkets Historia, pag. 96.

le sätta dit barnet, blef hon med förskräckelse varse i kitteln bilden af en mans hufvud, med hatt uppå. Den försvann väl i hast, men som hon ännu handfallen och förskräckt tittade i kittelen, visade sig samma syn åter. Då märkte hon, att det var en man, som ifrån kâtans öppning tittade in, och att det var honom, som vattnet återspeglade. Helt tyst väckte hon sin man, och gaf det honom tillkänna. Han tog genast sin båge, spände den och lade pilen till. Som nu mannen åter tittade fram, sköt han pilen midt i pannan på honom, hvarest han hördes ramla ner utför kâtan på marken. Han vågade dock icke gå ut och se efter, af fruktan att der voro flera der ute. Om morgonen fanns han ligga död på marken. Lappen förstod att denne, såsom saken verkligen förhöll sig, var en utsänd spejare, och att den öfriga hopen af fiender vore i trakten. Man samlade sig således, räckte sporren och öfverraskade Karelerna der de lågo vid sina eldar. Der blefvo de samteligen nedgjorda, och af det tagna bytet skall ännu något vara i behåll, nemligen ett slags kittlar, som kallas *Karjelah Skalo*. En sådan har jag sett: den är, såsom jag kan tycka, af messing, och Lapparna säga, att dessa *Karjelah Skaloh* aldrig erga. Det finnes blott få i behåll, och dessa ändå försedda med ny botten, emedan de gamla bottnarna blifvit utnötta.

En annan saga om *Karjelah* är, att en skara af dem kommit och ärnat sig till Norrige (*Wuodnai*). De hade fått tag uti en Lapp, som de tvungit att lotsa sig. Han hade sagt dem, att nedgången vore svår, såsom det i allmänhet ver-

keligen är, emedan Kölen åt Norrska sidan stupar ned mycket tvärt, då den deremot åt den Svenska långsamt, och med många utskjutande grenar, sänker sig ner åt slätlandet; de borde därför följa honom i hamn och häl. Han rännde förut och bar ett bloss, ty det var mörkt om aftonen. Som han nu kom skjutsande utför till en tvärbrant, hejdade han, som kände förhållandet, sin fart, och kastade blosset utför branten. Karjelah höllo efter i full fart, och störtade utför branten, der de alla blefvo förkrossade. — Lappen hade vikit åt sidan. Följande dagen begaf han sig ner, och stolt öfver sin bragd, sköt han en pil i väggen i den första stuga der han trädde in. Detta upptogs illa, såsom ett fiendtligt tecken, och man ville taga fatt på mannen. Men han bad dem följa sig och se hvad han hade gjort, så skulle de snart göra annat än behandla honom illa, och blef han, sedan saken sålunda blifvit utredd, mycket väl hållen.

Högström berättar äfven en färd, som Lapparna haft i Gellivare-trakten med Karjelah, dem han, efter ordets nuvarande bemärkelse, tager för Ryssar. Enligt den saga, han der hört, skulle ett parti Karjelah *) hafva kommit upp i landet, och som deras infall skett oförvarandes, så hade de fått ansenligt byte, hvarföre de företogo sig, tid efter annan, att förnya sina ströftåg. Man hade då i den Lappmarken mangrannt samman-gaddat sig, och tagit en gammal man af sitt folk till anförare. Han hade låtit på ett högt berg uppföra en ansenlig mängd timmerstockar, och

*) i ändan af ett ord utmärker pluralis.

derpå låtit trampa ner snön väl utför hela berget, och slå vatten derpå, att det blef islupet allt till öfversta kullen. Sedan lät han uti isen hugga trappsteg uppföre, samt göra vägar från alla sidor och kanter dit åt, på det fienden skulle hitta igen deras läger. Då nu Karjelah kommo, hade Lapparna ställt upp sig öfverst på bergsklinten, som syntes temmeligen långt åt alla sidor, och, då fienden vågade sig uppför, samt hunnit på halfva berget, släppte på en gång åstad alla sina timmerstockar. Karjelah blefvo till största delen förkrossade i raset, och de, som öfverblefvo, dödades af Lapparna, på två när, hvilka skulle få fara hem såsom budbärare, och till yttermera visso sjelfva skulle bära märke af tågets misslyckade utgång, ty den ena afhög man en arm, den andra en fot. Antalet på de slagne hade de ej annan reda på, än att man tog eldstålen som funnos hos dem, och trädde på strängarna af sina bågar, och hade halftredje sträng dermed blifvit uppfyllt *).

Historien om fiendens förstörande genom en nedvältad timmerhop, förekommer äfven i Piteå Lappmark, och uppvisas äfven der stället, der det skall hafva skett, men gäller icke Karjelah, såsom jag i det efterföljande vill anföra. Berget, der den af Högström anförda händelsen inträffat, heter *Käppovare*, efter den fiendtliga anförarens namn, och är, såsom han berättar, 4 mil norr om Gellivare. Han omtalar äfven, att Lapparna, för dessa Karelernas härjningar, gjort sig jordkulor, för att derigenom fördölja sig, och har han sett

---

*) Högströms beskrifning om Lappmarken, pag. 59.

åtskilliga sådana. I Pite Lappmark omtalas det-
 samma, och har jag af trovärdiga Lappar hört,
 att tecken till dem ännu finnas på åtskilliga
 ställen, men jag har icke varit i tillfälle att se
 dem. Första gången då jag hörde talas derom,
 frågade jag till hvad ändamål man gjort dem,
 och fick till svar, att det skett för att dölja sig
 för *Tjudeh* (fiender), på den tid då de ströfvade
 i landet. De måtte till en del varit stora och af-
 delade i flera rum, samt hyst flera hushåll. En
 saga berättar, att fienderna en gång på det sättet
 fått rätt på en sådan jordkula, att en qvinna
 derinne ropat åt någon som varit i ett annat rum,
 att man skulle hemta åt henne kokslefven. Det-
 ta hade fienderna, som voro utanföre, hört, samt
 derpå brutit sig in och dödat dem som der voro.
 Att sådana jordkulor funnits och bebotts af Lap-
 parna, kan icke sättas i fråga, men dåliga medel
 att gömma sig för fienden måtte de hafva varit,
 ty han skulle ju i alla fall leta sig fram efter
 spåren och se den uppstigande röken, hvarföre
 jag tviflar, att de blifvit begagnade för det upp-
 gifna ändamålet. Men om Karelernas ströfverier
 vittna, som sagdt är, många både sagor och or-
 ters namn. De måtte hafva varit ytterst svåra
 och förödande, men tyckes, att sluta af det be-
 stämde och historiska i alltsammans, icke sträc-
 ka sig allt för långt in i forntiden, då de säkert
 antagit Stallo-historiernas diktgestalter. Man igen-
 finner också deras tid bestämdt af det i Professor
 Geijers Svenska Folkets Historia införda Tho-
 rolfs och Faravids tåg mot Karelerne, hvilken
 berättelse, såsom här spridande ett förträffeligt
 ljus, jag ej kan afhålla mig att recitera. "Af

Thorolf, Harald Hårfagers syssloman öfver Finnskatten, begärde (omkring 877), heter det, Fara-vid, Qvenernas Konung, genom sändebud, hjälp emot Karelerna, som hade härjat hans land, och erhöill den mot löfte, att Thorolf skulle hafva lika stor del i bytet, som Konungen. Men det var lag hos Qvenerna, att Konungen skulle hafva tredjedelen af bytet, och dessutom, utan byte, så mycket bäfver-, sobel- och grå-skiinn, som han ville undantaga. Thorolf drog öster i Qvenland: han hade 100, Konungen 300 man. De tågade gemensamt till öfra Finnmarken, träffade och slogo Karelerna på fjellen, och vunno ett ganska rikt byte. Derpå återvände Thorolf till Qvenland, gick öfver Kölen och kom in i Norrige vid Vefsen i Halogaland."

Det är således säkert, att Karelerna redan i 9:de århundradet plögade ströfva in åt Lappmarken. Det kan ock tagas för gifvet, att de både derförut och derefter gjort det, ända till dess de, vid slutet af 13:de århundradet, blefvo kufvade af Svenskarnas vapen. Just vid denna tid är det ock, som Svenska herraväldet började utsträcka sig öfver Lapparna och Lappmarken. Enligt ett manuscript af en viss Johannes Buræus anför Schefferus, att Konung Magnus Ladulås, "efter han icke kunde vinna dem under Sverges Krona, bød dem som ville våga och komma dem under Kronan så ville han gifva dem hina i händer till egendom." Det vill säga, att han öfverlemnade åt privata, eho som det ville, att underkufva Lapparna, med villkor att allt framgent få utöfva herravälde öfver dem, med erkännande förstas af Svenska Kronans öfverherrska. Härpå skola

då Birkarlarna, innevånare i Birkala socken i Finland, hafva gripit saken an, begifvit sig till dem och dagtingat på någon viss tid, men derunder oförvarandes öfverfallit dem, slagit många ihjel, och vunnit dem "allt till norra och vestra sjön." Ur samma källa anför Schefferus också en berättelse af Andreas (Canuti?), Pastor i Piteå, att detta skulle hafva gått så till, att en Birkarl gått Lapparna i förväg, när de skulle återvända från Birkala, och låtit sin hustru gräfvä ner sig i snön på ett ställe, der Lapparna nödvändigt skulle komma att passera öfver honom. Som de nu kommo om nattetid och rännde öfver honom, förnam han derigenom huru många de voro, nemligen 15, och hade han sedan uppstigit och åter rännt dem i förväg, samt nedhuggit den ena efter den andra, då de alla rännde i en rad, och de efterföljande icke sågo hvad som passerade med de föregående. Endast den siste hade blifvit det varse, och Birkarlen hade först efter en svår strid, med sin hustrus tillhjälp, lyckats att besegra honom. Sedan nu dessa blifvit undanröjda, som hade varit de förnämsta och mäktigaste bland Lapparna, så hade de öfriga utan svårighet underkastat sig. Jag anför detta endast för att visa, på hvad sätt man en tid föreställt sig Lapparnas underkufvande, men saken saknar all grund och sannolikhet. Här föreställas Lapparna samlade på ett ställe, såsom en fårhop, den några bönder från en aflägsen Finsk socken, hvilken kanske knappt fanns till den tiden, gingo att sätta sig i besittning af, och att detta skulle hafva gått *ett tu tre*, såsom man säger. Men ett kringvandrande folk, ut-

spridt på en landvidd lika stor med snart sagdt hela det öfriga Sveriges rike, och som icke stod under någon gemensam styrelse, kunde icke på det sättet underkufvas. Lapparna hafva aldrig, såsom nation, kunnat vara förenade till ett helt. De hade ingen allmän national-helgedom, som i sådana förhållanden är enda föreningsbandet, och från Hvita Hafvets stränder till trakterna af Wermland — ty så långt sträckte sig deras land i sinom tid — hvilken omätlighet af land, hvilken oländighet af berg, floder och sjöar! Jag har redan sagt, att Lapparna i 9:de århundradet hvarken lydde under inländsk eller utländsk öfverhet. Må ock Thorolf hafva varit Harald Hårfagers syssloman öfver Finnskatten, så gällde det dock blott skatten; må ock en *Mottle Findkonge* i samma Harald Hårfagers dagar hafva funnits — såsom Schefferus berättar efter en Petrus Claudi — så var dock denne *Findkonge* icke alla *Skrikfinnars* sjelfherrskare. Det ena som det andra refererar sig i alla fall blott till Norrska Finnmarken. Någon slags samhällsförfattning eller öfverhet finnes icke den minsta saga om i minnet, och hvad som ännu mera är, icke ett enda ord i språket, som uttrycker dessa begrepp. *Konogis* Konung, *Duobmar*, *Lagamanne*, *Domare*, *Herra* Herre, Prest, röja allt för väl sitt ursprung: till och med *stivrit* styra, *duobmit* befalla (döma), hafva måst lånas från Svenskan. Språket har, med ett ord, icke det minsta begrepp om öfverhet och undersäte: *åivalatsch* Herreman och *vuolalatsch* underhafvande, äro tydligen yngre formationer, som ändå sjelfva kännas vid sitt egenteliga och tillskrufvade väsen. *Aive* huf-

vud, nu också Herreman, känner också till sin metafor, och duger åtminstone icke att sätta på en Lapp, ty då skall han ovilkorligen finna sig i samma belägenhet, som Jeppe på berget: för Åive fordras en frack, åtminstone en rock; skinnpels duger icke. *Attje* fader, *Podnje* gubbe, *Kalles* också gubbe (i den bemärkelse det äfven säges om en ung man, såsom: den gubben går icke af för svafvelstickor!) — se der Lappska språkets högsta och aktningfullaste namn; och vi hafva med det samma grundlinierna till Lappska constitutionen uppdragna. Undergifvenhet för fadren, aktning för gubben och för den kraftfulle och öfverlägsne mannen — Der hafva vi hela Konungabalken. En *Stuoramus passe* (se ofvan i den från Högström citerade berättelsen om Stallos yxa) vid någon allmän flyttningssväg: lägg renshorn kring den; det är vår Kyrko-balk, och flera balkar hafva vi icke. Det enda vi kunna lägga till är *aikai pätet* komma öfverens, egenteligen *komma till tiden*, följakteligen mötas på en bestämd tid, för att bilägga tvisten. *Tigge*, rättegång, ting är, som hvar man ser, Svenska. *Tjelde*, by (Pagus), icke ett aggregat af hus och gårdar, utan af hushåll, vistande i samma trakt, och derigenom sins imellan i en viss beröring och kanske förening, hvarigenom de utgöra ett slags helt afskildt (af *Tjoldet* skilja) från det öfriga, hörer också hit. Men *Tjeldes* nuvarande notabiliteter, *Länasmanne* Länsman, *Skickar* Skickare, och *Tolmanne* Tolfman, visa allt för tydligt, hvarifrån de härstamma. Kanske äro sjelfva *Tjeldeh* blott indelnin-gar för skattens utgörande, och således icke äldre än den. Skatten var det, som först drog Lappen

under Svenskt välde: kunna vi icke försvara rättvisan af dess uppkomst, eller prisa dess billighet och uppbördsordning i de äldre tiderna, så måste vi dock tacksamt erkänna, att den är mer än återbetald: ett vitsord, som få Regeringar lära kunna erhålla af fremmande under dem skattskyldigblefna folk. Svenska Regeringens exemplösa oegennyttia och öfriga vörndsvärda förhållande i afseende på Lappmarken, skole vi i sinom tid se, men först vilja vi kasta en blick på skattens uppkomst och — hvad som derifrån är oskiljaktigt — landets och folkets underkufvande under Sverige: att Birkala Socknemän icke tillvägabragt det, har jag redan sagt.

Huru Svenska bygden småningom uppsteg mot nordnen, har annan penna skrifvit: jag följer de upptrampade spåren*). Vid Mälaren var Odens nybygge. Derifrån vidgade sig Manhem och utsträckte sig åt Norden. I samma mån krympte *Terra feminarum* ihop. Huru Qvenerna kunnat trängas undan ända från Uplands gränser till Torneå, utan att man hör talas om några synnerliga strider, utan att ens några spår synas kvarlemnade, är mig oförklarligt. Månne de blifvit bortblandade bland Svenskar och Lappar, och så försvunnit? I Österbotten äro de dock ännu kvar, och Kajana förvarar deras namn. Men att i Westerbotten inga spår efter dem finnas, att i Calix hvar enda människa är Svensk och i Tårne hvar enda människa Finne, att jag på ena gästgifvare-gården är helt och hållet inom mitt eget folk, och på den andra näst intill icke reder

*) Sequere et vestigia semper adora.

mig utan tolk; det är verkligen besynnerligt. Huru nu dermed ock må vara, så hade Svenskarna redan under hedendomen hunnit till Westerbottens sydliga gräns, och Thor fästade äfven i Ångermanland sitt namn*). Med Rikets medelpunct och national-helgedom måste de hafva haft beröring: att *Sörkörare* i synnerhet skynda till *Upsala Disting*, torde icke vara någon ny sak. Naturen gjorde dem i god tid till handlande, och härigenom föranleddes de sannolikt att besöka utloppen af Westerbottens floder, också den naturliga utvägen för landets producter. Med tiden funno de för godt att der bosätta sig, och Ume, Skellefte, Pite, Lule och Calix, belägna hvardera vid utloppet af liknämninga floder, visa derföre hvar för sig en bygd, som täflar med de bästa i Riket, i afseende på odling och folkmängd, nemligen just vid utloppet af floderna och närheten af kyrkan. Fisket var väl också en vigtig bevekelsegrund att occupera flodernas utlopp, men för handeln vägledde de sig efter dem inåt landet; och så uppkommo våra Birkarlar, på Lappska *Porkalah* (*Borgalah*) — Borgare — Handelsmän. Utan trug kunde de dock icke blifva mestare af flodernas utlopp: starkare der, utöfvade de ock styrkans rätt vidare: så är tingens vanliga gång: den stannar icke vid halfgjordt verk. Att fördrifva Lappen kunde icke falla dem in: hvad gagn kunde de hafva af toma landet, hvad skulle de göra med de vilda skogarna och bergen? Nog var det godt, att få Lappens varor för pengar, men ändå bättre att få dem för intet —

*) Thorsåker i Ådalen.

Lappen blef skattskyldig. Man handlade och man indref skatt: det sednare gick rakt på saken, det förra var väl icke heller annat än en beskattning, ehuru indirect: så är ock den Egyptiska Paschan nu för tiden sitt lands handelsman. Birkarlarna voro sina underlydande landsorters Paschar: de beskattade och de dömde, de styrde och de rege-
rade. Sina *Aivalatjah* hade Lapparna nu fått. Att man hade en öfverhet, det kände man och fick erfara, men hvar lagarna funnos, det var ej lika klart. Det inrotade begreppet om corruptibilitet hos allt hvad tjensteman heter, som Lappen ännu hyser, bär, efter århundraden, vittnesbörd om Birkarlarnas lagskipning. Tillfället gör tjuven, heter det: klingande skäl äro, vid sina tillfällen, gällande skäl, äfven der lagar finnas att tillämpa, huru mycket mera, der råa bönder, bland andra varor, också hade *rätten* att draga vinst på, der man egde att göra och låta helt och hållet efter eget godtfinnande? Hvar och en Lappmark hade sina Birkarlar, och Umeå, Piteå, Luleå och Torneå städers handels-privilegier på hvar sina Lappmarker, äro ingenting annat än Umeå, Piteå, Luleå och Torneå Birkarlars handelsrättigheter, efter upphäfvandet af deras Landsherregenskap, öfverflyttade på städerna, hvilkas första handlande just de förra Birkarlarna sannolikt blefvo. Icke idkade alla bönderna vid kustlandet handel med Lapparna, sådant var naturligtvis icke rimligt. Det var således en skillnad mellan Bönder och Birkarlar, och denna framvisar sig i öppen dag redan i Drotset Knut Johanssons bref af 1328, der Birkarlar å ena sidan och Helsingar å den andra förekomma såsom contraherande par-

ter *). Med Helsingar menas i allmänhet Norrlänningar, och här således de sig nu i landet bosättande Nybyggarena. Dessa trakter kallas vid denna tid extrema pars Helsingiæ (yttersta delen af Helsingland). Det visar sig således tydligt, att somliga voro Birkarlar och somliga icke Birkarlar bland dessa Westerbottens första inbyggare. Då man nu icke kan annat antaga, än att de voro af en och samma nation, så återstår ej annat än att de hade olika yrken, och att de på olika tider inkommit. Birkarlarna äro de första, som åter blott med andra ord vill säga: de första Svenskar som här satte sig ner, voro handlande. Det är också alldeles naturligt, såsom jag förut sagt. Redan nu besöka de Lappmarken **), och deras handels-herravälde är således redan grundadt. Det blef naturligtvis ärftligt hos Birkarleslägterna, som således i dessa landsändar kommo att utgöra en slags Adel. Hvad slags ordning de sins emellan haft, huru de fördelat Lapps-katten, ty naturligtvis voro de flere, huru de utöfvat sin regering och jurisdiction, är mig alldeles obekant. Dock synes det sannolikt, att de ibland sig utvalt en ordningsman eller Borgmästare, om man så får kalla honom: Umeå, Piteå, Luleå och Torneå städer hafva otvifvelaktigt från den-

*) In parlamento Telgis habito inter Helsingos ex parte una et Birkarlaboæ ex parte altera in presentia nostra taliter exstitit placidatum.

**) I samma Knut Johanssons bref heter det: Exstitit placidatum, quod homines Sylvestres et Vagos, Vulgariter dictos Lappa, in suis venationibus nemo debeat impedire, nec etiam præfatos Birkarlaboæ ad eosdem Lappa accedentes.

na tiden sitt ursprung, och att de sägas vara anlagda vid början af 1600-talet, innebär ingenting annat, än att de då först erhöilo Stads-privilegier, såsom surrogat eller en bekräftelse till vissa delar på deras fordna Birkarla-rättigheter. De sägas vara anlagda der ännu de så kallade gammelstäderna qvarstå, men sedan efter kort tid flyttade längre ner till de ställen, der de nu äro belägna; det är en ny bekräftelse på min satts. Hade man då först anlaggt dem, så hade man otvifvelaktigt genast utsett de lägligaste platserna. Gammel-staden ligger vid landskyrkan. Der folk först bodde, der blef kyrkan först anlaggd; den blef äfven de sedermera tillkomna Nybyggarens kyrka. Men Birkarlarna voro de första: deras by blef kyrkoby och sedermera stad; men invånare hade den förr än den blef stad. Det hindrar likväl icke, att en och annan Birkarl äfven bodde annorstädes. Hvad Schefferus säger, efter Ziegler, att Lapparna valde en höfding, som de kalla Konung, och att denne, såsom tecken till sin värdighet, bar en röd drägt, kan endast till vissa delar gälla. Att han valdes af Lapparna, har ingen sannolikhet för sig: det skulle vara, som om Latinerna eller andra underkufvade nationer hade valt de Romerska Consulerna. Att han var Birkarl, är utom all fråga, och bekräftas af hvad Olaus Magnus säger om Birkarlarna, nemligen att de voro Lapparnas Landsherrar (Presides), och utmärktes genom röd klädebonad. Det var Birkarlarnas Borgmästare, som bar denna purpurn, hvilken skulle göra impression på den råa Lapp-allmogen. Att han bland dem usurperade Konunganamn, är icke otroligt, till och med

krona, såsom jag i det följande skall visa. Så kallade sig ännu på 1600-talet Nicolaus Öرنen, landsflyktig Birkarl och äfventyrare i fremmande länder, Lapparnas Furste. Imellertid måtte en sådan Lapp-kung, bland sina egna, icke hafva gällt så mycket, ty der kunde han ej vara annat än den förste bland likar. Hans Kongliga mantel var ett förkläde, under hvilket Birkarlarna gemensamt spelte mästare.

Till Gustaf den Förstes tider stod Birkarlarnas herravälde orubbadt. Sjelfve undersåter under Svenska Kronan, skulle de äfven för Lappmarken erkänna dess öfvervälde. Detta skedde genom en helt obetydlig tribut af gråverk och mårdsinn, såsom man kan se af Gustaf I:s bref af den 1 April 1528, der det heter: "The Birkarlar utaf Lula och Pytha hafva icke högre skatt gifvit Kronan i förleden tid än 8 timber klockverk och 2 mårdsinn utaf de Lappar, som de råda utöfver, och de Birkarlar, som boendes äro i Tärne, hafva ock gifvit så mycket, som föreskrifvit står för deras Lappar." Denna afgift fördubblades nu, men för öfrigt bekräftades deras rätt och herravälde öfver Lapparna, såsom de och deras fäder det tillförne innehafte. Likväl blef denna deras makt, åtminstone i Tärneå, redan under Konung Gustafs tid stäckt, ty såsom Shefferus berättar, efter det Bureanska manuscriptet, lät han, på Lapparnas klagan, insätta en Birkarl, Henric Larsson i Tärneå, och taga af honom mycket, hvarefter han sjelf tog skatt af Lapparna, och efterlät Birkarlarna endast köpslaga med dem. Att Lappfogdar der i Tärne Lappmark,

mark redan under hans regering blifvit tillsatta, visar ett hans bref af 1559, hvori han förordnar en viss Herr Michael till Predikant i nämnda Lappmark, deri Lappfogdar äfven nämnas. Likväl måtte detta hafva varit blott specielt, i anledning af de anförda klagomålen, och rört endast Tärne Lappmark. Men i Carl IX:s tid infördes en annan ordning, hvarigenom Birkarlarnas herravälde utslocknade, sådant det varat åtminstone i 300 år.

Detta tidehvarf har ock, såsom de föregående, sina sagor, och många både benämningar och saker härleda derifrån sitt ursprung. Medeltidens nit, att christna de otrogna, sträckte sig äfven hit. Att Birkarlarna just icke så mycket brydde sig om saken, är tydligt; men genom dem stående i beröring med det christna folket, kunde Lapparna icke helt och hållet vara utom christendomens inflytande. Att Regeringen redan nu var betänkt på Lapparnas omvändande, kan synas deraf, att Konung Eric af Pommern befallt Upsala Domcapitel, att förordna Prester i Lappmarken. I Piteå Lappmark finnas tvenne Kyrkoställen, som, efter all anledning, hafva sin upprinnelse från medeltiden, nemligen Kasker och Afvaviken, båda i mina resebeskrifningar ofta förekommande. I Afvaviken hafva, för 60 à 70 år sedan, ruiner af kyrkan varit synliga, och man är alldeles säker, att en kyrka der funnits, så mycket mera, som Schefferus uppräknar den, såsom en af de 4, hvilka på hans tid funnos i Piteå Lappmark. Den omständigheten, att hon numera, ända till de sista spåren, försvunnit, vittnar dock om hennes ålder, och icke heller

Schefferus vet omtala, när hon är byggd. Att någon Prest varit dervid stationerad, känna sagorna alls icke, och man kan därför taga för afgjort, att det ej varit så. Längre reste Presterna upp, blott en och annan gång om året, för att döpa barn, begrafva lik och förrätta andra ceremonier, som på den tiden utgjorde Gudstjenstens väsende. Till den tiden är Afvaviks-kyrkan att hänföra, och är visst från Gustaf I:s tider, eller ock äldre.

Kyrkostället vid Kasker känna endast sagorna: ingen skriftställare vet om Kasker-kyrkan ett enda ord. Imellertid qvarstår namnet *Kyrkoviken*, och gifver vigt åt sagorna. Kasker-kyrkan har blifvit med flit uppbränd, och det derinne församlade folket innebrända. Jag har frågat, om man visste, hvilken som gjort det, och för hvad orsak, och jag har derpå fått till svar, att det varit Svenskarna, som på detta sättet ville straffa Lapparnas oläraktighet (*Lärotebme*), eller åtminstone deraf togo sig förevändning. Detta är icke orimligt: man ihågkomme Spaniorernas framfart mot infödingarna i America; såsom kättare och gudlösa måste Mexicos och Perus Regenter lefvande brännas. Lägga nu härtill Birkarlarnas plundringslystnad, som ingick i saken, ty här var nu ock marknad, och man kom i besittning af Lapparnas medförda renar och gods, om man dräpte dem. En Prest hade ock varit med, och denne skall hafva velat yarna Lapparna, men icke haft tillfälle, dock hade han föregående dagen, då han meddelade Sacramentet, i stället för de vanliga orden, sagt: *måron präanna, måron präanna* (så låter citationen i Lapparnas mun, men

skall vara: *i morgon bränna* eller *brinna*). Dagen derpå antändes kyrkan, då Lapparna voro församlade för Gudstjensten, och blefvo de alla innebrända, utom två, hvilka, jag ej erinrar mig säkert, antingen de haft några misstankar och därför afhållit sig från kyrkan, eller ock, vid första tumultet, räddat sig genom fenstret. Men andra, som sökte rädda sig, blefvo nedhuggna. De räddade skyndade hem, och begåfvo sig, väl utrustade med pilar och bågar, de återvändande marknadsfararena i förväg, och ställde sig i försåt vid *Fasta-puolda*, en backe, öster om Arvidsjaur. Om de varit blott på tu man hand, eller haft flera med sig, har jag icke kunnat få utredt. Det sistnämnda är sannolikast, ehuru blott de båda omtalas. Men de voro väl blott anförare, och de öfriga, sedan de flesta husfäderna genom mordbranden blifvit utrotade, voro obetydliga personer. Vid *Fasta-puolda* gick det nu så till, att marknadsfararena kommo med buller och bång körande, den ene efter den andra, och man körde utför backen i fullt fläng, som vanligt är, när man kör med ren, ty om han ej håller undan, så mycket han är god för, så kommer Attjjan och stöter honom i bakbenen. Den första träffades af en pil, och stjelpte omkull med Attjjan, men släpades, i alla fall, med full fart utför, hvilket äfven eljest ofta händer. Deråt skrattade de andra, som icke märkte orsaken, men det gick på samma sätt med dem, den ena efter den andra. Sist i raden kom Presten, och han blef lefvande gripen. Man förebrådde honom hans trolöshet, och ämnade döda äfven honom, men det der *mâron pränna, mâron prän-*

na, räddade honom, ty han föreställde dem, att han dermed velat varna dem, fast de ej hade förstätt det, och han hade ej haft tillfälle att på annat sätt gifva dem faran tillkänna. Han fick således fara i frid; men ett krigstillstånd inträdde nu mellan Lapparna och Svenskarna, eller ortens Birkarlar. Under detta sålunda uppkomna krig har, efter all anledning, slaget eller affairen vid *Rikkere-gajse* inträffat, ty somliga mina sagesmän hafva bestämdt uppgifvit det. Just här skall, efter Piteå Lappmarks sagor, händelsen med timmerhopen hafva inträffat, som Gellivare-Lapparna för Högström uppgifvit vara inträffad i en affair med Karjelah derstädes. Båda delarna kunna vara sanna, ty ryktet af den förra händelsen, som till tiden måste vara äldre, var säkert spridd äfven hit, och man hade allt skäl att försöka ett dylikt krigspuss en gång till. Att ett slag ägt rum vid *Rikkere-gajse*, är utom all tvifvel, ty man har der, äfven i en sednare tid, funnit eldstål, och har min far i sin barndom sett ett sådant. Det viktigaste fyndet vid *Rikkere-gajse* är dock en krona, som på 1640:talet blef af tvenne brukskarlar från Nasafjell funnen, och skänkt till Arieplogs kyrka, såsom det i en kyrko-räkenskapsbok från denna tiden finnes antecknad. Denna krona hänger nu i vestra korset af kyrkan, såsom ljuskrona, ty man har slagit in i den några ljusarmar af jern: ett högst uselt och kluddigt verk. Men sjelfva kronan är temmeligen väl gjord. Den är af messing, men har åtminstone varit förgylt, och är försedd med en myckenhet löf-verk. De uppstående flikarna äro, så vidt jag nu kan påminna mig, 12. Jag

har försökt den på hufvudet, och den har passat mig fullkomligt, alldeles som en mössa, gjord åt mig, hvaraf jag kan sluta, att den som burit den varit just jemt lika tjockhufvad som jag. Men hvilken kan det väl hafva varit, som bar den? Helt säkert den, som efter Zieglers och Olai Magni uppgift — båda lefde i början af 1500-talet — skulle med sin röda drägt agera Lapp-Kung. Kronan vågade man väl icke visa sig uti annorstädes än i Lappmarken. Att en sådan klenod icke genast blef annammad, och att eldstål ännu i sednare tider blifvit funna, ger en ny styrka åt sagan om timmerhopen. Hade man med vapenstyrka nedhuggit fienden, så hade man också, utom all tvifvel, tagit vara på allt bytet, men när det skedde genom ett ras, kunde åtskilligt blifva derunder så begrafvet, att man ej fann det. Denna saga har, med ett ord, så många inre criterier af sanning, att man icke kan taga den annorlunda, än som en historisk berättelse, och visar detta, att den icke hörer till mycket aflägsna tider. Jag har också hört den af många olika sagesmän, och blott med obetydliga variationer. Den ena berättar någon liten omständighet mera än den andra. En synnerligen viktig omständighet är den, som *Anders Nilsson Ruonga* visste berätta, nemligen att Presten, då han meddelade Sacramentet och sade, *måron pränna, måron pränna*, meddelade *endast brödet*, hvilket sagesmannen tycker vara besynnerligt, och undrar, hvad derunder kunde ligga förborgadt. Här-af kan hvar och en finna, att vi äro i Catholska tiden, och sagan har, af denna lilla omständighet, icke ringa bevis för sin äkthet. Denne

Anders Nilsson Ruonga är såsom caput i äldsta grenen af den gamla släkten *Tjonk*, och innehafvare af dess gamla traditioner, likasom af ett gammalt Jerf-jern (sax att fånga filfrasar uti), hvilket gått i arf hos släkten, och tros vara en par hundra år gammalt.

Här måste jag sluta. Mycket, mycket hade jag ännu att berätta, och jag har ej hunnit mer än halfvägs på den femåriga bana, som jag vid början hade ämnat genomgå. Men tiden skyndar. Den 8:de November är inne, och jag måste lemna Stockholm, der jag skrifver dessa rader, för att åter börja en curs i Lappmarken. Är det Försynens vilja, att förlänga min lifstid, så återkommer jag dock icke, förr än efter 4 månader, till de lefvandes lande, och hvad jag skrifvit, må imellertid komma i ljuset. Om jag kommer att fortsätta, står i Herrans hand; men jag misstänker, att allmänheten ej mera skall önska någon fortsättning, ty tre fjerdedelar af hvad redan är skrifvit, ville jag sjelf hafva gifvit lågorna, derest det ej redan vore tryckt. Lika afbrutet, som boken, blir ock bihanget, och Läsaren ursäkte, att åtskilligt, som blifvit åberopadt såsom der att tillgå, der icke befinnes. Mycket ämna vi; litet blir af.

Bilag. N:o 1.

1:o *Utdrag af Domboken, hållen å Laga Tinget med Arieplogs Lappmark, uti gamla Prestegårdsbyggningen på Kyrkoplatsen derstädes, den 11:te Februari 1825.*

S. D. Å Stämmingslängd för detta Ting hade Herr Philosophiæ Magistern, Landsfiscalen Johan Samuel Hofverberg, antecknat sig såsom Kärande till Lappska Allmogen här i Arieplogs Lappmark, om ansvar för samma Allmoges, uti Allmän Socknestämman, vågade nekande, att derförut öfverenskommen Borgareskjuts i föreskrifven ordning utgöra.

Vid detta ärendets företagande inställde sig Landsfiscalen Magister Hofverberg, i närvaro af åtskilliga utaf berörde Allmoge nu församlade Lappmän, då Landsfiscalen, såsom anledning till dess anställda åtal, inlemnade nedanskrifne:

Transsumt af Protocollet hållit å Allmän Socknestämman med Arjeplougs Allmoge den 26 Dec. 1824.

---

§. 5.

Sedan för Lappska Allmogen, som nu ej var så talrik, och af hvilken så väl Socknefullmäktigen, som Bya Länsmannen och Skickare saknades, Catecheten Anders Pehrsson Fjellman och Tolfman Pehr Jonsson blifvit tillsagde, att dessa saknades ställe uppfylla, den förre såsom Socknefullmäktig, och den sednare såsom Bya Länsman, före-

tedde Krono-Länsmannen Herr Nils Westling Konungens respective Befallningshafvandes Utslag af den 11:te November 1818, uppå Piteå Stads Handlande Borgerskaps ansökning om stadfästelse å en mellan dem och Lappska Allmogen i Arieplogs församling träffad öfverenskommelse angående Renskjutsens utgörande och den derföre bestämda betalningen. Efter uppläsandet häraf, erkände väl Allmogen den ingångna öfverenskommelsen att prestera Piteå Borgerskap skjuts, men emedan denna öfverenskommelse endast varit vilkorlig, nemligen om för renarne vore bete på landet, och således icke gällande detta år, då den så kallade flen å landsbygden är afskräckande, nekade, i kraft deraf, Allmogen att vilja skjutsa. Icke desto mindre befalldes vice Bya Länsmannen, med biträde af Socknefullmägtigen, utnämna till skjuts, för Herr Hedstöm, Pehr Larsson och Pehr Sjulsson i Semisjaur, för Herr Burman 2:ne Raijor och 2:ne Kör-renar, och för Herr Hammargren 2:ne Raijor, hvilka begagnas skulle uppföre och nedföre till Piteå stad. Rätteligen transsumeradt intygar Arjeploug ut supra.

CONRAD GRÖNLUND,

Cur. Past. gerens.

Tillika med derutinnan omförmäldte Landshöfdinge-Utslag af följande ordalydelse *):

Efter de sålunda företedde Handlingarnas uppläsande, anmälte Landsfiscalen, Magister Hofver-

*) Detta Utslag reciteras till sitt innehåll i Landshöfdinge-Embetets här nedan införda sednare Utslag, och utslutes derföre här.

berg, dess förenämnde åtalan endast syfta derhän, att, till fullgörande af Konungens Befallningshafvandes ofvan intagne Utslag, Härads-Rätten måtte lemna enahanda föreskrift och ut sättande vite, som vid Arvidsjaur's nyligen hållna Härads-Ting den 5:te dennes i samma ämne beslutits.

Och sedan härom nu blifvit af Domhafvanden med Arjeplougs nämnd öfverlagdt, så aktade Härads-Rätten nödigt vidtaga det häruppå afkunnade Beslutet. - - - År och dag, som förr skrifvit står.

På Härads-Rättens vägnar

CARL FREDRIC FURTENBACK.

2:o *Landshöfdinge-Embetets i Vesterbottens Höfdingedöme Utslag, uppå Lappska Allmogens i Arjeplougs församling, genom befullmäktigadt ombud, Missionnairen och Philosophice Magistern Petrus Læstadius, skriftligen gjorda ansökning, om befrielse från den så kallade Borgarskjutsen, eller skyldigheten att ifrån Piteå Stad till Arieplogs Marknadsplats och derifrån åter till Piteå med Renar skjutsa nämnde Stads Handlande och deras Marknadsgods; hvaröfver Piteå Stads Handlande inkommit med förklaring, deruti de, under åberopande af en, inför Arieplogs Härads-Rätt den 29 Januarii 1817 träffad, och af Konungens Befallningshafvande härstädes den 11 November 1818 fastställd, för ening, anhållit om ifrågavarande skjutsnings skyldighets fortfarande; hvilket sökande om-*

budget bemött; gifvit å Lands-Cancelliet i Umeå den 23:dje Januari 1830.

Af Handlingarna i detta mål inhemtas, att sedan Lappska Allmogen, vid hållna särskilda Bya-stämmor, till öfvervägande om bästa sättet, att vinna befrielse ifrån skyldigheten att skjutsa Piteå Borgerskaps lass, befullmäktigat Anders Pehrsson Knip och Pehr Nilsson i Semisjaur, Nils Nilsson och Nils Larsson i Arjeploug, Anders Andersson och Matts Larsson i Lokteå, Nils Pehrsson Maja och Olof Andersson i Sörvesterbyn, samt Jon Andersson och Benct Jonsson i Norrvesterbyn, att vid Härads-Rätten begära laga undersökning, huru dermed tillgått, att Lapp-allmogen, utan att vara allmänt hörd, blifvit ålagd en så tryckande skyldighet, hvarjemte samma fullmäktige skulle äga att å Principalernes vägnar uppdraga Herr Landsfiscalen Hofverberg, att, antingen sjelf eller genom ombud, vid alla Rätter och Domstolar målet fullfölja, så hade bemälde Landsfiscal, vid 1817 års Lagtima Ting med Arieplogs Tings-lag, i följd af ett sådant uppdrag, anmält sin begäran, att få vid Domstolen undersökt om rätta förhållandet med den skjutsning, hvarpå Piteå Stads Handlande i alla tider gjort, och än vidare gjorde anspråk, ej mindre för sina personer, än deras handelsvaror, först till Arjeploug, ifrån Piteå Stad, till de årliga vintermarknaderna, och vidare tillbaka derifrån, i hvilket afseende han till Domhafvanden öfverlemnade en af honom, å förenämnde fullmäktiges vägnar, författad, till Härads-Rätten ställd, skrift i ämnet, jemte de af Allmogen utfärdade fullmagterna; i anledning hvaraf, och efter det dag

till ärendets handterande vid Tingets början blifvit utsatt, samt de, till marknadens beivrande, ditkomne Handlande kungjord, hade det samma företagits, hvarvid, på sätt Härads-Rättens Protocol innehåller, utom Landsfiscalen Hofverberg, en stor del Allmoge varit tillstädes, äfvensom å Handlande Borgerskapets vägnar Råd- och Handelsmannen Abraham Skog, Handelsmännen Gabriel Burman, Olof Hedström och E. A. Salander, i hvilkas närvaro ofvanberörde Handlingar blifvit upplästa, då Landsfiscalen Hofverberg tillkännagifvit, att Lappska Allmogen, med hvilken han haft ett särskildt sammanträde, funnits beredvillig att gå Borgerskapets önskan och behof till mötes, i händelse någon billig, och med tidernas fordringar afpassad, öfverenskommelse vinnas kunde, dertill ock Borgerskapets fullmäktige förklarar sig vara så mycket mera hugade, som ändamålet derigenom aldri bäst och lättast, till ömsesides fördelar, stode att ernå; i följe hvaraf, angående den i långliga tider omtvistade Renskjuksen, träffats en sådan förening: — att all derintills genom Krono-betjeningen skedd utnämning af Lass-renar derefter skulle upphöra, hvaremot det ålåg Lappska Allmogen, att, enär ej sådan total missväxt inträffade, att icke någonstädes inom socknen renbete funnes, årligen presteras tvenne Raijor Lass-renar åt hvarje dit resande Handlande, hvarom Allmogen inom sig sjelf, vid Andersmesso-tiden, skulle öfverenskomma och besörja, hvilka Raijor först borde inställa sig i Piteå stad, så tidigt före den af Domhufvanden utlysande Tingsterminen, att de kunde, med till försling emottagna varor, hinna fram

till den utsatta Tings- och Marknads-stämman, samt sedermera med samma Raijor, icke öfver tio lispunds tyngd efter så kallad Raij-ren lassade, derifrån åter till Piteå afgå; då för hvarje Raija, utom kost eller så kallad näst för de skjutsande under hela resan, ifrån det Lappen kommer till Piteå, för att emottaga skjutsen, och till dess han åter i Piteå aflemnar sina lass, samt vidare för hemresan, betalas i lega 20 R:dr Riksgäldssedlar, och ett lispund salt för Raijdförarens Hand-ren, Lapp-allmogen dock förbehållit, att, om tiderna skulle så förändras, det skjuts-legan nere på landet stege eller nedsattes, komme ock den för Ren-skjutsen fastställde legan att rättas och jemkas, efter som Allmogen i slikt fall kunde med Borgerskapet eller de Handlande öfverenskomma, äfvensom den förra befriades från ansvarighet för de till forsling emottagna varor, derest sådane olyckshändelser inträffade, som gjorde det omöjligt för Allmogen, att vårda de samma, likväl så, att nödig försigtighet icke åsidosattes hos den skjutsande, som ock, i händelse någon skjuts-ren störtade, borde bemöda sig, att bringa lasset till närmaste gård, om det sig göra lät; hvarförutan vidare blifvit beslutit, att sedan Allmogen vid Andersmesso-tiden afgjort, hvilka som skulle skjutsa, sådant genom Bya Länsman meddelas Krono-Länsmannen, hvilken borde kungöra de Handlande derom, men skulle icke destomindre den till skjutsning bestämde alldeles utblifva, vore hela Lappska Allmogen ansvarig för att hålla den Handlande skadeslös, som härutinnan saknade biträde, och Allmogen sedan äga rätt, att sig till den försumlige hålla, hvaremot

med den personliga skjutsen komme att förhålla sig efter hvad vant och öfligt varit, derom, angående sjelfva legan, sednast år 1813 öfverenskommits och afgjorts; Efter det Konungens Befallningshafvande, på förklarande Borgerskapets anhållan, stadfästat omförmälte förening, samt Landsfiscal Hofverberg å Stämmings-längden för 1825 års laga Ting i Arjeplougs Lappmark antecknat sig såsom kärande till Lappska Allmogen derstädes, om ansvar för dess vägran, att utgöra Borgare-skjutsen i föreskrifven ordning, hvarmed han sedermera förklarar sig endast syfta derhän, att, till fullgörande af Konungens Befallningshafvandes Utslag, Härads-Rätten måtte lemna enahanda föreskrift och utsättande vite, som vid Arvidsjaur's nyligen derförut hållna Härads-Ting i samma ämne beslutits; så har Arjeplougs Härads-Rätt den 11:te Februari sistnämnde år aktat nödigt vidtaga det beslut, att jemväl i denna församling en med Lappska Allmogen, derefter hvarje Andersmessa, eller aldri sednast under Julhögtiden, skeende Socknestämman, som Sockne-Länsmannen, och vederbörande Bya Länsmann, jemte Lappska Nämnden, bevistade, skulle årligen hållas i berörde ändamål, till hvars befrämjande Piteå Stads Borgerskap tidigt derförut tillsände Länsmannen skriftelig förteckning på alla bland bemälde Handlande, hvilka tänkte att vanliga marknaden i Arjeploug det nästföljande året besöka, med tillkännagifvande, huruvida någondera af dessa Marknadsfarande åstundade dem dervid behöflige Skjuts-renar, och bestämd uppgift af antalet, samt en eller tvenne Lass Rajor för hvardera Handlanden begäres, till utgörande

hvaraf Lapp-allmogen inbördes borde utnämna vissa Lappmän, under iakttagande tour och jemkning, i mån af hvar och en Lappmans innehavande mer och mindre talrika Renhjord, samt på sådan grund dragande Lapps-katt, så att egaren af större myckenhet rendjur kunde tillsätta en eller tvenne Raijor och derjemte någon Kör-ren, enär den på renboskap mindre förmögne deremot skäligen utseddes att skjutsa med en Lass- eller Kör-ren, och efter samma förhållande uti Raijföringen, antingen personligen eller med penninge-ersättning deltaga, hvilket allt Socknens Länsman genast antecknade, utsättandes tillika den Handlandes namn, för hvars räkning varuforsling eller annan Renskjuts skulle af den skjutsande förrättas; kommandes den eller de Skatte-Lappar och så kallade Ungsp-intäre, som hafva eget matlag, men utan Laga förfall försumma Socknestämman, att hvar för sig blifva förfallne till vite af Tre R:dr 16 sk. B:co, hvilket vite äfven utginge af den Lappman, som vid sagde Socknestämman motsträfvigt undandroge sig honom åliggande skjutsnings-skyldigheten, samt han dessutom förpliktas, att den genom skjutsningsskyldiges tresko och försummelse lidande Marknadsfararens åbringande större kostnad, än hvartill den uti Konungens Befallningshafvandes Utslag stadgade Skjuts-legan uppginge, honom återgälda, och borde detta beslut hvar år, under Stor-Böndagens firande, mot höstetiden, vid Lappska församlingens Capell i Löfmock, ifrån Predikstolen derstädes, jemväl på Lappska språket, offentligen kungöras, hvarom Länsman hade att vederbörande Pastor tjenligen erinra, samt

skulle till den ändan erhålla del af Protocollet, deraf särskilda utdrag blefve Arjeplougs Lappallmoge, äfvensom förrbemälde Handlande Borgerskap meddelta. Hvad sålunda förelupit samt parterna hvar mot annan anfört, har Landshöfdinge-Embete öfvervägat: och alldenstund Konungens Befallningshafvandes stadfästelse af ifrågavarande förening, angående så kallade Borgarskjutsens utgörande, allenast är grundad derpå, att vederbörande erkänt innehållet och riktigheten deraf, men sökande Allmogen nu bestridt sig hafva ingått eller uppdragit någon, att å sina vägnar afsluta densamma; fördenskull, och då Härads-Rättens Protocoll hvarken upp tager namnen på den delen af Allmogen, som förmäles dervid varit tillstädes, eller vitsordar, att någon annan än Landsfiscalen Hofverberg å deras sida sig yttrat, eller blifvit tillspord i ämnet, pröfvar Landshöfdinge-Embete skäligt, i stöd af Kongl. Förordningen den 10:de Januarii 1759, härigenom för närvarande befria sökande Lappska Allmogen ifrån skyldigheten att fullgöra mera nämnda förening, i följe hvaraf Härads-Rättens under den 11:te Februarii 1825 meddelta beslut till verkställighetens befordrande så mycket heldre lemnas utan afseende, som Landsfiscalen Hofverberg icke haft befallning, eller Härads-Rätten blifvit anmodad af Konungens Befallningshafvande, att i den delen vidtaga någon åtgärd.

Den härmed missnöjde äger att sina besvär häröfver uti Kongl. Maj:ts och Rikets Kammar-Collegium ingifva inom 4 månader efter häraf erhållen del.

År och dag som ofvan. Under Herr Landshöfdingen, Commendeuren och Riddaren G. L. af Schmidts frånvaro, på Landshöfdinge-Embets vägnar

MAGN. WILH. CYGNÆUS. P. LUNDMARK.

Bilag. N:o 2.

Lappmarks-Reglementet af den 24 November 1749.

Reglemente för dem, som antingen redan bo och bygga i Lappland, eller ock hädanefter till Landets uppbrukande derstädes sig nedsätta vilja.

1) Eho, som vill sig uppå någon till Nybruk tjenlig plats husligen nedsätta, och Nybruk upptaga, bör först hos Landshöfdingen sig anmäla, samt derå skrifteligt lof och tillstånd annamma.

2) Sedan äger Landshöfdingen, att låta syna och undersöka om den till Nybruk uppgifna platsens beskaffenhet, i anseende till jordmånen, om den är duglig, eller ej, och huruvida den tilltänkta uppodlingen länder någon annan till förfång, hvaröfver, och heldst då tvist sig yppar, utslag meddelas och utfärdas bör, samt dervid i akt tagas, hvad i 6 och 7 §§. här nedanföre stadgas.

3) Be-

3) Besiktningar och Synerne förrättas af Crono-Fogde, Länsman och 2:ne Nämndemän. Men skulle Nybyggaren med deras göromål ej åtnöjas, och det tvistige vore af den beskaffenhet, att Landshöfdingen det icke annars urskilja kunde, då förordnar han Domhafvande, som med Häradsnämnd, uti Crono-Betjentes närvaro, in loco ransakar; och deröfver sitt betänkande afgifver.

4) Den, som fått tillstånd Nybygge upptaga, åligger ock om verkställigheten så sorgfällig vara, att han, aldra sist inom 2 års tid, må hafva gjort någon början med Hus uppbyggande och Jordens uppodlande, så att skönjas kan det han har fullt allvare med Nybyggets upptagande, och icke i blott uppsåt, andra ifrån den platsen uteslänga. I annor händelse hafve sitt erhållna tillstånd förverkat, och varde den rätten, att derstädes anlägga Nybygge, uppdragen en annan, hälst den, som är af någon förmögenhet, eller sig först anmäler.

5) Efter platsernas och orternas beskaffenhet, och i anseende till mer och mindre erforderligt arbete, innan hemmanet möjligen kan sättas i stånd, kommer väl Härads-Tings-Rätten, efter förut af Crono-Fogde, Läns- och Nämndemän, hållen syn och besiktning, att projectera, och Landshöfdingen att bevilja frihetsår: Men dock måga ej flere, än 15 frihetsår beviljas, enligt Kongl. Brefvet af den 8 Jul. 1695, så framt icke besynnerlige skäl och orsaker dertill styrka, såsom, att stället fordrar mera arbete och kåstnad, än vanligt är, och ingen derföre kan eller

vill samma lägenhet, utan flere frihetsår, upptaga och bearbeta, eller hvad mera i jemförelse dermed kommer: Äfven som ock, i fall några besynnerliga förmåner vid ett eller annat tillärnadt Nybygge förekomma skulle, igenom hvilka lättheten af åkers och ängs rödning stode att förmoda; Så kan Nybyggaren låta sig åtnöja med mindre är 15 års frihet, särdeles, när Åboen, efter deras förlopp, hvarken blifver besvärad med Soldate-præstationen, eller några onera personalia.

6) Efter Frihetsårens förlopp, skola Nybyggen Geometrice aftagas och skattläggas, icke just efter de gränsor och Råmärken, som vid första utsynningen uppgifvits, utan till det mantal, som de ägors beskaffenhet, hvilka Åboerna vilja hafva, och utan andras förfördelande kunna få under hemmanen, befinnas svara före: och må en äldre Nybyggare icke så underslås alla de Tracter, och till uppodling tjenlig mark, som han begär och efterstår, men till uppbrukning ej medhinna kunde, att icke äfven den, som bredevid honom sig nedsatt, eller bygga vill, kan få så mycken till Nybruk tjenlig jord uti Åker och Ängstillfälligheter, att han också må sig derstädes bärga och uppehålla, fast icke alltid med så stort hemman, som den äldre, hvilken, så mycket möjligt är, och utan Publici præjudice ske kan, bör njuta sin flit och arbete till godo, hvarföre ock intet upparbetadt Åker- eller Änges-Land kan honom fränkännas, och någon annan tilläggas, utan med hans goda vilja, och emot betalning, som arbetet hans pröfvas värdt vara.

7) Ej må någon räkna sig hafva uppodlat och nedlagt arbete å sådane ställen, hvarest han

upprest en eller annan höstack, hässja eller lada till inrymmande af det hö eller foder, som sjelfva Naturen, utan dikning och rothuggning, gifver. Men för uppodlad må den Tract och lägenhet anses, som igenom Kärrs och Mossars uppdikande, samt Träns barkande och rothuggande gjorts nyttig och brukbar till åker och äng. I följe deraf äger ock ingen större rätt till Hö- och Skog-Myror, hvaraf en Nybyggare kan hafva tillfälle och nödigt, sig i första början af Nybyggets inrättande att betjena, än såvida brist vara kan på andre närbelägnare och till rödning dugeligare platser, och ingen annan Nybyggare tillkommer, som slika myror bättre betarfva torde: Så varder ej heller den förfördelad, som för ett eller annat Nybygges yttermera inrättande skuld, mister de platser, dem han blott till Fogel- och Djur-fänge brukat, likaledes Fiskevatten och andra lägenheter, som ej egenteligen syfta på Jordbruket.

8) Nybyggares vidlöftiga fikande och farande omkring skogarne efter vildt, och i afsigt slikt att fånga och fälla, har hittills mycket hindrat Jordens och Landets uppodlande. Och som Lapp-Allmogen, hvilken till en del för slikt skattar, nogsamt medhinner, att fånga och skjuta allt det vildt, som under namn af dyrare Skinnvaror kommer; så hafva Nybyggare hädanefter sig ej vidare dermed att befatta, androm till mehn och sig sjelfvom till hinder vid hemmans-bruket, än allenast inom en half mil ifrån deras hemvist, och då en annan Nybyggare kommer bredevid honom sig att nedsätta, har den förre ej att tillegna sig någon enskylt ägande rättighet på något Djur- och Fogelfänge, inom samma Tract, utan nyttja

de det gemensamt. Men hvad Rof- och Skade-Djuren angår, så förhålles dermed efter Allmän Lag.

9) Så mycket möjligt är, bör hvar och en Nybyggare bibehållas vid fiske till sitt behof, och derföre får icke den ene underslås så mycket fiskevatten, der det finnes, till evärdelig ägo, att icke en annan, och så många, som kunna rymmas på de der till Nybruk tjenlige varande platser, äfven kunna få idka fiske till sin bättre tarf och utkomst.

10) I Lappland gifves icke så många förhinder, som nedre å Landsbygden, hvarest Hemmansbrukarne ej sällan besväras med skjussande Durchmarcher, Inqvarteringar, och många andra sammankomster vid Mantalsskrifningar och flere Uppbörds-Terminer, hvilka i Lappmarken dels alldrig, dels ock sällan förefalla, och hvarföre Jordbrukarne derstädes kunna bättre medhinna, att skiöta och ansa Hemmans-bruket: Dock, och på det alle i Lappmarkerne till Nybruk tjenlige orter, måga så mycket häldre varda upptagne, och i nyttigt stånd försatte, bestås på $\frac{1}{4}$ Mantals hemman, hvarest Bonden sjelf är arbetsför, en fullvuxen Dräng och en Piga: men på $\frac{2}{3}$ och $\frac{1}{2}$ Mantal må Åboen hafva en hel- och halfvuxen Dräng, samt 2:ne Pigor. Dock, i fall någon Åboe vill åtaga sig, att till en viss tid med större eftertryck förbättra och uppbruka sitt Nybygge, då nekas honom icke att antaga mera folk, i synnerhet af sine egna barn, för hvilkas arbete han likväl ärligen har att göra besked, och med Krono-Betjentens intygande inför Tings-Rätten

bevisa, att alt, hvad han utfäst sig till om Jordbruket, behörigen verkställt blifvit.

11) Flere arbetshjon, än i föregående §. utsättes, må ingen Nybyggare, efter Frihetsårens förlopp, hafva och hysa: Och vare, om det är Karl, som sig öfver det tillåtna antalet på Nybygget uppehåller, han till Krigstjenst förfallen, der han icke inom ett års förlopp, sedan han fylt sina 21 års ålder, antingen utser sig och antager egit Nybygge, eller trädt i års tjenst. De Drängar åter som icke kommit till samma ålder, så väl som Qvinnfolk, hvilka på Nybygget äro öfver det redan utsatta antalet, böra äfven söka sig om års tjenst: Men i annor händelse, tjene ett år hos angifvaren för half lön, och hafve sedan frihet, att söka sig tjenst med full lön, och sådant utan åtskillnad, antingen öfverloppshjonet är Nybyggarens barn, släktinge, eller tjenstehjon.

Huruvida någon, medan frihetsåren vara, må få hafva utaf dess egna barn flera personer, än i föregående §. utsatt är, det pröfve Landshöfdingen.

12) Hvad Svedjande angår, så kan en Nybyggare, i fall han icke medhinner, att på annat sätt uppbruka de trakter, som han ärnar till Åker och Äng upprödja, såsom medelst skogens barkande och rothuggande, hvilket desto nyttigare är, som matjorden derigenom icke förbrännes, derstädes i förstone bruka Svedje-Land: Men annars förhålles med Svedjande i Lappmarken efter Allmän Lag.

13) Så snart någon Skogseld förmerkes sig hafva yppat, åligger det den som elden varse

blifver, igenom Natt och Dag sådant kunnigt göra hos nästa Crono-Betjent, samt kalla tillhoppa grannar och angränsande Byamän, till Eldens dämpande och släckande, vid pligt och ansvar, som Lagen i slikt fall utsätter: Skynde sig ock alle, som bådade och tillsagde, eller eljest elden varse blifva, till den ort, hvarest Skog-Eld å färde är, och vike ej tädan, förr än all vidare fara synes vara förekommen, och Crono-Betjent gifver hemlof, samt i det närmaste undersökts, af hvad tillfälle, och igenom hvilkens förvällande, Elden löskommit.

14) Ehuru väl nu mera, och sedan sådane mått tagne blifvit, att en hvar, som ärnar Nybruk upptaga, skal, der fiskevatten finnes, äga frihet, att fiska till Husbehof, samt att den, som flere egne barn hafver, än det antal af tjenstehjon, som i 10 §. medgifvit är, han kan, om så nödigt pröfvas, få dem hos sig behålla med visse vilkår, så väl under, som efter Frihetsårens förlopp, intet annat förmodas kan, än lära alla Nybyggen blifva, under påstående frihet, behörigen uppbrukade och i stånd satte; Dock, och på det en Nybyggare må desto bättre veta, hvad honom under frihetsåren åligger att göra; så förordnas att laga hus på ett Nybygge skall bestå af en Stufvu och Kammare tillhoppa, af åtminstone 12 alnars längd och 10 alnars bredd, med tak, golf, spis, Bakugn och nödiga Fönster, Kornlada med Loga, bred 11 alnar inom Knutarna, och så lång, att otröskad säd, efter 4 à 5 Tunnors utsäde, deruti rymmas och bärgas kan, så ock Stälpebod, Fä- och Foderhus, samt Stall efter nödforften. Hvad Nybyggare tilläfventyrs utaf dessa hus,

för emellan komna laga förfall, icke medhunnit under frihetsåren, det bör sedan, och inom viss förelagd tid, fullbordas, vid vite, eller att drifvas ifrån hemmanet sedan bristfälligheterne af honom utsökte blifvit, alt efter omständigheterna. Kommandes i öfrigit vid Hemmanets bruk och vidmakthållande att tjena till efterrättelse, hvad uti Allmänna Lagen 27 Capitlet Byggnings-Balken stadgad är.

15) Enär Nybyggarne, eller Hemmansbrukarne i Lappland, sig efter detta Reglemente rätteligen förhålla, och utvisa behörig åhåga, flit och arbetsamhet vid Jordbruket; Så skola de till godo njuta de fri och rättigheter, som förre förordningar, och detta Reglementet dem tillägga, i det de och deras barn skola undgå alla andra utlagor, än hvarföre hemmanet kan vara skattlagdt, som de ock då ifrån utskrifningar och Soldatehåll varda förskonte.

16) Beträffande i öfrigit de närmast omkring Kyrkorna belägne orter, så har ingen Prestman, som redan innehafver, alt hvad han till Landtbruk, bete och utmark betarfvar, äger rättighet till den ort han allenast brukat till Fisk- Fågel- och Djur-fänge, eller mulbete för sine Renar och Boskap och är belägen öfver $\frac{1}{4}$ mil ifrån Kyrkan, då en Nybyggare sig till nyttig marks upptagande angifver, och vill sig husligen nedsätta. De hömyror, som finnas på gamla Presteborden, öfver en half mil ifrån Kyrkan, nyttje Presten, till dess någon annan sig dertill anmäler, i fall Presten har närmare lägenhet, till ängars upp- rördjande, hvartill hela församlingen kan vara honom behjelpelig efter handen, och till dess Pre-

sten kunde få så stort ängesland upprögd, att 8 kor och en häst kunna underhållas, hvarefter Nybyggarna måga sätta sig så nära Kyrkan, som sig göra låter, och nyttja Fiskevatten, sedan Presten det närmaste till Husbehovsfiske blifvit tillslagit. För den mark Presten sjelf uppodlar och i 15 år nyttjat, njute han ingen vidare ersättning. Men har han mindre tid fått nyttja en eller annan upprögd plats, då har han att undfå proportionerlig betalning af Församlingen, när han med döden afgår, och icke njutit befördran till bättre lägenhet, och sedan kommer en sådan upprögd mark den efterträdande Predikanten till godo.

Scholæmästare; som tillika äro spismästare för Skolebarnen, kunna ej heller alldeles vara utan Åker och Ängs-Bärgning för några Kor och en Häst, hvartill uppodlings jord och lägenheter först, och framför Nybyggarna, äfven af de närmast till Kyrkan belägne Land, kommer att utses, jemte nödigt mulbete.

17) Sluteligen drager Kongl. Majestät till Landshöfdingen i orten det nådiga förtroende, att han icke allenast öfver detta Reglementets efterlevande håller noga hand, utan ock igenom vederbörande Crono Betjenta så föranstaltar, att ödemarker i Lappland på allt möjligt sätt måga varda uppbrukade och med folk bebodde.

Lapp-Fogde-Instructionen.

Kongl. Maj:ts Nådiga Instruction, hvarefter Kronofogdarna i Lappmarken, så the som nu äro, som the hvilka härefter thertill kunna blifva

*förordnade, uti sina Tjensters och Syslors för-
rättande sig i underdånighet hafva att rätta.
Gifven Stockholm i Rådskammaren den 5 Au-
gusti 1760.*

§. 1.

Kronofogden skall vara Kongl. Maj:t, thes Högt Älskelige Gemål och Lifsarfvingar, en huld, trogen och rättrådig tjenare; thes gagn och välfärd i alla måtto efter yttersta förmåga söka att befrämja, men skada, förderf och fara afvärja, och i tid tillkännagifva, aldeles som en redelig undersåte ägnar och bör; till hvilken ända han så skrift- som mundteligen skall aflägga en sådan Ed som följer: Jag N. N. lofvar och svär m. m.*)

§. 2.

Länsmän, som till Krono-Betjening uti Lappmarken antagne varda och med löner försedde, böra therstädes bo och vistas samt särskildt Nybygge för sig upptaga, och tillkommer det Landshöfdingen, att förordna uti hvilken Socken then Länsmän, som har mera än en Socken, sig nedsetta bör; utsökande heldst sine Boställen nära intill Kyrkorna, på thet the vid påfordran måga kunna lemna Presterskapet then handräckning, som vederbör, som ock att Lappmarks Allmogge måge thesto bättre få lära och erfara bästa sättet till ödeslands uppbrukande, jemte andra nyttiga hushållsvettenskaper. Och böra the upptagne, och under frihet stående Nybyggen, hvart

*) Utelemnas för vidlyftighetens skull, och såsom mer hafvande afseende på Tjenstemannen än på Lappmarken.

tredje år synas; och äfven vid Frihetsårens förlopp att erfara, huru Åberna sin pligt fullgjort.

§. 3.

Vid uppbörden hafver Fogden att ställa sig till rättelse, then Jordebok som nu är, eller framdeles genom Landshöfdingens föranstaltande kan fastställd varda hvad skatte Lapparne angår, så att then summan, som på hvarje By therutinnan påföres, må varda riktigt och utan afkortning ärligen uppburen.

§. 4.

Enär någon Skatte Lappman blifver fattig eller oförmögen, eller ock genom döden afgår, utan att hafva barn eller efterträdare, som kunna erlægga thess förre Skatt, måste the öfrige i Byn, såsom af ålder vanligt varit, likafullt utbetala Byens hela Skattesumma, efter then fastställdte Jordeboken; och tillkommer thet Länsman, med tvenne Nämndemän att jemka Byens Skatt emellan grannarne, efter hvars och ens tillstånd och välmåga, samt therom gifva Krono-Fogden besked till rättelse vid uppbörden; men skulle någon finna sig missnögd vid sådan jämnkning, så må Härads-Rätten med Krono-Fogden then klagandes omständigheter skärskåda, och hvad skäligt är utnämna, hvarefter ock uppbörden sedan för sig går, änskönt ytterligare påminnelse thevid göras kunde, dock then obetagit som förmenar sig i thy mål vara för när skett, att få hos Landshöfdingen sine besvär andraga, och i fall han finna skulle, att någon vore för högt i skatten ansedd, i jämförelse mot thess

grannar och the grunder som vid slika tillfällen tagas bör thet vid Nästa års uppbörd rättas och jämkas.

§. 5.

The unga Lapp-Allmogens Drängar, Mågar och Söner, som icke äro i Föräldrarnas och Husböndernas betjening, utan hafva egne hushåll, Renar och Näringsfång, böra väl efter förra vanligheten underhjelpa skatten i den By, hvaruti de vistas, dock så, att thesse nye hushållare, efter möjligheten, i början varda lindrade i Skatten.

§. 6.

Vill någon Skatte Lappman, för arf eller giftermål, eller andra skäligen orsaker skull, flytta på annor Land, gifve thet Tings-Rätten och Krono-Fogden tillkänna, som theröfver hörer Allmogen i Bya-laget. Hafver then, som flytta vill, någon annan i sitt ställe, som kan svara för thess innehafde Land och Skatt, må flyttningen tillåtas; dock kungöres thet Krono-Betjenten i samma ort till iakttagande vid Skattens uppbärande therstädes. Eho som annorlunda och utan erhållit tillstånd flyttar, bör återhämtas och vid Tings-Rätten beläggas med den plikt, som brottet förtjena kan.

§. 7.

Krono-Fogden bör ock tillse, att icke flere uti någon By sig intränga, än lägenhet för them finnes, utan böra the som ånyo tillkomma och för Byn icke nödige äro, förvisas till sådan By, hvarest bättre utrymme gifvas kan; och uti allt thetta bör Lapp-Allmogen med all vänlighet be-

mötas och uppmuntras, på thet att the icke måge taga sig orsak, att flytta utur Riket.

§. 8.

Uppå Landtbönder och Nybyggare i Fögderiet bör årligen en särskildt Jordebok upprättas på hemmantal och Ränta med Åboens namn samt hvart tredje år theruti beskrifvas: 1:o huru stort hemmantal som besittes, 2:o Utsädets quantum, 3:o hvad och huru mycket afvel och kreatur underhålles, 4:o huru många fullväxta hjon ther finnas af man och qvinn-kön, och ändteligen 5:o then årliga utlags Summan, hvilken Jordebok äfven vid Tings-Rätten examineras och verificeras. The Nybyggare, som ännu icke gifvit någon Skatt, böra ock i thenna Jordebok införas, med föregående omständigheter, som ock hvad tid the blifvit upptagne, och på huru många frihetsår, samt hvilket år the skatt erlægga böra; hvarförutan vid frihetsårens expirerande en behörig huse Syn af Fogde eller Länsman och nämndemän hållas bör, som intygar huru Bonden sin skyldighet fullgjort, så med hus och byggnader, som åker och ängs upptagande.

§. 9.

Enär sådane frihetsår äro till ända lupne, bör hemmanet vid Tings-Rätten uti Krono-Fogdens närvaro provisionaliter skattläggas och skatten thereafter uppbäras, och sedan har Fogden att gifva sådant vid Lands-Contoiret tillkänna, så Landshöfdingen beordrar Landtmätaren detsamma geometrice aftaga, hvarefter Skattläggningen vid

nästa Ting kommer att upprättas och examineras till Landshöfdingens öfverseende och fastställande.

§. 10.

Ehuruväl Lappmarks-Allmogen efter gammal plägsed är skyldig att utbetala till fullo then å hvarje By utsatte Skatt, utan afseende therpå att en eller annan Lappman i Byen blifvit utfattig eller genom döden afgått, så finner Kongl. Maj:t dock skäligt, enär något Lappland blifver anslagit till Nybyggen, så att thet ej vidare af Lappfolket kan nyttjas till Rendjurs bete, Fisk- och Djurfång, thet Lappe Byn icke vidare bör graveras med ett sådant therifrån gånget Lappland, utan kommer thess i Jordaboken påförde skatt att afdragas från Byens skattesumma, emedan Kronan undfår större ränta af Nybyggen, efter frihetsårens förlopp, än then förra Lappskatten; dock att ingen Lappman drifves ifrån Renbetet på Mosshedar och Berg, som endast för thess Renar, men icke för Nybyggares Kreatur tjenlige äro.

§. 11.

Som Lapp Skatten alt ifrån then tid Skatt af them fordrat blef, thensamma dels uti persedlar till och med 1694 och dels ifrån then tiden uti Specie Riksdalrar erlaggt, men uti sednare tider allenast uti Courant Silfvermynt blifvit upptagen och beräknad; alltså, och emedan Riksdalrar Specie numera icke äro till fångs; Men alla Lappmarksvaror likväl i jämlikhet af then difference, som är mellan berörde myntsorter till högre pris uppstigit; thy åligger thet Krono-Fog-

den, att noga eftersinna och med förslag till Landshöfdingen inkomma, på hvad sätt Kronan må komma till ersättning för en sådan existerad afsaknad uti Lappmarks-Räntan, anten genom yisse Pelterier eller andra persedlar, som Allmoggen utgöra kunde efter thet pris beräknade, som emot Riksdalersvärde svara kan, hvilka sedan till the handlande genom offentlig auction för- yttras kunde, hvarigenom ock persedlarne kommo uti Svenske Handlandes händer, och icke till Norrige eller Ryssland.

§. 12.

Uppbörden i Lappmarken sker på samma tid, som Ordinarie Vinterting och Marknad hålles, tå skatten på en gång och till fullo bör utgå, utan att någon rest må therå lemnas eller vidare kräfas.

§. 13.

Uppbördsboken på Lapps-katten inrättas så- lunda, att in debito upptages then summa, som efter vanligheten af hvar By utgå bör, och in Credito införes, huru mycket hvar och en therpå betalt. Men hvad Nybyggaren angår, så upprät- tas en sådan Jordebok på Columner, som i 8 §. förordnat finnes å then ena sidan, och å then andra gent emot utföres, hvad en hvar erlaggt. Sedan böra thesse Jordeböcker och Uppbörds Läng- der vid Tinget offenteligen uppläsas, och Man från Man, som Skatt och ränta erlaggt, noga examineras, samt efter befunnen riktighet af Tings-Rätten verificeras; och hvarigenom både Kronan och Lappmarks Innebyggare vinna all

åstundad säkerhet, och i anseende hvartill quittance på Lappmarksuppbörden ej nödige äro; Dock i fall en eller annan skulle åstunda quittance på then betalte utlagan; bör Uppbördsman-
nen thet utgifva.

§. 14.

Efter fulländad uppbörd uti hvarje Lapp-
mark, bör Kronofogden efter undfångne ordres
tildela Ecclesiastik Staten hvad then hafva bör,
emot riktigt quittance. Och enär uppbörden öf-
ver hela Fögderiet är förrättad, åligger honom the
öfverskjutande medlen till LandtRänteriet, un-
der titul LappmarksRänta, jemte Förslag till Lands
Contoiret skyndsammeligen aflefferera, samt inom
Junii månads utgång till LandsContoiret afgifva
underskrifven räkning, med sine verificationer,
så till uppbörd som till utgift; och sådant vid 10
Dalers Silfvermynts vite, LandsContoirets ensak.

§. 15.

För the sakören som vid Lappmarks-Tingen
kunna ådömde blifva, bör Fogden äfven verifice-
rad räkning till Lands-Contoiret inom ofvan-
nämnde tid afgifva, bifogande till Uppbörden
Tings-Rätternas saköres-längder, och till utgif-
ten vederbörandes quittance, samt om någon sak-
fälld ej orkar botum utan i thet stället plikt
med kroppen, bör Tingsbevis annammas om verk-
ställigheten theraf; men ock i fall hvarken sak-
ören eller plikt vid något Ting blifvit ådömde,
bör äfven theröfver Domhafvandes bevis utfor-
dras och räkningen biläggas.

§. 16.

På the tider, då uppbörd och marknad hålles och Allmogen gemensamt tillstädes är, bör Fogden i synnerhet underrätta sig huru 1754 års Gräntse-Tractat af ömse sidors undersätare efterlefves. Och åligger honom theröfver noga hand hålla; hvarmedelst emot berörde Tractat och thess Bihang icke något förelöpa må. Och på then händelse något förekomma skulle, som han icke funne sig i stånd uträtta, bör han sådant med alla tillhörande omständigheter hos Landshöfdingen föredraga och thess befallning afvakta.

§. 17.

Krono-Fogden åligger att göra sig väl och noga underrättad 1:o huru Akerbruket till bästa nytta skötas kan; 2:o hvilken Jordmån thertill tjenligast vara må och 3:o om ängars rödjande och skötsel, om hvilket allt af de tid efter annan i trycket utkomne oconomiske böcker han har att göra sig underrättad och sedan troligen med högsta flit underrätta Lappmarks-Inbyggarne; till hvilken ända han hvar Sommar ifrån medio Junii till then sista Augusti bör resa i kring i en eller flera Lappmarks-socknar, och ther icke allenast besigtiga the redan anlagde Nybyggen, utan ock såsom mera kunskap ägande än gemene man, utse och tillkännagifva hvarest beqvämlike landskaper och tracter finnas till Nybruks anläggande; och hvarom han årligen sin berättelse till Landshöfdingen afgifver, såsom ock huru 1749 års Reglemente efterlefvadt blifvit.

§. 18.

§. 18.

The tvister som uppkomma mellan Nybyggare och Lapp-Allmogen, särdeles uti Fiskande, Jagt och Djurfång, bör Fogden söka att bilägga; och tillhålla en hvar att förblifva vid sitt rätta näringsfång; hvilket isynnerhet sker, när berörde Reglemente för Lappmarks-Bönder och Nybyggare noga efterlefas och handhafves.

§. 19.

Lappmarks inbyggare hafva ifrån äldre tider varit pålagde att fortskaffa Fogden med 6 Renar i skjuts, samt underhåll för honom och thess betjent; men som en sådan pålaga icke kunnat så jemnt mellan Allmogen utgå; Så finner Kongl. Maj:t bättre vara, att sådan skjuts och underhåll upphäfves; och Fogden i det stället tillägges Sex öre S:mt af hvart hushåll, så af Lapp-Allmoge, som Nybyggare, dock blifva then delen af de sednare, som njuta frihetsår, therifrån undantagne; hvilka Resepenningar Fogden har att infordra på then tid, som Lappmarks-Räntan uppbäres, samt sedan all then skjuts och thet underhåll, han på sina resor sommar och vinter betarfvar, tillkommer honom att betala, efter skäligt pris; och ifall någon tvist therom uppkomma skulle, har Landshöfdingen sådant att reglera.

§. 20.

Som en Fogde uti Lappland icke kan vara utan Tjenstefolk, särdeles Dräng tå han om sommaren skall resa dels genom ödemarker och
Lappmarken. II Delen. 34

dels öfver sjöar; så lemnas honom tillstånd, att af Nybyggares barn, the the bäst kunna urhärras, antaga en Dräng och en Piga, som han föder och lönar efter then ordning, som uti Westerbotten brukelig är. Dock måga thesse Tjenstehjon mot sin vilja icke förpliktas, att längre vara i tjenst hos Fogden än trenne år, så han, på sådan händelse, har att se sig om andra. Skulle något Tjenstehjon under samma tid komma att begifva sig i äktenskap, så må tjenstetiden vid årets slut vara till ända.

§. 21.

The med Kronones Lön uti Fögderiet tillförordnade Länsmän, som af Landshöfdingen i orten befullmäktigas, böra stå under Fogdens inseende, och äro skyldige att efterkomma the befallningar, som han å Embetets vägnar till them gifvandes varder, samt i thess frånvaro bestyra om verkställigheten af the sysslor som i thenna instruction föreskrefna äro, undantagande Uppbörden, hvilken Fogden allena förrättar. Länsmän måge ock tillse att skjutsen tillika med Dagsverken på Kyrka och Prestegård samt Tingsstuga och thermed följande penninge-utgifter, som Lappmarks-Allmogen åligger att göra, varda rätteligen och jämlikt fördelte och verkställte, hvaröfver han bör årligen aflenna riktig förteckning och räkning, som vid Härads-Tinget uti Härads-Fogdens och Allmogens närvaro kommer att uppläsas och examineras. Så böra ock Länsmän, så väl som Härads-Fogde, hafva inseende på Skickare eller Fjerdingsmän, att the förblifva vid the them tillordnade districter i Fjellmarken, att be-

främja skick och ordning ibland Lapp-Allmogen, angifva brottmål hos Länsman eller Fogde och i öfrigit uträtta the bud och ärender som them gifvas.

§. 22.

Kan Fogden eller Länsman upptäcka några malmarter eller mineralier, som äro af Importance och utmärka bestånd i längden, vill Kongl. Maj:t honom therföre i nådig åtanka hafva, och låta thess i thy mål ådagalagdê flit och trohet på något märkeligt sätt vedergällas.

§. 23.

Allt hvad Kronobetjenterna i Lappland enligt thenne instruction, samt Lag och Förordningar till Kongl. Maj:ts och thet Allmänna bästas gagn och nytta finna sig föranlätne att föranstalta och befalla, thet åligger Lappmarks Inbyggare villigt och skyndesamt efterkomma; men theremot stå the till hårdt ansvar, om the theras Embetes Sysslor missbruka till någons förtryck.

§. 24.

För öfrigit och i fall thesse Lappmarks Betjente någre sådane mål och ärender förekomma skulle, som i thenne Instruction eller allmänna Förordningar icke beskrefne äro; Så hafva the sådant hos Landshöfdingen i Orten att anmäla och thess förordnande afbida. Hvilket alle som vederbör till underdånig efterrättelse länder.

**Kongl. Maj:ts Nådiga Placat om
Lappmarkernes bebyggande, Dat.
Kongsöhr den 3:dje September
1695.**

Wij Carl etc. Gjöröm wetterligt att ehuru-
väl Wij redan genom Wårt öpna Placat angående
Lappmarkernes bebyggande daterat Calmar den
27:de Septembris 1673, på det andre Swenske och
Finske uti Wester och Österbotten samt Ånger-
man och Jemteland boendes, måtte dess hellre
låta sig öfwertala att flyttja till berörde Lands-
orter och sig dersammstädes husligen nederlåta,
och de boställen uptaga som de finna beqväme
och dem till den ändan kunna blifwa inrymbde
hafwa gifvit och förundt dem efterföljande wil-
kor och friheter som ähre att de på femton
års tid må njuta förskoning för alla skatter och
utlagor ehwad namn de hafwa kunna; men efter
förloppet af bemälte frihetsår icke läggias för
högre skatt än sjelfwa Lapparne, med hwilka de
öfwer alt gjöres lika, och till följe deraf blifwa
frie för knechtskrifning i alla tijder; Så hafwe
Wij icke dess mindre af den Konungslige omsorg
som Wij drage om berörde Lappmarkers bebyg-
giande och till at så mycket mer upmuntra dem
som sig där redan nedersatt, eller erne där att
nedersättja i Nåder godt funnet förberörde Wårt
Nådiga Placat härmed att iterera och förnya, så-
ledes att Wij i kraft af detta Wårt Nådiga öpna
Bref krafteligen försäkre att de som sig i Wåre
Lappmarker anten allaredan husligen nederlåtit
eller härefter nederlåtandes warda, skola ifrån
den tiden de sig redan nedersatt eller nedersät-

tjandes warda åtnjuta femton års frihet, för alla skatter och utlagor ehwad nampn de hafwa kunna, allenast att de efter berörde frihetsårs förlopp kunna till ett wist skattläggias i proportion af de ägor som de häfda och nyttja, men undslippa eljest lika som andra Lappar Mantalspenningar och Kneckteskrifning tillika med annat Extraordinarie, doch skole de som en sådan Wår förundte frihet till godo wilja njuta icke läggia sig på öfverflödigt Swedjande som Wij med missnöje förnimme härtills af en del skedt wara hwarigenom både skogen utödes, och skogseld lätteligen kan förorsakas utan wara förplichtade landet så wäl med hus att bebyggia, som ock medelst åkers uptagande och ängars uprödjande så att excolera och upbruka som det annorstädes uti Wåre Provincer wanligt ähr. Hwarföre Wij och härmed alfwarligen befalle Wåre Landshöfdingar och de öfrige Wåre betjente där i orten att de icke allenast hafwa ett noga inseende däruppå, att egenom slikt öfverflödigt Swedjande skogen icke måtte utödas och i synnerhet Kitka och Manselka byars Lappar som öfwer de hos dem nedersatte Finnars myckna swedjande klaga i detta mål intet præjudiceras, och således ej få tillfalle sig vidare däröfwer att beswära utan ock tillhålla Landtmans Nybyggare som sig där nedersatt eller nedersättjandes warda, att de som förberördt är opbruka Landet till Åker och Äng samt bebyggia deras hemman med nödwändig hus. Det alle som wederbör etc. dat. ut supra.

C A R O L U S.

C. Piper.

Allmän Kungörelse.

I anseende till de flere tid efter annan förekomne frågor, å ena sidan om Nybyggares i Lappmarkerne, samt Hemmans Åboers och Nybyggares i Socknarne skyldighet att å sina Ängar och Slottesmyror uppsätta hölador eller ock sina höstackar så väl och säkert kringstänga, att Renkreaturen ej få tillfälle å them skada göra, samt å then andra Lapp-Allmogens Förbindelse, att med then vård och tillsyn valla sina Renhjordar, det af dem ingen skada eller olägenhet Nybyggare och Hemmans Åboer på deras höstackar tillskyndas; Säsom ock med anledning af hvad Krono-Befallningsmannen i Södra Lappmarksfögderiet under detta mig i nåder anförtrodde Höfdinge Döme välbetrodde Christopher Lindahl, medelst nu ankommen Embets Rapport uti berörde omständighet, andragit och hemställt, har jag ansett mig föranlåten härigenom till Allmän efterrättelse så väl uti Lycksele, Arvidsjaur, Arjepploug, Jockmock och Gellivare Lappmarks Församlingar, som till de mot Lappmarkerna angränsande Jordbrukares i Ume, Degerfors, Skellefte, Pite, Lule och Råne Socknar efterrättelse stadga och förordna; att den Nybyggare, Hemmans Åbo eller Prestebords innehafvare, hvilken å sina ängar och slottesmyror som efter hvad så i Lappmarkerna, som uti en del Byar längre upp uti förenämnde Socknar, skall vara brukligt, lemnas alldeles oinstängde, eller blott hägnade med svaga Riskog eller ock så kallade Try-trod gärdsgårdar, icke förvara höet uti ordentelige Lador, utan lägga det samma i Stack, böra sådana sina

Höstackar med en stadig och tät gärdesgård, till 4 alnars höjd samt 5 à 6 alnars afstånd å alla sidor ifrån Stacken, instänga, så att Renkreaturen ej kunna åtkomma höet: och må hädanefter den Nybyggare och Prestebords innehåfvare i desse Lappmarker, samt de Jordbrukare i Socknarna skylla sig och sjelf sin skada stånda, der slagit, bergadt, och i Stack upplagdt hö af Renar uppåtes och nedtrampas om han det icke i Lador förvarar, eller höstackarna på berörde sätt kringstänger: Börandes denna min Kungörelse årligen, före Höbergningstiden från Predikstolarna så i Lappmarks-församlingarna, som i de till dem stötande förenämnde Socknar, neder på bygden uppläsas. Westerhottens LandsCancelli i Umeå den 13 October 1801.

På Kall och Embetes vägnar

PEHR A. STROMBERG.

A. Huggström.

Kongl. Kammar-Collegii Utslag uppå Notarien Jonssons anförda besvär mot ofvananförde Författning.

Sedan Kongl. Collegium vid Besvärens comunicerande i anseende till målets outredda beskaffenhet tills vidare inställt verkställigheten af Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes förenämnde författning, men detsamma nu mer genom Lappfogden och Kongl. Maj:ts Befallningshafvande

blifvit till sina omständigheter npplyst; så har Kongl. Collegium tagit i öfvervägande, hvad Notarien Jonsson både uti Besvärerna och Påminnelserne till ändrings vinnande anført, och alldenstund det, i anseende till denna orts särskilta beskaffenhet är nödvändigt och billigt, att hemmansinnehafvarena antingen genom anläggning af Hölador, eller på annat sätt så vårda sitt hö, att Renkreaturen det ej kunna skada; Fördenskull och då ej någon mera än Klaganden öfver denna af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande vidtagna Allmänna Författning sig besvärat, finner Kongl. Collegium skäligt densamma gilla och fastställa, hvilket till vederbörandes efter rättelse länder *).

- *) Rubrik och besvärs-anvisning utlemnas för vidlyftighetens skull. Utslaget är dateradt Stockholm den 17 Dec. 1802.

B 2539

D 680